

ARAKS

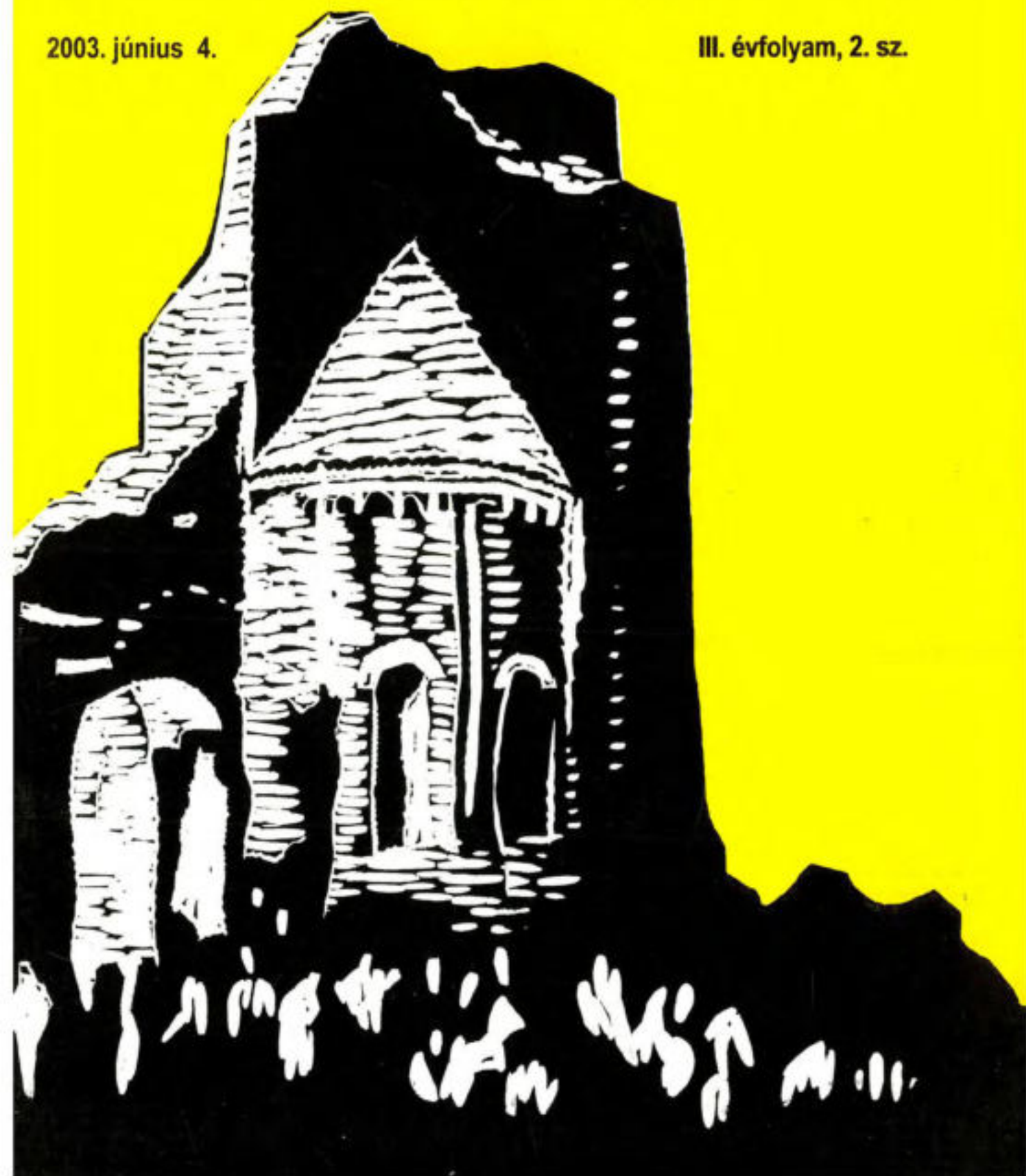

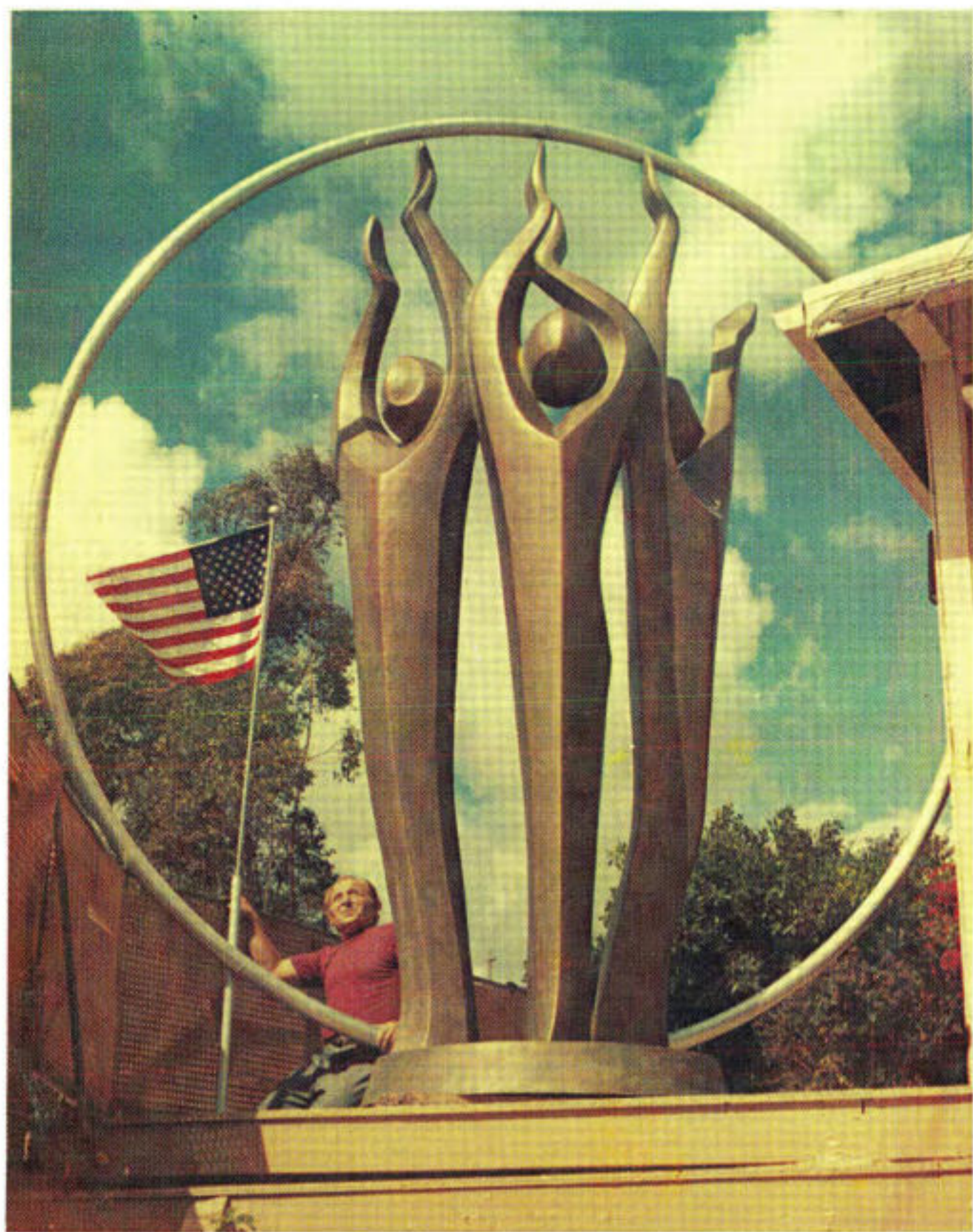
ISSN 1451-1762

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2003. június 4.

III. évfolyam, 2. sz.

Tóth István: A csillagok elérése

ARAKS

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2003. június 4.-e,
a trianoni békediktátum mementója

III. évfolyam, 2. sz.

TARTALOM

Csorba Béla: Fél szeműek között vak a király	5
Gubás Jenő: „Intés az őrzőkhöz”	6
Bata János: A költő, aki tette a dolgát, és elmondta, amit mondania kellett	12
Domonkos László: Egy anyaországi posztromantikus Fantomországban	17
Vajda Gábor: Akit túl jól megtanítottak a tisztességre	21
Tomán László: Ellenkezőleg	28
Urbán Farkas Gábor: Létköz- nap	31
Mirnice Károly: Magyarország külpolitikája: satuban a jószomszédi viszonyok fenntarthatósága és a délvidéki magyar kisebbségvédelem között	32
Ács Károly: Kérelem magyar igazolványért	36
Székely András Bertalan: Elismerés a szórvány szolgálataért	39
Szloboda János: A „névvegyelemzés” megalapozása a Jugoszláv Királyság idején	41
Géczy Tibor: Visszaemlékezéseim (I.)	44
Csonka Margaréta: Zarándoklás Bey Moghba	54
Tari István: Készég	57
Vajda Gábor: Titoan Kámen avagy a gerinctelenek	58
Dévavári D. Zoltán: Az utolsó esély: a tudásalapú társadalom	67
Bozóki Antal: Levél	73
Dokumentum	74
Mirnice Károly: Válasz	75
Dományné Kiss Katalin: A Tisza-parttól az óceánig Tóth István szobrászművész életútja	76

Félszeműek között vak a király

Tomán László az Aracs februári számában mintegy tizenöt sort szentel a Magyar Nemzeti Tanács megalakulásának és annak, hogy vannak, akik nem helyeslik. Ő pedig nem helyesli, hogy mások nem helyeslik, noha elismeri, hogy az elektorok általi megválasztás nem volt a legdemokratikusabb. Ámde állítását nyomban vissza is vonja, mondván, hogy „az USA elnökét is elektorok választják”. Csakhogy „mecsoda különbség”, mondhatnánk nem kis maliciával! A két választási rendszernek ugyanis édeskevése köze van egymáshoz, de a tárgyunk szempontjából legfontosabb különbség az, hogy az amerikai választópolgár **tudja**, az általa megválasztott elektorok fogják megválasztani az elnököt. A Magyar Nemzeti Tanács elektorait viszont nem elektoroknak választották meg, hanem községi, tartományi, köztársasági és szövetségi képviselőknek, még hozzá nem is mindig a magyarok. A Nemzeti Tanács elektorait később nevezték ki elektoroknak, mint ahogyan megválasztásukra – egészen más célból – sor került. És akkor még nem beszéltünk arról, hogy a „mi” elektoraink egy jelentős hányada még a fent említett megméréstetés szabályainak sem tett eleget a törvény nagyfokú hiányosságai miatt. Így tehát egyáltalán nem véletlen, hogy félszeműek között vak a király.

Tománt láthatóan bosszantja, hogy van olyan párt is, amely követeli, állítsák össze a magyar választók névjegyzékét. Erről a pártról viszont teljesen tévesen (amit vagy tudatlansága, vagy az e párttal szemben dédelgetett előítéletei okoznak), azt állítja, hogy a legutóbbi képviselő-választáson alig kapott szavazatot. Feltételezem, hogy Tomán a VM DP-re gondol. Ha viszont így van, akkor ki kell ábrándítanom: a VM DP ugyanis a körülbelül százezerre becsült leadott magyar szavazatszámnak egyharmadát szerezte meg, s ez olyan arány, amit a demokrácia játékszabályai szerint mindenütt respektálnak. Nagyfokú rosszindulat kell ugyanis ahhoz, hogy valaki semmibe vegye azon tö-

rekvéseket, amelyeket minden harmadik vajdasági magyar szavazó támogat. E törekvések egyike a magyar választói névjegyzék is. Ennyit Tomán szónoki kérdésére, hogy a VM DP „milyen alapon” követelődik. Hát ezen az alapon. A minden harmadik leadott magyar szavazat jogán. (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy a VM DP egyedül indult a választásokon, míg a VMSZ szerb pártokkal koalícióban, ezért utóbbi párt valószínű támogatottságáról releváns adatokkal senki sem rendelkezik, ami természetesen nem jelenti azt, hogy lebecsülém szavazóbázisát.)

S hogy milyen törvény szerint kell összeállítani a névjegyzéket? Szerintem ennek elkészítését EGYETLEN TÖRVÉNY SEM AKADÁLYOZZA. Csupán a politikai akarat hiányzik az egyetlen szerbiai magyar kormánypárt részéről, miként a VMSZ akaratgyöngye érdekérvényesítése és politikai megalkuvása tette lehetetlenné egy a mainál sokkal jobb kisebbségi törvény meghozatalát is.

Ami pedig a magyarok névjegyzékek alapján történő kiirtásának paranoiás rémálmát illeti, ebben nincs semmi új. Tomán csak a VMSZ egyik vezérének ötletét (a marhavagonokba pakolt magyarokról) duzzasztja tovább a hiperbola szabályai szerint.

Komolyan gondolja Tomán László úr (és a többiek), hogy a harmadik évezredben akármely totalitárius diktatúrának szüksége lesz a választói névjegyzékre, ha egy kisebbséget ki akar irtani? Hiszen az államparátus már ebben a pillanatban is tökéletes biztonsággal ki tudja szűni a magyarokat (vagy bármelyik kisebbséget, társadalmi réteget), ha akarja, a meglevő nyilvántartások alapján.

Nekik igazán nincs szükségük a magyarok választói névjegyzékére, nekünk viszont annál inkább. Ugyanazon jogon és ugyanazon okból, amelynek okán-jogán azt például a szlovéniai magyarok is megalkothatták.

„Intés az őrzőkhöz”

2002. október 19-én Szabadkán nagy csinnadrattával és fölhajrással megalakult a szerbiai Magyar Nemzeti Tanács. (A továbbiakban MNT.) A fölhajrára és az ünnepségen a nagyszámú meghívottra ugyan csak nagy szükség volt, mivel nagyon sokan kétségbe vonják ennek legitimitását. Pontosabban fogalmazva ezen a napon csak az ünnepélyes beiktatást bonyolították le, mert a tagok megválasztása nagy elővigyázatosság mellett (régi bolsevista módszerek alkalmazásával), már korábban megtörtént. Hogy a délvidéki magyarság örömeit (hisz többévtizedes vágya volt egy független csúcshintézmény létrehozása) miért váltotta föl a nagy elkeseredés és kiábrándulás, az további magyarázatot tesz indokoltá.

Amint az köztudott, a nyolcvanas évek legvégén, a kelet-európai változásoknak köszönhetően, megalakult a délvidéki magyarság érdekvédelmi szervezete, a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége (VMDK). Annak ellenére, hogy a szervezkedést a néhai vezető kommunisták irányították, s a vezető funkciókat is ők kaparintolták meg, a magyarság mégis nagy lelkesedéssel kapcsolódott be a mozgalmába, remélve kisebbségi sorsának jobbrafordulását. Mint a délvidéki magyarságért indított minden akciótól, ettől is, egyedül a hatalom által támogatott s pozícióba helyezett újvidéki ügynevezett „csúcserőtelenség” tartotta magát távol. Az igaz, hogy a korábbi kommunista hatalom magyar funkcionáriusai, akiknek módjukban állt idejekorán értesülni az esetleges változásokról, azaz az ebből eredő lehetőségekről, a karrierjük érdekében „meglovagolták” a magyarság érdekeit támogató szervezetet, de mivel akkor még jó célokért küzdöttek, ezért a magyarság bizalmát is élvezték. A „hárompilléres autonómiakövetelés” (területi, körzeti és perszonális) ugyanis minden igényt kielégített volna. Az érdekszervezet azonban egy-két éven belül párttá alakult át, és felszínre kerültek a párton belüli torzszalkodások. Az elnöknek és körének „Jegveszélyesebb” ellenlábását, aki a szervezet eszmei irányítója volt, anyagiak eltulajdonításával megvádolták, és ezzel elindult a szervezet bomlasztá-

sa. Nem kétséges, hogy abban az időben, amikor az infláció az egeket ostromolta és a jugoszláviai bankok minden valutabetétet zár alá helyeztek (még ma sem juthatnak a tulajdonosok a saját vagyonukhoz), természetes dolognak számított, hogy az anyaországi, s a nyugati segélyeket szabályos, bankátutalások révén nem lehetett lebonyolítani. Egyedüli lehetőség volt a „zsebből zsebbe való módszer” alkalmazása. Ezzel pedig a legbecsületesebb, a legszentebb embert is be lehet mocskolni. A köztudatban csupán el kellett hinteni a gyanút, meg kellett rágalmozni az illetőt, a bizonyítás már nem volt szükséges. Azt végezze el maga a meggyanúsított, ha tudja, de a gyanú az mindvégig rajta maradt. (Ezt az aljas, bolsevista módszert mind a mai napig alkalmazzák az „elvtársak” mind a Délvidéken /lásd a Matuska elleni rágalomhadjáratot/, mind az anyaországban.) Ezzel sajnos nem szűnt meg a bomlasztás folyamata. (Az is föltételezhető, hogy ezt az elvtársak pártfeladatként, tudatosan végezték.) Mindenkit, aki nem volt „Bólogató János”, lemondásra vagy kilépésre kényszerítettek, de nagyon sokaktól egyszerűen megvonták a tagsági jogot. Ez indokolta egy másik magyar párt, a Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) megalakítását. Sajnos itt is megismétlődött a korábbi eset. Az értelmes és a tenni akaró magyarok kiszorultak a pártból, s az irányítást átvették a kumroveci pártiskolások és az elvtársaik. A bomlás, persze, tovább folytatódott, a tenni akaró magyarok új pártot hoztak létre. De a VMDK is tovább osztódott, így mára már hat magyar párt „védi” a délvidéki magyarság érdekeit.

2000-ben, az októberi szerbiai változások előtt, a VMSZ szövetségre lépett a szerb ellenzéki pártokkal, és a milosevici rendszer bukásával bekerült a hatalomba. (Magyar pártnak önállóan, a szerb törvények alapján, nincs lehetősége bekerülni a kormányba, mert a magyarság számarányát tekintve, sohasem érheti el a kötelező 5%-os választási küszöböt.) A VMSZ tagsága, főleg a vezetőség, képviselőket kapott néhány városi önkormányzatban, valamint a tartományi, a köztársasági és a szövetségi kormányban. A hatalmi részese-

désnek természetesen ára is volt: fel kellett adni a hárompilléres autonómia követelését. A VMSZ ezt természetesen sohasem ismerte el, a programjában mindmáig ott szerepel ennek az igénye, de a követelést, azal érvelve, hogy az időpont most nem alkalmas, teljesen elhallgatja. A kormányba kerülésük után csak apró jogokat voltak képesek a magyarságnak kiharcolni, de azok betartását már nem tudták biztosítani, mivel (a régi bolsevista módszerek szerint) az elszabotálásuknak az állami apparátus részéről nem voltak semmilyen következményei. Nem léteztek és ma sem léteznek erre vonatkozó szankciók. Azzal viszont, hogy a VMSZ a helyi, a községi irányításban hatalomhoz jutott, a pénzösszegek elosztásában is jogot szerzett, amit maximálisan ki is használt. Mivel a többi magyar pártnak nem volt ilyen lehetősége, így a különböző juttatások, segélyek, támogatások révén, hisz az elszegényedett országban a civil szervezetek csak segélyek révén tudtak működni, a VMSZ az itteni magyarság vezető pártjává válhatott, anélkül, hogy a délvidéki magyar követeléseket föl vállalta volna. A hárompilléres autonómia követelése mára már csak a perszonális (a kultúra, a tájékoztatás, az iskolarendszer és a nyelvhasználat) autonómiájára szűkült, amit az MNT-nek kellene irányítania. A délvidéki magyarságot épp ezzel csapták be, mivel az MNT-nek nincsen törvényhozási joga, csupán tanácsadói feladata van, amit a tartományi, a köztársasági és a szövetségi kormány (ennyi szerv másíthatja meg) vagy elfogad vagy nem. Inkább nem. Ennek ellenére a VMSZ vezetősége gondosan ügyelt arra, hogy még ezt a tanácsadói funkciót is csak az ő tagjai láthassák el, szigorú pártfegyelem alapján. **Szemfényvesztésnek beválasztottak ugyan néhány rebellis tagot és kívülállót is, de őket a VMSZ-tagok számbeli fölényükkel simán leszavazhatják.** Számbeli fölényüket gondosan, több módszerrel is biztosították.

Először a szerbiai kormánytól kieszközölték (ők azt állítják, hogy a kormány - amelynek az alelnöke magyar, a VMSZ vezetője - rendelte így), hogy a MNT tagjait ne közvetlenül, hanem „elektorok” révén válasszák meg. Természetesen minden magyar párt (kivéve a hatalom támogatásával létrehozott Vajdasági Magyar Polgári Mozgalmat) és számos civil szervezet tiltakozott ez ellen, de mindhiába. A magyarság nagy többsége azt sem értette, mit jelent az a szó, „elektor”. Erre azért volt szükség, mert minden községi, tartományi, köztársasági és szövetségi képviselő automatikusan elektor lett, és ezzel jogot nyert a MNT tagjainak a megválasztására. Ilyen módon az elektori gyűlésnek

több mint a felét a VMSZ-tagok képviselhették, mivel képviselői mandátummal, kivéve egy-két képviselőt, csak ők rendelkeztek. Egyéneknek és a civil szervezeteknek is jogukban állt egy-egy elektort állítani, az előbbieket, ha találtak maguknak száz támogatót, akik aláírásával ezt igazolták, az utóbbiak pedig közgyűlést kellett, hogy szervezzenek. Az erre alkalmazható nyomtatványokat Belgrádban a minisztériumból, illetve a VMSZ-irodában lehetett csak beszerezni, azt Belgrádban a minisztériumban jóváhagyás végett hitelesíteni kellett, és ha már akad valaki, aki mindezt hajlandó volt saját költségén, illetve a civil szervezete által végig csinálni, az megszerezte azt a jogot, hogy elektor lehessen. Ez volt a második átejtés. hisz csak kevesen voltak hajlandók végig csinálni ezt a hercehurcát, teljesen bizonytalan eredményért. A civil szervezetek közül is főleg azok voltak hajlandók vállalni ezt, amelyeket a VMSZ támogatott, vagy amelyeknek a vezetői VMSZ-tagok voltak. Ezzel a VMSZ-es elektorok száma még ilyen módon is gyarapodott. Fontos még azt is kihangsúlyozni, hogy az egyéni és a civil szervezetek által delegált elektoroknak csak minimális esélyük volt a szervezkedésre, viszont a VMSZ elektorai párton belül mindent elrendeztek. E közös fellépés fontosságára a „harmadik átejtés” ad magyarázatot, mivel az MNT tagjainak a jelölése és a megválasztása is csak egy egységes lista alapján történhetett meg. A listák összeállítására az elektoroknak az együtöde jogosult, de hogy mennyi elektor jön össze, az csak a VMSZ vezetősége előtt, akik a szervezést végezték, volt ismeretes. Így a listát egyedül a VMSZ vezetősége tudta összeállítani. Ez volt a „negyedik átejtés.” A listán szereplő egyénekre nem lehetett külön-külön szavazni, vagy elfogadta az elektor az egész listát, vagy nem. A legalattomosabb „ötödik csalást” a szavazógyűlés előtt bonyolították le. A több mint hatszáz elektornak ugyanis az érkezésükkor alá kellett írniuk egy listát, amellyel igazolták a jelenlétüket és a jogosultságukat. A nagy tumultusban, ravasz módon, arra is megkérték a résztvevőket, hogy kézjegyükkel hitelesítsenek egy másik okiratot is. Volt, aki tudta mit ír alá, volt, aki nem. A második okirat ugyanis azt igazolta, hogy az elektor elfogadja és támogatja a VMSZ által összeállított listát. Amikor a résztvevők több mint a négyötöde ezt aláírta, megszűntek az „akciók”, hisz biztosak voltak a dolgukban. Habár a gyűlés folyamán kiderült, hogy a civil szervezetek is összeállítottak egy másik listát, de mivel a VMSZ-listát a megjelenteknek több mint a négyötöde aláírásával már támogatta, kézenfekvő volt, hogy a civil szerve-

zetek listáját nem támogathatja a megjelent elektorok egyötöde. Ennek ellenére a botránytól való félelmük olyan nagy volt, hogy az esetleges újabb lista állítására garantált fél óra szünetet is visszavonták.

Érdemes említést tenni a listán feltüntetett és megválasztott személyekről is. Annak ellenére, hogy a VMSZ vezetősége, az ilyen módszerek ellen tiltakozókat azzal akarta meggyőzni, hogy nem fogja befolyása alá vonni a MNT-ot, mégis az történt, hogy a kiválasztottak nagy többsége a VMSZ tágabb vezetőségéhez tartozik, illetve tag, a másik részét pedig az újvidéki „csúcsértelmiség” azon tagjai alkotják, akik sohasem voltak hajlandók harcolni a magyarság jogaiért, és végül mutatóban akad egy-két kívülálló magyar is, akiket a többség bármikor leszavazhat. A helyzet tragikumára utal az a tény is, hogy a 35-ös létszámú MNT tagjai között van olyan is, akinek a gyermeke szerb iskolába járt, otthon csak szerbül beszélnek, így a gyermeke nem is ismeri az anyanyelvét. Az ilyen személyről vajon elképzelhető-e, hogy a független, önálló magyar iskolarendszer visszaállításáért fog küzdeni, illetve a több mint nyolcvanéves jogfosztottságunk ellen?

A helyzetünket még súlyosbítja, hogy a szerbiai kormány azzal, hogy létrehozta az MNT-ét és a hatalomban a legfelsőbb szintekig (a VMSZ által) a magyarság tagjai is képviseltetik magukat, a külföld előtt jogosan mondhatja, hogy az itt élő magyarságnak optimálisak a kisebbségi jogai, holott mi érezzük és tudjuk azt legjobban, hogy ebből semmi sem igaz. Ez mind a posztkommunista hatalomnak csak a kisanant szellemében történő már közismert mesterkedése csupán. Ennek a legjellemzőbb bizonyítéka az az eset, amikor a tartományi kisebbségügyi titkár nyilvánosan azzal dicsekedett, hogy sikerült kiharcolniuk azt a jogot, miszerint a szerbiai kisebbségek, így a magyarok is a hivatalos dokumentumaikban, a kiállított anyakönyvi bizonylat alapján, anyanyelvükön, a magyar helyesírás szabálya szerint írhatják a nevüket. Ezzel szemben, az Újvidéki Televízió kamerái előtt dr. Páll Sándor bemutatta a VMSZ egy magas beosztású vezetőjének azt az anyakönyvi kivonatát, amelyet a bácskopolyai hivatal egy jó hangzású magyar nevű embernek cirill betűvel állított ki. Hát ennyit ér a szankciók nélküli kisebbségügyi jogbiztonság. Elképzelhető, hogy például Szécsányban, ahol még mindig a miloševići párt van hatalmon, mennyire tisztelik ezt a jogot, és mennyire meri az ottani magyarság követelni ennek betartását, amikor még a magyar nemzetiségű tartományi kormányelnök-helyettesnek a lakhelyén, és a VMSZ által

irányított, magyartöbbségű Bácskopolyán sem tisztelik a törvényt. Miért is tisztelnék, hisz megszegése semmilyen büntetést nem von maga után, sőt szerb részről még mindig hazafias cselekedetnek minősül.

Több mint fél év múlt el azóta, amióta az MNT „ünnepélyesen” megalakult anélkül, hogy bár milyen konkrét, kézzelfogható eredményt felmutatott volna, miközben a délvidéki magyarság lélekszáma naponta legkevesebb tízzel csökken. Erejéből csupán a különböző bizottságok megalakítására futotta, ahol határozatokat fogadnak el, ötleteket gyártanak, főleg olyanokat, amelyeknek a részletes kidolgozását a különböző civil szervezetek, bizottságok, tanácskozások résztvevői már korábban elvégezték, és mindezekről a határozatokról mint hatalmas sikerekről a sajtónak vagy a pártgyűléseken, illetve a lakossági fórumokon beszámolnak. A látszattevékenység mellé, ezzel szemben az MNT néhány tagjának sikerült egy, az egész Délvidéket lázba hozó botrányt kiváltani azzal, hogy a hazatérni óhajtó magyar fiataloknak a szegedi magyar tanszéken megszerzett diplomájukat csak kilenc különbözeti vizsga után lettek volna hajlandók honosítani, akkor, amikor minden más egyetemen különbözeti vizsgák nélkül is elismerik a Magyarországon szerzett diplomát. Persze, ennek nyomós okai vannak, mert a szegedi tanszék magyar szellemiségű diplomásai hazajövet esetleg állást keresnének (teljesen jogosan) az újvidéki Magyar Tanszéken, és ezzel veszélyeztetnék azt az ott uralkodó, álliberális, álközmopolita, pontosabban az érdek-összefonódottságú szellemiséget. Az MNT, védve a Tanszék MNT-beli tagjait, el akarta tussolni a botrányt azzal a nyilatkozatával, miszerint nem illetékes a dologban, hisz ez az egyetem magánügye. Nem tudni, hogy bárki is elfogadta ezt a magyarázatot, mégis néhány becsületes tagjának a követelésére kénytelen volt az elnök összehívni a tanácsot, ahol a VMSZ-es többség nyomására, felemás határozat született. Persze, lett volna eredményesebb megoldás is, történetesen mindjárt meggyőzni a tanszékes tagokat, hogy módosítsák a szabályzatot (ugyanis csak rajtuk múlott), mivel ez a délvidéki magyarság érdekét szolgálja, és ez fontosabb, mint az egyéni érdek, s a féltékenység. Ha még az MNT erre sem volt képes, mármint, hogy meggyőzze a saját tagjait, akkor miként remélhető, hogy nagy horderejű, a magyarságot érintő dolgokban meggyőzzék a szerb kormánynak a többségében még mindig nacionalista tagjait, mivel, amint azt már korábban említettük, törvényhozási joggal az MNT nem rendelkezik.

A legnagyobb gondot mégsem ez a látszattevékenység, illetve ez a passzivitás okozza. Nagyobb baj az, hogy az MNT (legalábbis a nyilatkozatai, illetve tevékenysége alapján) nem vállalja fel a hármass autonómiának és a független, önálló, az óvodától az egyetemig terjedő magyar iskolarendszernek a követelését, pedig ez jelenti a délvidéki magyarság egyik legnagyobb megmaradási esélyét. Persze ezt nem vallja be, sőt a „rákérdezéskor” ennek az ellenkezőjét nyilatkozza az illetékes, de például a tantervek módosításakor ez a magatartás lelepleződik. Ott ugyanis egy szó sem hangzik el, hogy ennél jóval többet igényel az itteni magyarság, hisz még az eddig elfogadott, és az MNT megfelelő bizottsága által jóváhagyott tantervek sem felelnek meg a korábban már elfogadott elvárásoknak, határozatoknak. Arra a kérdésre, hogy a tehetséggondozó gimnáziumok létrehozása az első lépést jelenti-e a független magyar iskolarendszer kiépítésében, a tartományi kisebbségügyi titkár a Szabadkai Rádiónak nyilatkozva azt mondta, hogy a magyar szülők ellenzik a magyar irányítású külön iskolákat. Azt már csak jelezni kívánta, hogy az MNT tagjai hajlandók lennének ez irányban lépéseket tenni, de ha a magyarság ezt nem igényli, akkor kár erőltetni. Hát így is lehet magyarázni a nem akarást. Az MNT kulturális bizottságának az alelnöke pedig több mint hat hónap elteltével arra az újságírói kérdésre, hogy „mely célok megvalósítását látja a legsürgősebb teendőnek”, a következőket válaszolta: „A konkrét célok csak most kezdenek kikristályosodni, megfogalmazódni a bizottságban, úgyhogy érdemben erről még nem tudnék semmit sem mondani”. (Hét Nap, 2003. IV. 16.) Ezt úgy kell érteni, hogy eddig semmit sem tettek. Hivatalos tárgyalásokon a hármass autonómiáról sem esik említés sohasem. Kormányberkekben erről mélyen hallgat az MNT, csak akkor kerül ez a téma szóba, amikor egy másik magyar párt ezt szóba hozza. Akkor és ott, amikor a jó hírre forog kockán, (szóban) vállalja a harcot, amit azon nyomban el is felejt.

A semmittevést a következő példa is bizonyítja. Az Észak-Bácskai Pedagógus Szövetség, neves értelmiségiek aláírásával és a szabadkai főkonzul javaslatára („ez az MNT-nek jó bizonyítási lehetőség” — emelte ki a főkonzul), még a 2002-es év végén kérvénnyel fordult az MNT-hez (a kérvényt különben elküldték a tartományi és a köztársasági oktatási minisztériumoknak is), hogy a kormánytól eszközölje ki a szabad tankönyvbehozatalt, mivel eddig csak bonyolult, bürokratikus ügyintézés útján lehetett erre engedélyt kapni, de

az így behozott könyvek használata sem volt egyértelműen engedélyezett. (Használatánál elnéző volt a törvény.) Kérvényükre, fél év után sem kaptak választ, egyik helyről sem, ezért a Szövetség vezetője azt nyilatkozta, hogy hat hónapi várakozás után meg akarja ismételni a kérelmüket. Hogy ez a megismételt folyamodvány milyen sikerrel jár majd, nehéz megjósolni, mivel a magyar nemzetiségű köztársasági oktatási miniszterhelyettes úgy nyilatkozott, hogy ebben a dologban nem történt változás. (M. Sz. 2003. IV. 12.) Az új oktatási törvényről szólva a miniszterhelyettes egy szóval sem említette a független, önálló magyar iskolarendszert, ami azt jelenti, hogy ez szóba sem jöhet. Hát ennyit tett fél év elteltével az olyan nagy reményekkel létrehozott MNT. Pedig a VMSZ a húsvéti Magyar Szóban (M. Sz. 2003. IV. 19. – 20.) közreadott CSELEK-VÉSPROGRAM felhívásában az MNT-nek szánt legnagyobb szerepet, „amelynek elsődleges feladata a vajdasági magyarság megmaradása feltételeinek biztosítása.” Ha az MNT ilyen ütemben folytatja ezt a nemzetmentő munkát, akkor a délvidéki magyarságból rövid időn belül senki sem marad.

A VMSZ egy héttel korábban beharangozott, s fenn már említett programtervezete, amelytől a hiszékenyek még reméltek egy korszakalkotó változást, az is csak a már közismert szövegeket ismételteti, és konkrétumok nélkül sorolja fel azokat a tennivalókat, amelyek eddig is ismeretesek voltak: „Használjuk anyanyelvünket, magyar iskolába írássuk gyerekeinket, olvassuk újságainkat, építsük közösségünket.” Hogyan használjuk az anyanyelvünket, amikor még a szabadkai vasútállomáson is csak szerbül tájékoztat a (hangos)bemondó. Bánságról már szólni sem érdemes. Minden iskolaév kezdetén elhangzik ez a fölhevítés, a magyar szülők egynegyede mégis szerb nyelvű tagozatra iratja gyermekét, mert addig, amíg nem történik lényeges változás, amíg nem lesz a magyar nyelvű iskolarendszer független, amíg a közös, szerb irányítású tantestületben a magyar pedagógusok csak megtűrt munkatársak, akiknek nem tanácsos magyarul beszélni (mint az újvidéki stb. elemi iskolákban), és amíg a 60%-ban magyarul tanuló Torontáltopolján, Nezsényben stb. nem a magyar, hanem a szerb tagozatok a nyolcosztályosak, addig ilyen szövegekkel nem lehet szemléletváltozásra bírni a szülőket. A CSELEK-VÉSPROGRAM sajnos a független magyar iskolarendszerről egy szóval sem tesz említést. Ami pedig az újságolvasást illeti, a Magyar Szóban majd minden héten arra panaszkodnak az olvasók, hogy még a

lőmbmagyar területekre sem érkezik elegendő mennyiségű újság. A könyvekről már szólni sem érdemes. Persze némileg jobb lenne a helyzet, ha a Forum vezetősége, amelynek egyik magas beosztású képviselője épp az MNT-nek is a tagja, nem adta volna el a terjesztést egy belgrádi vállalatnak, amelynek az első dolga az volt, hogy menesztette a magyar alkalmazottakat, az újság- és a könyvterjesztést pedig a minimálisra csökkentette. Természetesen ez mind a VMSZ tudtával történt.

De vizsgáljuk tovább a felhívást. A Helyzetkép fejezete a már ismert szomorú helyzetünket vázolja fel. Ez olvasható az Általános program elnevezésű részben is. Egyedül ennek az utolsó mondata fogalmaz meg bizonytalanul valamilyen feladatot: „Ezért a jövőnk szempontjából fontosnak tartjuk, hogy nemzetstratégiánk keretében, egy jól átgondolt, részletes és konkrét szövevényprogram is helyet kapjon.” Ezt a tervjavaslatot viszont egy pár nappal korábbi interjú megcáfolja. Az újvidéki VMSZ szervezet alelnöke, a hivatalos párnyilatkozatokkal ellentétben, azt is mondhatnánk, hogy megszegve a pártfegyelmet, a következőket mondta a Magyar Szó újságírójának: „A jelenleginél hathatósabb támogatás kellene ... az, hogy az MNT külön is odafigyeljen a szövevény- és a szigetmagyarság helyzetére, sorsára. A Tanács tagjaként már javasoltam, hogy a meglévő bizottságok mellett egy olyant is alakítsunk, amely külön ezzel foglalkozna. Sajnos a javaslatot le-söpörték az asztalról, mondván, minden bizottság a saját hatáskörében foglalkozik majd a problémakörrel. Ez számomra azt jelenti, hogy senki sem fog vele foglalkozni, és nem vállalja a felelősséget.” (M. Sz. 2003. IV. 11.) Ezért ennek a Cselekvésprogramnak az ösztönzését fenntartással szabadna csak elfogadni, mert lehet, hogy ez egy pártpolitikai nyilatkozat csupán. Ezt a gyanút támasztja alá a következő, a Szociális programtervezet is, amely szerint minden szociális feladat megvalósítását, még azt is, amely az állam feladata lenne, „a magyarság szervezeteinek ... kell vállalniuk”. Persze, nincs meghatározva, hogy a javaslat mely magyar szervezetekre gondol, de legfőképp az, hogy a felsorolt nagy anyagi támogatást milyen pénzforrásból teremtsék elő, amikor ismeretes, hogy a magyar szervezetek eddig is főleg az anyaország, s néhány tenni akaró magyar támogatásából tartotta fenn nagyon szegényesen magát. Egyedüli ösztönző nyilatkozat e fejezet utolsó bekezdése, amelyben azt szorgalmazza, hogy szükséges „racionálisan felhasználni a közjavakból a vajdasági lakosoknak járó pénzeket az oktatás, az egészségügy, a

szociális segélyezés, a kultúra, sajtó céljaira”. Ezt valószínűleg úgy kell értelmezni, amint arra már számtalan utalást tettek, hogy a magyarságnak szánt pénzeszközöket egy központi szerv, azaz az MNT, illetve a VMSZ osztaná szét. Aki elfogadja ezt a politikát, az kap a pénzből, aki bírálni mer vagy ellenzékben van, az veszen magára. Egyelőre eddig a köztársasági kormány ezt a pénzadományozási javaslatot még meghallani sem volt hajlandó, így ez a programtervezet jelen pillanatban csak egy szép álom csupán.

Ez mondható el a Művelődés és tájékoztatás fejezetről is. „Fel kell térképezni hivatásos és amatőr művelődési intézményeink helyzetét, erőforrásait, utánpótlásait ... és a megfelelő fórumokon stabil finanszírozást kell biztosítani ezeknek ... Tovább kell munkálkodni a Vajdasági Magyar Színház létrehozásán. Vissza kell szerezni a magyar könyv, a magyar zene, a magyar színház népszerűségét ...” Miért kell a térképezéssel rabolni az amúgy is szorító, drága időt, amikor közismert dolog, hogy minden magyar szervezet anyagi gondokkal küzd, és a működéséhez még a legminimálisabb anyagiakat is úgy koldulja össze. Színházunk is van kettő és fél. Az egyiknek alig van közönsége a másik másfél pedig romokban áll, egy évtizede készül a terveket, de felépülése még teljesen bizonytalan. Ami pedig a könyv és a magyar zene népszerűsítését illeti, a könyvterjesztés visszaságairól már korábban szöveltünk, a magyar zenekultúra romlását pedig épp a VMSZ által is pénzelt és irányított közszolgálati rádió végzi például azzal, hogy műsorában olyan zeneszámokat szövaltat meg, amelyeket a szerb új mődalok szellemében, a magyar zenei hagyományok mellőzésével tákolt össze a „szerző”. (A zöld szemek címő fürmedvényről van szó, amit hetente lehet hallani a közszolgálati rádióban). Az oktatásról már szövtünk, arról, hogy a felhívás szót sem ejt a független, önálló magyar iskolarendszerről. A délvidéki magyarság gazdasági helyzetének javítását is másoktól várja el. Felrója a magyar kormánynak, a magyar diaszpórának, a felvidéki, s az erdélyi magyaroknak, hogy nem biztatják a magyar vállalkozókat az itteni befektetésekre, holott ismeretes elötte, hogy az ország rendezetlen vagyonjogi helyzete miatt, alig akadt eddig olyan józan külföldi befektető, aki hajlandó lett volna ilyen bizonytalan állapotok közt pénzét kockáztatni. A programtervezet mindennek a megoldását főleg az MNT-től várja, amely, mint az első ilyen szervezet azt bizonyítja, hogy „politikailag erősek, céltudatosak, szervezettek va-

gyunk". Hogy ez mennyire igaz, azt a leírtak híven tükrözhetik.

A helyzetet még súlyosbítja a magyarországi kormányváltás, hisz a mostani, szocialista-liberalista koalíciónak fontosabb a nacionalista, beolvasztási politikát folytató környező országok kormányaival a jó viszony, mint a magyar kisebbség sorsa. A mostani magyar kormány ugyanis, a nagyhatalmak kegyeit keresve, a környező kormányokhoz hasonlóan a trianoni tragédiát a magyar kisebbség beolvasztásával és megszüntével óhajtja megoldani. Ha eltűnik a magyar kisebbség, megszűnik a trianoni diktátum okozta területi probléma, és akkor „Európa csendes, újra csendes ...”

A leírtak alapján már érthető a délvidéki magyarság tragikus helyzete. Jelenleg ugyanis nem létezik egyetlen olyan politikai érdekvédelmi szervezet, amelyik szakértelemmel, becsülettel, bátor kiállással felvállalná az itt élő magyarság megmaradásának talán az utolsó élet-halál küzdelmét. A hatalom pedig azal, hogy a kormányban biztosította a (gyász-)magyar

képviselőket, sőt létrehozta az MNT-t, ezzel az anyaország és a külföld előtt igazolta jó szándékú kisebbségi politikáját.

Megosztva, az egykézés átkával megfertőzve, csak pislákoló magyarságtudattal, végtelenül elszegényedve, a szerb sovinizmus fertőjében, a betelepítettek szorításában, a beolvasztás terhe alatt sínylődik ez a nemzettöredék, és ha nem következik be egy hathatós változás, amire egyelőre semmilyen kilátás sincs, a délvidéki magyarság e századnak a második feléig elsüllyed az egészségesebb nemzettudattal rendelkező népek tengerében. Ezért:

*„Őrzők, vigyázzatok a strázsán,
Az Élet él és élni akar,
Nem azért adott annyi szépet,
Hogy átvádoljanak most rajta
Véres s ostoba feneségek.”*

(Ady Endre)

A költő, aki tette a dolgát és elmondta, amit mondania kellett

Illyés Gyula húsz éve halott. 1983. április 15-én hunyt el a huszadik század egyetemes magyar irodalmának egyik meghatározó irodalmára – személyisége, aki néhány hónappal halála előtt, 1982. december 21-én interjút adott a Frankfurter Rundschau c. német lapnak. Két hónap múltán, 1983. február 20-án a délvidéki magyar irodalom egyik meghatározó irodalmára – személyisége, Bori Imre az újvidéki Magyar Szóban **Még Illyés Gyulától sem!** címmel szenvedélyes hangon utasította el Illyés néhány, mai szemmel nézve ártatlannak számító gondolatát. És újabb két hónap múltán a költő már halott volt. Mozgalmas, mondhatnánk „mozgalmi” időszak volt ez: nemcsak az Illyés- vagy Bori-botrány bolygatta meg az irodalmi kedélyeket, hanem ekkorra esnek az Új Symposion Sziveri-féle szerkesztőségének megpróbáltatásait jelentő kommunista pártaktívák szorgos ülésezései, gondos elvtársi közreműködéssel.

Mindenek előtt azonban lássuk Harry Schleicher ominózus írását:

Egy költő elmondja azt, amit a politikusoknak nem szabad

Beszélgetés Illyés Gyula magyar íróval
a nemzeti jellegről

Harry Schleicher (e. i. sz. Budapest)

Illyés Gyula, a magyar irodalom nagy öregje a nyugati látogatóval kivéteelt tesz. Voltaképpen a magyar költők nesztora, aki november 2-án töltötte be nyolcvanadik életévét, budapesti házában, a József-hegy-utcában még mindig végigdolgozza az egész délelőttöt. Ha Illyés Gyula, aki az 1938-ban megjelent könyvével, a *Puszták népével* Magyarország határain túl is figyelemben és elismerésben részesült, szokásos munkaritmusán egy interjú érdekében változtat, akkor ez jól mutatja annak fontosságát, hogy ő maga

mekkora jelentőséget tulajdonít a magyar kisebbségek problematikájának.

1977 vége, '78 eleje óta Illyés a magyar kisebbségek egyik legjelentősebb szószólója. Akkor szölt nyilvánosan először két nagy esszében a *Magyar Nemzet* c. budapesti napilapban a romániai Erdélyben élő, hivatalosan 1,7 millió lelket számláló magyar nemzeti kisebbségről. Ennek ellenére nem írta alá azt a levelet, amelyen 71 magyar értelmiségi intézett a Magyar Szocialista Munkáspárt vezetéséhez, a Kormányhoz és a Parlament elnökéhez, amelyben szót emelnek néhány erdélyi nemzettársuk ellen irányuló, lehetséges perben. Ezt pusztán taktikai okokból teszi: a magyar irodalom nagy öregje elsődlegesen saját, individuális nyilvánosságát akarja megtartani. Illyés fiatalságának sok évét töltötte Párizsban, azóta áll közvetlen kapcsolatban a francia értelmiséggel. Minden bizonnyal ezért tartja jelentős mértékben politikailag felelősnek a Nyugatot, a Nyugat nyilvánosságát és kormányait a nemzetiségi kérdés igazságos megoldásának tekintetében.

A költő jelenleg sokkal kétségbeesettebbnek látja Magyarországot szomszédos államaiban a kisebbségek problematikáját, mint négy és fél évvel ezelőtt. Akkoriban a gondokat szinte kizárólagosan Romániára korlátozódottan látta. Ma Illyés számára magyar honfitársai, akik, mint kenyérszeletet a héja, úgy ölelik körül az anyaországukat, Csehszlovákiában és még Jugoszláviában is veszélyeztetve vannak.

A kommunista államok általános gazdasági és az ezzel együtt járó politikai hanyatlása különösen hátrányos a kisebbségek tekintetében. Míg Erdélyben a magyar értelmiség sértetlennek mondható, és így jobban meg tudja magát védeni, addig Szlovákia és Jugoszlávia városi központjaiban sikeresen hajtják végre a kisebbségek „magyartalanítását”, véli Illyés.

A romániai-erdélyi magyar kisebbség helyzetének objektív romlásával szemben Illyés némi ellentételezést abban lát, hogy mind Romániában, mind Magyarországon jelentős magyar népcsoportok a nemzeti problematikával egyre inkább tudatosan szembesül-

nek. Büszkén mondja, az Ellenpontok c. szamizdat folyóirat végre a kisebbség kérdésével is foglalkozik.

Illyés azon dolgozik, hogy Magyarországon, valamint külföldön erkölcsi és politikai támogatást szerezzen honfitársainak Erdélyben és másutt is. Eközben érveket sorol fel amellel, hogy ezáltal a magyar népcsoportoknak inkább az emberi jogait és kevésbé a nemzeti céljait kell védelmezni. „Az azonban tudathasadós állapotot jelez, ahogyan nyugaton leggyakrabban csak az egyéni emberi jogokért szállnak sikra, és közben egész népcsoportok hiányzó kollektív, alapvető jogaitól pedig eltekintenek.”

Ebben a kérdésben Illyés kiemeli a nyugati világ kormányainak felelősségét, különös tekintettel Franciaországra és Nagy-Britanniára. Végülis ők a felelősek az 1920-as trianoni békeszerződésért. A Párizs melletti Trianonban megvont határok miatt Magyarország egykori területének a harmadára csökkent, és ennek következtében azóta nagyszámú magyar kisebbség kényszerül arra, hogy az anyaországán kívül éljen. Emiatt az agg költő a határok megváltoztathatatlanságának elvét a „Szent Szövetség doktrínájá”-hoz hasonlítja, amely a 19. században azt szorgalmazta, Európát örökre az öskonzervatívizmus állapotában kell tartani.

„Szürrealista tudat kell ahhoz, hogy magunknak bemagyarázzuk, minden maradhat úgy, ahogy van”, mondja Illyés. A költőket nem azok az elvek kell, hogy vezéreljék, mint a politikusokat. Őket hivatásuk kényszeríti arra, hogy „a fennálló helyzeten javítsanak, és emiatt kimondják, mi az ami jó, és mi az, ami nem”. Ez jogosítja fel őt arra is, hogy kijelentse: „Ezek a határok igazságtalanok.”

Illyés Gyula nyilvánvalóan tudatában van kijelentése politikai horderejével, amikor módosító javaslatot tesz a helyzet megoldására. Nem pártfogolja feltétlenül az egykori magyar területek visszatérését Magyarországhoz. Az ő utópisztikus-irodalminak tűnő terve a közép-európai államok felbomlását irányozza elő, valamint az ezek helyébe a svájci modell alapján lépő kis, autonóm és önkormányzati képződmények létrejöttét. Ez jelenthetné a nemzetiségi problémák megoldását, és a francia forradalom kétes értékű örökségének, „a nemzetileg megbonthatatlanul egységes államok” eszméjének meghaladását. Ahogyan Magyarország 1918 előtt, úgy ragaszkodnak most az utódállamok ehhez az állameszméhez. Ezáltal megismétlik a korábbi magyar elmagyarosító politika hibáit, amely nem akarta elismerni a szlovák, vagy bármely más nemzeti kisebbség létét.

A beszélgetés másfél órája után fölsejlik az összegezés: Illyés Gyula kora előrehaladtával egyre inkább válik nemzetileg öntudatosná; költői tudatából olyan politikai eszméket fejleszt ki, amelyek hazája hivatalos politikájában aligha számíthatnak nyilvános támogatottságra. Nem csoda, ha önmaga teszi fel a költői kérdést, vajon akkor, amikor a magyar politikusok, különféle alkalmakkor magánjellegű elismeréseikkel illetik, az elismerés csak a költőnek szól-e, vagy talán a politikai gondolkodónak is.

„Nyilatkozataimat teljes mértékben szabadon teszem, és ehhez nem kell és nem is kérek főntről meghatalmazást”, erősíti meg. És ezt, kijelentéseinek tartalma alapján teljes mértékben el is hishetjük a magyar irodalom nagy öregének.

(Fordította B. J.)

Bori írása szinte napra pontosan két hónap múlva jelent meg a Magyar Szóban - húsz év távlatában eltűnődhetünk azon, vajon mi tarthatott két hónapig? Viszont sokkal gyorsabb volt a honi sajtó: szerbre fordítva még ugyanazon a napon, azaz február 20-án megjelent Bori tiltakozása a belgrádi Borbában, míg a zág-rábi Večernji list február 25-ei számában Bori választát helyeselve saját szerkesztőségi cikkében ítéli el Illyés „durva beavatkozását”-t Jugoszlávia bel- és külügyeibe.

1982 decemberében az Új Symposion Illyés Gyula nyolcvanadik születésnapja alkalmából megjelentette a költő egyik leghíresebb és legjelentősebb versét, az Egy mondat a zsarnokságról című költeményt. Habár a Symposion előbb jelent meg, mint a Frankfurter Rundschau interjúja, a későbbiekben minden bizonnyal az is közrejátzott a Sziveri-féle szerkesztőség május 9-ei menesztéséhez.

Húsz év távlatában érdekes lenne tudni azt is, vajon mi készítette Bori Imrét arra, hogy tiltakozó írását megírja, és hogy azt így kezdje:

„E sorok írója még egy-két héttel ezelőtt is abban a hitben ringatta magát, hogy a nyolcvan esztendő Illyés Gyulát köszöntő cikkeinek sorát egy olyan tisztelgő írással zárhatja, amelyet az alkalom követelte emelkedettséggel bélelhet ki a költészetével való több évtizedes foglalkozás élményéről számot adó módon. Ez az esedékesnek hitt írás azonban már nem készült és nem is készül el. Időközben ugyanis kiderült, hogy a költő, „költői lényéből politikai eszméket fejlesztett”, nem pedig verseket csalt elő. Ezeket a politikai eszméket pedig el kell utasítanunk. Nem ez az első vitafokozó-

elutasító megnyilatkozásunk Illyés Gyula nézeteivel kapcsolatban; annak idején az ő „ötágú sip” modelljét sem fogadtuk el.”

Elszomorító, hogy egy olyan kvalitású irodalomtörténész, mint Bori politikai okokra hivatkozva nem akarja az őt megillető módon köszönteni a „magyar irodalom nagy öregjé”-t (és nem „idős nagyjá”-t, mint ahogyan az ügyeletes fordító anno a német szöveget Bori számára lefordította). Függetlenül attól, hogy mit gondol Illyés politikai nézeteiről, talán jó lett volna a nyolcvan esztendősköltőt az őt megillető módon köszönteni - egy olyan tisztelő írással búcsút venni tőle, „amelyet az alkalom követelte emelkedettséggel bélelhet ki”, annál is inkább, mivel a költő néhány hónap múlva már nem él. Persze, ezt Bori nem tudhatta, és természetesen ez csak az én elképzelésem az élet rendjéről.

Az első bekezdésben Bori elég helytől kijelenti: ez még csak nem is az első eset, hogy Illyés Gyula nézeteivel szemben „vitakozó-elutasító” megnyilatkozást tesz. Annak idején az ő „ötágú sip” modelljét sem fogadta el. Minden bizonnyal azóta Bori Imre is másképp gondolja az ötágú sip modelljét, hiszen mostanság ő is fölvetette a „Délvidék”-et irodalmi fogalomtárába, és a Délvidék, mint olyan az egységes magyar nemzetre utaló fogalom, s ezáltal az egységes magyar irodalom megjelenítője is, mint ahogyan Illyés népmesei ihletésű és szépségű ötágú sippja. Azt ő is, mint irodalomtörténész és vele együtt bárki más is kétségbe vonhatja, vajon Illyésnek igaza volt-e az ötágú sippal - ez a szólás és véleménynyilvánítás szabadsága. Az viszont már más lapra tartozik, az efféle véleménnyel bírók „a kétszer kettő józanságát” próbálják megcáfolni.

*„Ne köntörfalazzunk hát, hanem közöljük, hogy Illyés Gyula 1982. december 21-én Harry Schleicher nyugatnémet újságíró közvetítésével a **Frankfurter Rundschau** című napilapban nemcsak a jugoszláviai magyarság és Jugoszlávia rossz hírét költi és terjeszti a nagyvilágban önkényes állításaival, hanem bele is avatkozik a jugoszláviai magyarság életébe és országunk bel- és külügyeibe. A nyugatnémet lap újságírója szerint „Illyésnek úgy tűnik, hogy a magyar honfitársainak helyzete... veszélyeztetve van Csehszlovákiában s még Jugoszláviában is.”*

Kár, hogy Bori a három pont helyét nem idézte a német interjúból, mivel ott Illyés egy másik csodaszép metaforája található, miszerint az elcsatolt területek

magyarsága úgy öleli körül Magyarországot, mint kenyérszeletet a héja. Ez is nehezen cáfolható tény, olyannyira, hogy meg sem lehet cáfolni.

„Az is kiolvasható a szövegből, hogy Illyés Gyula a jugoszláviai magyar értelmiséget megalkuvónak a maga magyar nemzetiségével mit sem törődőnek tartja, olyannak, amely nemzetiségi tudata híjával van, képtelen tehát a „hatékony önvédelemre” is. Jugoszláviát többek között azzal is vádolja, hogy véghezvitte a „városi központok >>magyartalanításának<< a folyamatát.” Kétségtelenül olyan ember beszélhet csak így, akinek nincsenek alapvető ismeretei a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúságának és együttélésének jugoszláviai gyakorlatáról, mert másképpen nyilván nem szüntelen konfrontációban képzelne az életet, de nem sugallná az illegális szervezkedés szükségességének az eszméjét sem.”

Sajnos Illyésnek tökéletesen igaza volt abban, hogy a jugoszláviai magyar értelmiséget megalkuvónak és saját kisebbségével - ahogyan azt manapság mondjuk - mit sem törődőnek tartotta. Gondoljunk csak a már említett Symposion-ügyre. A Sziveri-féle szerkesztőség meghurcolásának perzekutorai magyarok voltak, a szerkesztőség fő bűne azonban nem a „magyarkodás” volt, hanem az, hogy olyan ultrabalos eszméket terjesztettek, amelyek a szerb nacionalista irodalomban (!) gyökereztek. Vagy említhetjük a kanizsai tanárok orgonahangversenyének esetét: vajon hány magyar „csúcsértelmiségi” állt ki mellettük, akiknek mindössze annyi bűnük volt, hogy részt vettek egy templomi hangversenyen, mivel még akkor is, a szocialista öngazgatású, el nem kötelezett testvériségben egységben, a Titó után is titói Jugoszláviában orgonák csak templomokban voltak. Igaz, az egyik helyi, traktoristából avanszált magyar (!) párttitkár annak idején azt mondta, ugyan miért nem vittek egy „villanyorgonyát” a kultúrházba, amivel elkerülhették volna a későbbi kellemetlenségeket.

És azt is ma már jól tudjuk, a '70-es - '80-as évek langyos, alattomosan élő elnemzetietlenítése milyen hatalmas károkat okozott a délvidéki magyar közösség közösségi tudatában. Vajon az Egyházon kívül akkoriban megemlékezett-e valaki is államalapító István királyunkról, a Szentről, Vörösmartyról, Kölcseyről, vagy az akár alig másfél, két évtizeddel azelőtti '56-os forradalomról és szabadságharcról. Egyedül Petőfi kultusza élt, egyrészt azért, mert hatása még egy évszázad múl-

tával is akkora volt, hogy azt képtelenség lett volna kitörölni az emberek tudatából, mivel akkor még nem léteztek Big Brotherek és Való Világok, vagyis az emberi agyakat még nem tudták olyan körmönfont módon lügozni, másrészt Petőfit összekötötték a gyászos emlékü Petőfi-brigáddal, meg aztán az sem volt mellékes, Petőfi atyja, a jó öreg még Petrovics volt.

A jugoszláviai magyar értelmiség sajnos valóban képtelen volt a „hatékony önvédelemre”, mert ha ez nem így lett volna, akkor ma nem ott tartanánk, ahol tartunk. A városi központok magyartalanítása is végbe ment. Míg a hetvenes években Újvidéken minden további nélkül magyarul érdeklődhettünk egy-egy utca, vagy intézmény után, addig a nyolcvanas évek elején a magyarul kérdezőnek már olyan kereskedő után néztek a Nork áruházban, aki tudott is magyarul és próbáljunk meg most érdeklődni vagy kérdezősködni az anyanyelvünkön - jó, ha megússzuk verés nélkül. És ez még csak nem is költői túlzás.

Azt is jól tudjuk, a bőrünkön tapasztaltuk, mit jelentett a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúságának és együttélésének jugoszláviai gyakorlata: a XX. század végére beérett a keserű gyümölcs, a horvátországi, a boszniai és a kosovói háborúk vérben úszó valósága.

„Közben nagyon riasztó, ahogy egy délelőtti másfél órás csevegés során (az újságíró információja szerint ennyi ideig tartott beszélgetése Illyéssel) kiszabadítja az irredentizmus szellemét a múlt palackjából és európai körútra indítja, amikor kijelenti, hogy a trianoni határok „igazságtalanok”, éppen ezért a mai országhatárok sem sérthetetlenek. Felszólítja tehát Franciásországot és Nagy-Britanniát, hogy avatkozzanak be többek között Jugoszlávia belügyeibe is a nemzetiség védelmében, minthogy - Illyés Gyula állítása szerint - az övéké a „politikai felelősség” a történelem miatt. Szemmel látható, hogy a mai európai politikai helyzet alapvető posztulátumait (ezek között van - Helsinki óta - a jelenlegi országhatárok sérthetetlenségének, az egymás életébe, belügyeibe való be nem avatkozásnak az elve is) tagadja az európai közvélemény szeme előtt revíziós nézeteivel.”

Bori ismét csak részben idézi Illyést. Ő ebben az interjúrészben, amelyre Bori itt hivatkozik, a trianoni békeszerződés igazságtalansága mellett még azt is elmondja, az 1920-as békeszerződéssel Magyarország területének kétharmadát elveszítette és ennek követ-

keztében nagyszámú magyar kisebbség kényszerül arra, hogy hazáján kívül éljen. Az utódállamok legelvakultabb nacionalistái sem állíthatják, hogy a trianoni határok igazságosak lennének. Ők legfőképpen áldhatják szerencséjüket, hogy a történelemben volt egy olyan pillanat, amikor érdemtelenül jutalmazták őket a nagyhatalmak. Az már a sors fintora, és igazsága, hogy ezzel a hihetetlen nagy szerencséjével nem tudtak élni. Bár, Helsinki óta a határok sérthetetlenek - Bori és mások szerint is -, ennek ellenére a francia-brit védenc Jugoszlávia február óta már nevében sem létezik, Csehszlovákia sincs már és a dicső Szovjetunió is már csak a múlt egy fájó emléke. Viszont a II. világháború fő bűnösének tartott Németország 1989 óta újra egy!

Illyés ebben a részben a határok megváltoztathatatlanságának elvét a Szent Szövetség doktrínájához hasonlítja, amelyben az orosz, az osztrák és a porosz fejedelem szövetségük révén az örök békét akarta létrehozni. Mi már azt is jól tudjuk, tervükből mi maradt, és azt is tudjuk, a történelem tulajdonképpen a határok megváltoztatásának történelme.

*„A maga bevallása szerint a költő jogán mondja mindazt, amit Harry Schleicherrel folytatott beszélgetése során mondott. Felettébb kényes, korántsem ártatlan mandátummal ruházza fel és olyan jogokkal ajándékozza meg önmagát, amilyeneket a múlt század nagy romantikusai sem követeltek meg maguknak. De Illyés még tovább megy: a költő tévedhetetlenségének az elvére is esküdni akar. Azt hiszi, hogy költőként joga van, mint nyilatkozta, hogy a politikusoknak (de a politikusok helyett is), és a világnak a szemébe mondja, „mi a téves és a rossz”. Azt talán még el lehetne hinni, hogy a költő, a remekművében, esetleg sebezhetetlen és „tévedhetetlen”, de nem az, amikor azokat a kijelentéseket teszi, amelyeket a **Frankfurter Rundschau** közölt. Ilyenekhez még a „magyar irodalom doyenjének”, „idős nagyjának” (ezek a német újságíró minősítései) sincs joga!”*

Ahogy Bori megvonja Illyéstől a megszólalás és véleménynyilvánítás jogát, ugyanúgy megkérdőjelezhetnénk most mi is Bori jogát a véleményalkotásra. Ezt természetesen nem tesszük, és nem mondjuk soha: **Még Bori Imrétől sem!**, mert ha ő akkor úgy érezte, neki azt le kell írnia, amit leírt, lelke rajta, de az ő logikáját követve, ha Illyésnek nem lett volna joga elmondani azt, amit elmondott, akkor Borinak sem lett volna joga bírálni Illyést. Így tulajdonképpen a fegyver vissza-

felé sül el: Bori „Felettebb kényes, korántsem ártatlan mandátummal ruházta fel és olyan jogokkal ajándékozta meg önmagát, amilyeneket” elvitat Illyéstől. De ő még tovább megy: az irodalomtörténész tévedhetetlenségének az elvére is esküdni akar. Azt hiszi, hogy irodalomtörténészként joga van, mint vitacikkében írta, hogy a politikusoknak (de a politikusok helyett is), és a világnak a szemébe mondja, „mi a téves és a rossz”. Azt még talán el lehetne hinni, hogy az irodalomtudós a remekművében esetleg sebezhetetlen és „tévedhetetlen”, de nem az, amikor azokat a kijelentéseket teszi, amelyeket a **Magyar Szó** hasábjain közöl. Ilyenekhez még a délvidéki magyar irodalom doyenjének, nagy öregének (ezek az én minősítéseim) sincs joga! (Az utolsó mondatot csupán a visszafelé elsülő fegyver kedvéért írom, jómagam, meggyőződéses demokrata lévén, mint ahogyan azt fentebb már említettem, a szólás jogát senkitől nem vonnám meg, még ha lenne is hatalmam rá!)

És demokrataként Illyéstől sem vitathatnám el, még ha akarnám is: a trianoni határok igazságtalanok!

„S ha már idejutottunk, hadd jegyezzük meg azt is, hogy a valamikori szürrealista költő, hatvan év után „irrealista” politikai receptíróvá vált: a közép- és kelet-európai országoknak a maga „svájci modelljét” kínálja fel, és teszi, ebben bizonyosak vagyunk, minden reális történelmi-politikai valóság nélkül.”

Ebben sajnos igaza van Bori Imrének, nevezetesen abban, hogy az Illyés-i „svájci modell” nem valósítható meg Közép- és Kelet-Európában. Ahhoz, hogy az működhessen, olyan évszázados demokráciára van szükség, mint amilyen Svájcban van. Akkor, amikor az Európai Unió kapujába érkező Csehországban és Szlovákiában mind a mai napig életben vannak a faji alapon hátrányosan megkülönböztető Benes-dekrétumok, vagy az alig néhány éve véget ért (vagy felfüggesztett ?!) balkáni háborúkra gondolunk, akkor tényleg nincs semmi reális történelmi-politikai valóságalapja bármilyen kantoni- vagy autonómia-rendszereknek!

*„Nincs hát szükség bizonygatni sem, hogy mennyire elrugaszkodott a realitásoktól Illyés Gyula. Ezt, végezetül, az is bizonyítja, hogy a jugoszláviai magyarságnak is fogadatlan prókátora akar lenni Nyugat-Európában, hogy így annak létét a világpolitika, a nagyhatalmak játékszerévé tegye. A nyugatnémet újságíró szó szerint idézi cikke utolsó bekezdésében Illyést, aki azt mondta, hogy „kijelentéseimet teljesen szabadon adom...”, mi ellenben annak örültünk volna, ha ezzel a „szabadságával” nem él vissza, mint ahogy visszaélt, amikor a **Frankfurter Rundschau** újságírójának nyilatkozott.”*

Elég nagy és fellengzős szavak. Illyés nem akart a fogadatlan prókátorunk lenni, csupán elmondta egy független értelmiségi félelmeit a határon túlra szakított honfitársaival kapcsolatban. Arról pedig, hogy a világpolitika és a nagyhatalmak játékszerévé váltunk volna, két dolog jut eszembe. Egyik: mindig is a világpolitika és a nagyhatalmak játékszeréi voltunk - gondoljunk csak a trianoni békeszerződésre, '56-ra, amikor a nagyhatalmak cserben hagytak bennünket, vagy napjaink európauniós tragikomédiájára. A másik: azidőtájt, amikor Bori Imre cikke íródott az újvidéki Bölcsészettudományi Kar egyik sötét folyosóján megállított és félrehívott egy egyetemista társam, akit nem vettünk túl komolyan, férfiasan beállva, egy kissé sűsűnek tartottunk, és azt mondta:

- Te, vigyázz nehogy úgy járd, mint én!
- Miért, te hogy jártál? - kérdeztem.
- Tegnap belekerültem a világpolitikába.
- ?
- Írtam az ENSZ-nek, és azóta benne vagyok!

Hogy az a derék egykori egyetemista miről írt az ENSZ-nek, arra már nem emlékezem, annak viszont nagyon örülök, hogy annak idején volt egy költő, magyar költő, aki tette a dolgát, és elmondta, amit el kellett mondania.

Egy anyaországi posztromantikus Fantomországban

(Az Eurocrem íze)

Van lámpaláz, mocsárláz és határláz. Ez utóbbi nekünk, közép-kelet-európaiaknak kinevezett, magyar állampolgárságú magyaroknak évtizedekig olyan volt, mint a betegség: a fene se akarta, de ha már jött és itt volt, hát az elkerülhetetlennek járó belenyugvással fogadtuk és növényi türelemmel vártuk, hogy elműljék. Amikor a rideg, gögös tekintetű, fegyveres közeg szúrósan végigpillantott rajtunk, kezében nagy ajándék-adományunk, az útlevele, vagy – nekünk sokkal gyakrabban – az úgynevezett „kishatár”, az évi kilencszeri átlépésre jogosító szürke könyvecske: remegve, megszeppent kisdíákként, szemlesütve illedelmeskedtünk, és vártuk, vártuk, hogy feloldoztassunk eredendő bűnünk alól. A morogva odavetett parancsszavaknak készségesen, gyorsan eleget tettünk, belülről remegő, éhet-szomjat idéző sóvárgással, hogy csak legyen már végre vége, legyünk túl rajta, hogy aztán, igen azután végre, valahára mehessünk, suhanhassunk, rohanhassunk, szabadon, nagy és teljességgel felszabadult lélegzettel, világos, sima, hűvös homlokkal, előre, bele a Szabadságba.

A túloldalon, úgy tűnt, mintha mindig ugyanazok a szikár, magas, fekete legények álltak volna, jóindulatú lezserséggel pislogva és éppen csak ránk sandítva, majd szinte rögvést hanyagul legyintve, afféle ugyan, eredj már, mit rontod itt a levegőt, kit érdekel ez az egész hülye útlevelesdi, papiros-bélyegzős hercehurca, a kéz elhárítóan lendül föl a magasba, boli me kurac, idi u pičku materinu... Elragadtatva figyeltük őket. Nagyvonalúak voltak és emberiek. Megölelni vagy legalábbis jól, igaz barátsággal meglapogatni valók. Rájuk mosolyogtunk, hangos és többszörösen túlzott udvariassággal köszöntöttük valamennyit, gondolatban sörre-borra-pálinkára invitáltuk őket, igazi magyaros vendégszeretettel, szívből jövőn, őszintén. És amikor a Pionir- vagy a Kraš-csokoládéknak, a különféle „robna kuća”-k cipőinek, dzsekijeinek özönét, csomagolását – meg mindent, amit csak kapni meg látni lehetett – megszemléltük: a legkevesebb volt, hogy közvetlen, szoros összefüggést véltünk a határon lévő

fekete legények fellépése és a színpompás jugoszláv kirakat között, Európát, Nyugatot, Igazi, Független, Szovjetmentes (lám, anélkül - ilyen!) Szocializmust, becsülendő, szeretetre méltó, vágyott-íngyelt paradicsomot itt a közelünkben. Valamikor 1978 telén óriási ananászt vettem Szabadkán, már csak a kezembem tudtam hozni, az összes csomag tele volt vinjakos üvegekkel, füles-kancsós-üvegpoharas Eurocremmel, könyvekkel és folyóiratokkal. A buszban valahol Hajdújárás táján döbbenten eszméltem rá, hogy pontosan abban a pezsgő, édesen lebegtető, legenyhébben kifejezve is eufónikus állapotban ringatózom Szeged felé, amelyet csak egészen fiatalok szerelmesek esetében tart elképzelhetőnek és megbocsáthatónak az ember. Az Eurocrem íze úgy ivódott belénk, hogy a szabadkai városháza gyönyörű népi szecessziója, Palics monarchiás pompájának patinája vagy Magyarkanizsa ősmagyar paraszti bukolikája a semmibe foszlottan még csak nem is derengett mögöttem.

(A forrásvidék, ahol félve jár az úri kisgyerek)

Hogy apám egész családja bácskai, úgy emlékszem, így egyenesen gyermekkoromban soha nem hallottam. A hatvanas évek legelején, tízéves korom táján lehetett, hogy fokozódó intenzitással végrehajtott válogatott csirkefogászataim alkalmából anyám mind sűrűbben és dühödtebben „azt a vadrác fajtádat” emlegette, meg hogy „déli vér”, „pont olyan vagy, mint apád” és hasonló. Nagyjából ekkoriban kezdtek sorjázni mind nagyobb számban és sűrűséggel a Rejtélyes Emberek nálunk. Közös jellegzetességük volt, hogy „külföldről”, „odaatról” – Jugóból – jöttek, közben meg, pontosan ugyanúgy magyarul beszéltek, mint mi, ha nem is ő-zó nyelvjárásban. És mindig, mindannyian a karácsonyesték állandósított hangulatát hordozták, ez volt bennünk a legvonzóbb. Az ajándékbőség folyamatos, mindenkor megnyugtató, gyönyörteljes atmoszféráját árasztották valamennyien, ez lebegett körülöttük, amint beléptek az ajtón.

Mert hoztak és hoztak és hoztak. Ezerféle dolgot. A világon mindent és mindenkinek. Cigirágót, rizsescsokit nekem, Vegetát, rumpuncsot anyámnak – apámnak meg egy egész, elsüllyedtnék hitt világot, mindenestül. Vendel bácsi, Gyula bácsi, Pannika néni, Vera néni és a többiek csak jöttek, jöttek, a rokon rokona meg az ismerős ismerőse, idővel nemcsak megszoktam őket, de az elkényeztetett ember telhetetlenségével egy-két hét után már követeltem a soros rizsescsoki-látogatást, hiszen már megint ki kellett rukkolni valami nagyon menő dologgal az iskolában. (A szomszédban Patócs Vera szüleinek bánáti rokonai voltak, neki később egy „jugó” srác udvarolt, ettől a Tibitől aztán olyan Beatles-képet kaptam, hogy még Pesten is csodájára jártak. Vera két nagybecskereki – mindig mindenki Zrenjaninnak mondta – unokatestvére, a Gysza meg az Atti pedig „strip”-eket, azaz igazi, színes képregényeket hozott. Csillag esett, föld rengett, jött éve csudáknak.)

Apámék már valamikor 1965 táján, hosszas kényszerűdés után kerekedtek föl és vagy két hétig „Jugóban” voltak. Nagyanyáméknál laktam, onnan jártam iskolába, remegő türelmetlenséggel várva érkezésüket. Azután – 1966 nyara volt, a nyolcadikat fejeztem be –, elérkezett az a pillanat is, amikor életemben először indultam „külföldre”. Noha megfogalmazni nem tudtam – igen zavaros volt a dolog –, de éreztem én nagyon is, hogy ezzel a külfölddel ez esetben valami nincs egészen rendben. Csakhogy az egész utazás, meg az előzmények vadul izgató egzotikumuk mindent feledtetett. Vonattal, határon át, Szegedtől egészen Magyarorszáig! A hibás szemű Bicskeiéknel, a Petőfi utcában laktunk, s már a legelső napokban megismerkedtem – az alig néhány tucat szláv között rögtön ráelve – Terin Mirával, a végtelen Tisza-parti séták hősnőjével, noha kezdetben többször határozottan levetette a kezemet a válláról. Évekig leveleztünk, egészen garázda magyar helyesírással elkövetett episztoláiban hűségesen küldözgette a Dűboks nevezetű magazinból kivágott angol dalszövegeket (Rolling Stones: Paint it black, Los Bravos: Black is black, Lovin's Spoonful: Summer in the city, etc.), új és még újabb csoda-dimenziók nyíltak, hiszen a második gimnáziumi év elejétől már beat-zenekarban játszom, angol szakon tanulok: újabb dicsőségforrások biztosítva, a láthatár széles és ragyogó..

Magyarokanizsáról Tornyosra is eljutottunk, zuhogó esőben lovaskocsival mentünk Kevibe dinnyét árulni, rekkenő nyári délutánon szalmakazal tetején heve-

részve hallgatom hatalmas táskarádióból a táncdal-fesztivál döntőjét. „Mi fáj, gyere mesélj”, „Még fáj minden csók”, „Hol jár az eszem?”

Apám egyre nekivadultabban, szilajon járta a Bácskát, egyre többször egyedül. Szobafestő lévén a szakmája, Szegeden felkötözte a biciklire a vödröket, a létrát, megymást – és átkarikázott Trianonon. Én elkényeztetett egyetlenke voltam, anyámnak és húgának, vagyis keresztanyámnak ugyan egyre gyérülő-fogyatkozó hatalmában, mégis apámtól mindvégig elkülönítve. Amikor 1981-ben meghalt, szellemi nevelőapám a szemembe mondta, hogy nem szerettem, vagy legalábbis nem szerettem eléggé és igazán. Nem védekeztem. Pedzegettem már, 30 éves fejjel, hogy soha semmiféle nagy adósságot nem lehet igazán leróni. A restanciák örökéletűek, akár a zsíros bácskai anyaföld.

Még valamikor 1964 táján, 13 éves korom körül történhetett, hogy egy napsütéses, ragyogó délelőtt az éppen soros Rejtélyes Ember – már vagy ötödszörré – Juszta néni volt. Harminc-harmincöt körüli, telivér nőiségű, érdekes arcú teremtes, kontyba tűzött hajjal, igézően szép domborulatokkal itt és amott. Apám dolgozott, anyám odajárt valamerre. Illendően beszélgetni kezdtünk a konyhában, miközben életkorom teljes intenzitásával újra és újra megcsodáltam már korábban is jócskán szemrevételezett ingergerjesztő alkatrészeit. Telt-múlt az idő, a nap már magasan állt az égen, ahogyan a könyvekben szokott. Végül rászántam magam a cselekvésre. Suta lehetett, természetesen, de így is hatásos. Juszta emyedten bár, de tiltakozott, később egyre határozottabban. Azután persze megjött az anyám. Mikor indultam beengedni, Juszta utánam szólott, hogy anyukáméknak azért ezt ne mondjam el.

Nem mondtam el.

(Illyés csapatában Szabadkán)

Minden utólagos ferdítéssel szemben: nem 1989, hanem az 1988-as esztendő volt a csodák éve Magyarországon. Abban az évben még minden illúzió tiszta volt és ép, fennkölt és makulátlan, mint a húszéves fiúk tekintete. Minden változás forradalminak tűnt, minden esemény szép volt és arányos, akár egy valaha meg nem értett matematikai képlet egy gondozott munkafüzetben. Az 1988-as évben hétköznapi, megélt valósággá lett a leggarázdább, ábrándos tizennyolc-huszonévesek romantikája, az illegális meg féllegális, már egy-két éve bontakozó-sűrűsödő összejövedelek sora.

A Jurta Színházban tartott legelső MDF-rendezvények mámore: mindenki testvér, amott vannak a tisztek, mi a hadsereg, a vezérkar ott ül kinn az asztalnál, Csoóri és Csurka és Czine tanár úr, Bíró Zoli az elnök, Kiss Gy. Csaba a szövivő, évtizedek tabui, egész addigi életünk elhallgatás-oszlopai, féligazság-falmaradványai, sorok közé rejtegetett házacska dübörögve összeomlóban, árad a fény a nézőtérre, a résztvevőket szaporán fotózó ismeretleneket is szívérványszínű köd takarja. Itt vagyunk hát, együtt végre, most kéne szólni, mint Faust a pillanatnak, oly szép vagy, ne menj még, maradj!... (Ekkor még persze sejtettem sincs arról sem, hogy majdnem tizenöt év múlva egyik kiváló barátom, a neves folyóirat tanulmányrovatának szerkesztője, mellékesen azokban a daliás időkben szintén nyakig benne lévő az ügyekben, jól érzékelvén ezen korszak életre szóló hatásait a személyiségre, a megdöbbentően korlátolt „posztromantikus” jelzővel illet majd. Holott csak az örök erkölcsi kategóriák végső kristályosodása történt meg, semmi más. Így hát nem a poszt- vagy poszt-néki „romantikusoknak” volt és van-e igazuk, akik jókra és rosszakra, ha úgy tetszik – Fekete Gyula bátyámmal szólva – az élet és a pusztulás pártján állókra osztották és osztják az emberi fajtát? No, annyi baj legyen.)

Ebben a tündökletes esztendőben, kora tavasszal kaptam a hírt: Illyés-est lesz Szabadkán. Az otthoni hangulatból a Városi Könyvtárban még az sem tud kirángatni, hogy jóformán minden Illyés-mű szerbhorvát nyelven hangzik el. Igaz, Sava Babić fordításában, akit ekkor ismerek meg személyesen. És a jölesző elégtétel legbelül: valahogy szóba kerül Bori Imre alig fél évtizede elkövetett, Illyést gyalázó Magyar Szó-beli gáztette (Még Illyés Gyulától sem! – Magyar Szó, 1983. február 20.). Savo pedig kertelés nélkül közli: egészen természetes, hogy egy felelős író aggódik fajtájáért, nemzettestvérei sorsáért, ha meg azok a határokon kívül élnek, pláne – hát ki aggódjon, ha nem ő? Úgy tűnik, nemsokára szinte valamennyien a tengerészkapitányi sapkát viselő Parancsnok közkatonaiként beszélgetünk az ugyancsak ekkor megismert Homiyik Miklóssal, Dudás Károllyal meg a többiekkel – az egész valahogyan a Kárpát-medencei magyar história legújabb fejezetének természetes folyományaként feszül komoly-szép zászlóként előttem. Abban az esztendőben minden lehetségesnek tűnt, ami (poszt)romantikus Illyés-követőknek csak elképzelhető lehetett. Öt évvel azelőtt, egy másik tavasszal A nemzet-ragasztó címmel búcsúztattam akkori lapomban Illyés Gyulát és felidéz-

tem egyik, a szerkesztőségi folyosón látható fényképét, ahol mintha haloványan, egy egészen picit mosolyogna. Ez az írás meg az a fénykép jutott akkor ott újra eszembe, alig hat hónappal az úgynevezett joghurt-forradalom és három évvel a soron következő nagy európai megszárlás kezdete előtt. Gyula bácsi szelleme egy kivételes históriai pillanatban pedig csak azt tette, amit tennie kellett. Mint tudjuk, véletlenek még a Kárpát-medencében sincsenek.

(Vicei közbelép, a kommunisták őszinte sajnálatára)

A nagy jugoszláv kirakat a magyarországi változások hajnalára ugyan kissé koszlottabbá válik, de a régi hamis patina még csillog valamelyest. Az anyaországi posztromantikus 1987-ben kapja az első igazán kijózanító, intellektuális töltetű injekciót: az adagról Matuska Márton gondoskodik, aki az Élet és Irodalom egyik nyári számában megjelent, Tűzoltóverseny Tornyoson című dolgozatomra reagálva megpendíti: tán nem is olyan szép az a menyasszony, sőt. A Jurta Színház eufóriájának csillámporos légterében pedig egy-két hónap múlva valósággal bedöbben egy név, tompa, súlyos ütődéssel: Vicei Károly. A zentai tollforogató kálváriáit ismertetik – elsősorban az igazi magyarországi ellenzék talán legnagyobb alakjának (áldassék a neve haló porában is), a nagyszerű Krassó Györgynek köszönhetően – dermedten figyelő századnak, hosszasan felolvasva, reflektorfényben, mikrofonerdőben. A hatás mélyebb és felkavaróbb, mint gondolkodnánk. Az anyaországi nemzeti szellemű ellenzéki tábor, amely már hosszú évek óta (a falurombolás első hírei és a Ceausescu-rémuralom tobzódása közepette) szinte kizárólag Erdélyre koncentrál és Duray Miklós üldözése óta már a Felvidék felé sem annyira tekintget, szinte kifordul magából. Hiszen Illyés Gyulán kívül senki, de senki nem emlegette soha – egymás között sem – , hogy az eszményi, az eurocrémes „Jugóban”, hogy igen, ott is – és így.... És amikor sietünk Szabadkára a tárgyalásra, a határon azok a fekete legények bizony már mintha nagyon morózusak lennének. Kelletlenül költözködők, bárdolatlanul undokok, indulataikat nem is nagyon leplezők.

Az első döbbenet: feleségemmel szinte csak mi vagyunk itt Magyarországról, pedig jelen van a BBC és a svájci (!) sajtó is. A dermedt pillanatok azután sorjázní kezdenek: mintha csak sztálinista kirakatperekről szóló olvasmányaimban, Koestlernél vagy Szolzsenyicinnél megismert bírósági komédia lenne,

agyonrémitett tinédzser lányok tanúvallomásaival, „szembesítésekkel”, abszurd időgép-élményt jelentő léggörrel. A harcostársak mind jelen vannak: Tari Pista, Dormán Laci, Varga Zoli, tolokocsija akár egy római harci szekér. Bátrak, magabiztosak, mosolygósak. Furcsa, ragaszkodó szeretettel fogadnak, kicsit csodálkoznak, hiszen mi csak... És ők csak. Mindannyian. Hosszan beszámolok a lapban a tárgyalásról, a procedúrától igazán csak az utolsó percek képe marad meg, a felmentő ítélet utáni pillanatfelvétel – „ez a nagydarab, faun-arcú férfi úgy sír, mint egy gyerek”, így valahogy írtam ezt meg akkoriban. És annak a faun-arcú férfinak a könnyei nem számítottak túl megszokott látványnak holmi anyaországi posztromantikusoknak. Nyilván megértetve a napnál is világosabb evidenciát: ez a lényeg, nem Zenta városának mindenkor tizenéves hölgytársadalma.

(Boros, bús, lomha – Kosztolányi kezét fogva)

Azután nemsokára háború jött és dögvész, de az ezerszer átkozott huszadik század utolsó évtizede, a kilencvenes évtized végleg meghozott valamit: apám biciklijét Bácskából, a rá kötözött vödörrel, létrával együtt. Taposom a kereket és váltig csodálkozom, mennyire könnyű, sőt egyre könnyebb mindaz, ami a kormányra van kötözve. A kormányra, amivel az ember irányítja, hogy merre haladjon. Réges-régen Fantomország már az a tákolmány, amit kétszer is megpróbáltak összefélcélni, réges-régen tovatűnt Terzin Mira és Jusztina néni, a Dűboks magazin és a marsall, eltűnnek a fekete legények és eltűnik Bori Imre is – a kanizsai Tisza-part vagy Szabadkán a Városi Könyvtár ugyanaz marad. A maradék Magyarországon az elszakított területek valósága nemcsak a maga hűsvér valóságában él a becsületesen gondolkodó, érző emberek tudatában: megvannak egyfajta nehezen megfogalmazható, fájdalmasan remegő-lebegő párában, ködösen tovaúszó tájak képeiben, amint lassan városok, falvak, mezők, erdők, hangulatok rezegnek, valahogyan úgy, mint Wajda Menyegző című filmjének képein.

Nekem, posztromantikus anyaországi szerencsefiának megadatott látnom és megízlelnem a „nyugati”, „gazdag” Jugó-kirakatot és konspirálnom behívók elől bujdosó ágyúöltelék-jelölt testvéreimmel, átélnem (többször) lefogatást-vallatást balkáni módra, könyvbe-mutatót tartani Zentán és Szabadkán, s Magyarakanizsáról beszélni Magyarakanizsán. Hallgatni 50 év után a magyar himnusz Kosztolányi szülővárosában több ezer emberrel a VMDK 1991 tavaszán megtartott II. kongresszusán, Trianonról előadást tartani Bácska kellős közepén, s egy hetet eltölteni Székelykevéen. Elsők között láthatni, s többször megsimogatni az aracsí köveket. És 1990-ben a tömegsírokat, az itteni magyar holokauszt emlékhelyeit. Vacso rázni Zentán a Papuliban, és pálinkát inni Cs. Simon Pistával, aki megmutatja, merre állott Ajtony vezír húsz ezer embőrről és merre Csanád vezír, gondolom, legalább ugyanennyivel. Kettesben háromszor-négyszer átsétálni a péterváradai hídon és borosan ölelkezni a törökbecsei szállodában. Hajnalig vitatkozni Tari Pistáék konyhájában és a ludasi csárdában mulatni Dudás Karesszel. Megtapasztalni a nyomor szomszéd-ba utazni sem engedő prózaiságát, és megrendülni a váltig megmaradt szokásokon, hogy üres kézzel még akkor sem, sohasem szabad megérkezni, ha neked magadnak is alig jut a legszükségesebbekből.

Ismerem a régi zentai út emelkedőjét Felsőhegy-nél, ahol egy pillanatra alá lehet látni a síkra, a Pátia szállót Szabadkán, amelynek helyén Kosztolányi szülőháza állt, az egyházaskéri templom hangját, miközben Bogdán Jóska, a papköltő, Bácska mai Gyóni Gézája a magányos bánati öregekről mesél, a tornyosi nyáresték füledt illatát és a világ minden zárt „e” hangját, ami csak errefelé hallható. Itt tényleg „csörömpöl minden ablak”, itt valóban „boros az asztal és véresek a kések”. Itt magyar kísértetek járnak a néptelen, széles utcákon és üvöltésekkel telik a temetők, itt örökké rekkenő, délszaki forráság van és halkán, súgva mondják ki a többes számot az öregasszonyok: „magyarok”. Talán mind-mind ez jut eszembe, ha néha felsőhajtok álmomban. Mint Szabadka. Mint a Délvidék.

Akit túl jól megtanítottak a tisztességre

Brenner János: Így láttam, így éreztem... Emlékirataim

Életjel, Szabadka, 2003.

Brenner Jánosnak is a születése szerint azok közé kellett tartoznia, akik a jugoszláv szocializmusban sokszor megátkozhatták a származásukat, a velük született-beléjüknevelt erkölcsi érzékenységet, rendszertetet, amelyet sváb, illetve magyar felmenőiktől örökölték. Nem hiába hangzanak ilyen keserűen könyve epilógusának végszavai: „Hol jártam? Sehol! Mit csináltam? Semmit. Mindössze négy fiút...”. Pedig ma ezzel dicsekedni szokás!

Az ész bajjal jár – tartja a közmondás, s ez az örök emberi igazság Brenner esetében is többnyire erőteljesen működött. S erre a közelmúltban kiadott emlékiratai a bizonyág. Annál is inkább, mert publicistánk, hacsak nem a barátaira, ismerőseire, munkatársaira emlékezik vissza, elsősorban a saját, annak idején megjelent írásaira hivatkozva állítja, hogy gyakran eltért a véleménye az akkori politikusi beállítottságoktól, s hogy emiatt az újságírói és szerkesztői munkásságát nem ritkán konfliktusok feszítették. A forrásanyaga persze nem lehet teljes, hiszen – most sem állva ellent a kritika jó ördögének – nem egyszer elfogja a düh: hajdani lapjaink ma már a teljességükben hozzáférhetetlenek. Egyszer a hanyagság, másszor a bűnrel eltűntetésének szándéka akadályozta meg, hogy a kommunista-szocialista tájékoztatás viselt dolgai a maguk teljességében tárulkozhassanak föl az utókor előtt. Mennyire jellemző ez! A múltat nem elsősorban állandóan bővülő és az utókor számára is tanulsággal szolgáló tényhalmaznak fogták föl, hanem inkább pillanatnyi akarásaik nyersanyagának, nagyotmondások és kitalációk végtelen terének.

Igazának tudatában publicistánk általában akkor sem tért ki az őszinteség kockázata elől, ha ezáltal az ellenségei táborát növelte meg szinte ijesztő mértékben. A sértett politikusok, újságírók viszont nem válogatnak az eszközökben, ha olyan ember veszélyezteti az érdekeiket és a tekintélyüket, aki inkább csak az igazságának a gyöngye fegyvereivel védekezhet.

Nos, Brenner János most a hitelesség, a pontosság és a cáfolat érdekében szólal meg ilyen meglepő-

en nagy terjedelemben, amikor nem kevesen vannak, akik immár sohasem kommentálhatják a visszaemlékezéseit, illetve annak velük kapcsolatos kitételeit. De talán nem is feltétlenül akarnának hozzászólni, mivel a szerző már a könyve elején kijelenti, hogy illetudása élesíti a hangját, ha a még élőkkel kapcsolatos hajdani viselt dolgait eleveníti föl, viszont tompítja, ha olyanokat idéz meg, akiknek nincs módjuk érvelni a megállapításai kapcsán. Ezzel azonban szükségképpen némi keletősség, ellentmondásosság alakul ki a mércéjében. Mert jóllehet liberálisnak vallja magát és a hajdani cikkeiből kirajzolódó magatartásából következően az is volt, az „ortodoxokat”, közöttük az egykori munkatársait, főnökeit kevesebb bírálati illeti. Tehát elsősorban Solti Pált és Nagy Ferencet, részben Rehák Lászlót, de különösen Grósz Györgyöt, Kolozsi Tibort és Petkovics Kálmánt kíméli. Így aztán az a furcsa helyzet alakul ki, hogy Majort, Borit és a symposionistákat „nagy magyaroknak” tartja, holott ezek közös nevezője a jugoszláv-szágon belüli autonómiapártiságban, anyanyelvvédelemben volt. Brenner, az újvidéki Forum és környezete Szabadkát nyomorító teljhatalmától viszolyogva, Belgráddhoz is húzott (mintha onnan remélhetett volna segítséget), aminek következtében, persze, nem volt „kisebbségi magyar” emezeknél, akik közül nem egy magyarul beszélő jugoszlávnak vallotta magát – Gál mesterükkel az élen.

Brenner ahelyett hogy legendát próbálna csinálni saját gerincességéből, bevallja az ingadozását a kultúrában, a számára nem túl ismerős terepen. Az ő pályája akkor indult, amikor a Rákosi-ellenes hangulatban a jugoszláviai magyarok különbeknek kezdték magukat érezni a határon túliaknál. Ettől kaphatott vérszemet az emlékiratíró, amikor 1963-ban, Lőrincze Lajos vajdasági látogatása alkalmával, gorombán kioktatta a jeles nyelvészt, hogy a nyelvészmenye pesties, nem igazán magyaros, mint amilyen a mienk, vidéki magyaroké. Ezt a kirohanását Brenner utóbb igencsak megbánta, mert rájött arra, hogy a magyar kultúrának egyetlen fő központja van. Nagy kár, hogy erre mások sohasem

eszméltek rá, holott – sajnos – sokkal több közülük volt a nyelvhez és az irodalomhoz, mint újságíróknak.

Szerencsére mégsem tartja magát mereven a holtakról jót vagy semmit polgári elvéhez, úgyhogy nem egészen egyoldalú az a kép, amelyet az előző évtizedek elsősorban szabadkai újságíróinak és politikusainak a mentalitásáról fest. Senkit sem akar rágalmaezni. A saját látásmódja szerint tárgyilagosságra törekszik, s így jelentősen megnöveli a visszaemlékezései értékét. Annál is inkább, mivel Brenner időnként egészen közel volt a bennfentesekhez, s részint ennek köszönhetően, részint pedig a talpraesettsége, rámenőssége eredményeként sok olyan információval szolgál, amelyek pl. rám, az előző évtizedek szellemi életét régóta kutatóra is meglepetésszerűen hatnak. A bennfentesége mindenestre távolságtartást is jelentett, mert számos korabeli s nála fiatalabb értelmiségivel szemben nem hajlandó úgy karriert csinálni, hogy a magyarországi útjairól hazajövén jelentést tegyen a titkosszolgálatnak. Vagyis beszervezhetetlen volt.

A tartózkodása azért nem volt számára végzetes, mert Brenner saját egyéni sorsa logikájának megfelelően mégiscsak elfogadta és lelkesen szolgálta Jugoszláviát a maga szocialista, illetve kommunista eszményeivel. Az elvtársaknak viszont, a gyakori „összeférhetetlensége” dacára, szükségük volt a szorgalmára, s mivel mindig vigyázott, hogy meddig menjen el az eretnokségben, tartottak is tőle. Többet tudott róluk, mint szeretnék volna. Vonalasságának és ellenzékiességének dialektikája ugyanakkor a saját egyenrangúsodásának, egyéni érdekeinek a jegyében is folyt. Magát magyarnak valló sváb származásuként örült, hogy befogadták, mi több, a középiskolai végzettségét sem igen éreztették vele. Tehetségének, kitartásának és szorgalmának köszönhetően példátlanul széleskörű ismeretsegekre, baráti kapcsolatokra tehetett szert. Következésképpen tartotta magát a társadalmi eszményeihez, s mivel ügyes, sőt vakmerő is volt, olyan ajtók is megnyitáltak előtte, amelyek kollégái előtt többnyire zárva maradtak. Ennek alapfeltétele az alaposság és a megbízhatóság, a tájékozódás és a tájékoztatás vágyának eltökéltsége volt.

Brenner ugyanis, amikor az újságírók a politikusoktól tartva leginkább félénken közeledtek a vidéki magyarság életéhez, a mezőgazdaság fejlesztésével „fönt” meghozott elveket azok megvalósíthatóságával, megvalósíthatóságával szembesítette, vagyis – liberális és demokratikus hajlandóságának megfelelően – volt bátorsága a kötelező szemellenző nélkül értékelni

a parasztság gondjait, jöllehet a saját gyermekkorai a nélkülözések dacára sem a földtúró munka fáradalmi közepette alakult. Pedig Brenner általában minőségileg tudott többet azoknál, akik az íróasztal mögül akarták megváltani a falusi szegénységet. Erre az a legfőbb bizonyosság, hogy az ő riporter és szerkesztői tevékenységének virágkorában jutott a 7 Nap a csúcspontjára, amikor 50.000 példányszámban jelent meg.

Sikerét az a körülmény alapozta meg, hogy szinte rögeszmésen terepjáró ember volt. Ennek tudata némileg elvakítja, amikor a hajdanival veti össze a mai Hét Napot, s minden tekintetben az előbbi találja jobbnak. Az igaz, hogy a maira olykor már-már végzettszerűen tenyerelt rá a napi pártpolitika, de vajon a régivel nem ezt tette? Hogy a régi viszonylagos pénzbeniségében nagyobb teret biztosított mind az elit-, mind pedig a tömegkultúrának, ez csupán az ügyességét dicséri. Mert azért a jugoszláv kommunista diktatúra dogmáit is sulykolnia kellett a maga módján, s különben is az igazmondás a munkatársak közül keveset bűvölt el annyira, mint Brenner. Hogy annak idején majdnem tízszer annyian olvasták ezt a hetilapot, mint ma, az szerintem nem elsősorban a minőség kérdése, hanem az anyagiaké, s ezzel együtt az emberek csalódottságáé, hitetlenségé. Azt hiszem, ha Brenner lenne ma a főszerkesztő, akkor sem emelkedne a példányszám. A szociális motívumok valóban nyomatékosabban jelen lehetnének a Hét Napban, de a sikkasztók leleplezésének csodája is csak három napig tartana. Sok szegénynek jólesne a riporter együttérzés, rámutatás, de szolidaritásból nem lehet kalonikusan jóllakni, gyereket nevelni. Kell a támogatás tehát, s ez azt jelenti, hogy az embernek a „jobbát” is vállalnia kell, ha egyáltalán jobboldalinak minősíthető az anyaországgal való minél közvetlenebb kapcsolatok építgetése.

Különben a szerzőnek ebből a mai liberálkommunista állásfoglalásából is kitűnik, hogy annak idején a képességeinek és az emberségének köszönhetően vívott ki magának tekintélyes helyet a tájékoztatásban. Ennek eredményeként Brenner Jánosnak az indulásaikor sem volt szüksége az ideológiai lihegésre. Jó ideig a belenevelt vallási-erkölcsi elvek akadályozták, hogy engedjen a JKSZ hívásának. Végül aztán már az ötvenes évek közepén csak formáság volt a betagosodása, amit vállalnia kellett ahhoz, hogy zavartalanul, sőt perspektivikusan végezhesse fölvilágosító munkáját. Akkor is, ha sikeresen állt ellen a karrierizmus kísértéseinek, eltekintve attól, hogy – becsületes bevallása szerint – öregkorában az egzisztenciális érdekére hallgatva ő is

kénytelen volt egyszer beállni (persze, sikertelenül) a politikai kitüntetésre várók sorába.

Mindez azonban végső soron arra vall, hogy publicistánk jóhiszeműen és mélyen elkötelezte magát a titói módon szocialista Jugoszlávia mellett. Éppen ezért meghökkenve olvassuk az emlékirat elején és más részeiben is, hogy Brenner jobban szereti a krónikát a történelemnél, mert az utóbbit az erősebbek az érdekeiknek megfelelően írják. Ezen a kitételel a többi között azért ütközünk meg, mert szerzőnk pl. a második világháború végét következőtösen „felszabadulás”-nak említi, megfélemlítve róla, hogy a mi tájunk a történelem során mindig Magyarországhoz tartozott, ami akkor is így van, ha 1941-ben a visszacsatolóink valójában hódítókként viselkedtek, s rövidesen a saját véreik is megutálták őket. Brenner az elmúlt évtizedek társadalomtörténetét megideologizálva (tehát az általa elvileg elvetett manipulatív szellemi műveletet választva) használja az említett avitt kifejezést. Eljárásának az a lényege, hogy jöllehet az ő munkássága a bukott szocializmus visszásságainak föltárásaiban, a szinte folyamatos (konstruktív szándékú) társadalomkritika jegyében alakult, ha elvben foglal állást, túlértékeli a titoizmust. Titóról szólva annak óriási nemzetközi tekintélye akadályozza a közismerten császárian fényűző élet megbélyegzésében, pedig a szocializmus kiskirályai, a brenneri publicisztika nem ritka célpontjai, a fényűző Nagy Testvér jellemtelen utánpótlói voltak. Viszont hogy az emlékiratiróból nem a számítás, hanem a naivitás beszél, amikor képtelen magát elhatárolni attól, aki – immár egy évtizede bizonyítottan – háborús bűnös is volt, nem csupán a huszadik század egyik legnagyobb politikai szélhámosa, az a szóban forgó könyv végén derül ki egyértelműen. Brenner ugyanis ahelyett, hogy értelmezné a két korszak közötti összefüggést, s a milosevicizmus előkészítésében látná a titoizmus lényegét (ennek fontos adalékát jelenthetné a könyv számos kitűnő részletmegfigyelése), a következőképpen fakad ki: „Mekkora cirkuszt csináltunk annak idején, ha valamelyik vezetőről kiderült: villát, nyaralót épített magának! Tito emberei, vagyonuk tekintetében, kismiskák voltak ezekhez képest.” „Ezek” valójában sokat tanultak „azoktól”, sőt, ahogyan lenni szokott, túl is szármalyták a formálisan leginkább gyalázott mesterüket. „Ezeknek” az apja a Tito által avantgárd módon fejlesztett nagyjugoszláv államnacionalizmust nagy többségükben szerbakként szerbhorvátul (nem horvátszerbül!) élték meg. Mindenesetre becsületére válik a vallo-mástevőnek, hogy nem titkolja: szinte teljesen gyanút-

lan volt a nacionalista alapon kirobbantható polgárháború lehetőségét illetően. (Föllelegezve vallom be: én is.)

Brennernek a megboldogult Jugoszlávia iránti elfogultsága abban is megmutatkozik, hogy szerinte Goli Otok nem volt annyira kiméletlen a foglyaihoz, mint Szibéria. Mintha az újságíró nem tudná, hogy a lelki kínok olykor a testiekénél is szörnyűbbek. Mert nem csupán egyszerűen Tito és Sztálin egyidejű rajongói kényszerültek derült égből érkező villámcsapásként a két megváltónak hitt politikus közötti választásra, hanem közöttük olyanok is, akik Auschwitz poklát is megjárta. Nem egyszerűen arról volt tehát szó, hogy bele kellett törődniük az objektívnak mondott bűnösségükbe. Nem. Máról holnapra az egyik fővezérüket a szabadság megtestesítője helyett az emberiség sirásójának kellett tekinteniük, a másikat pedig külön mint nagy leleplezőt, az egyetlen igaz út halhatatlan ismerőjeként is illet tisztelniük.

Abban a nem egyszer leírt nosztalgikus megállapításában sincs igaza Brennernek, amely valósággal idillikusnak minősíti az anyanyelvű iskoláztatás lehetőségeit a Vajdaságban, s azt is valós ténynek tekinti, hogy a közhivatalokban is érvényt szerezhetett az ember az anyanyelvének. Az ilyen ellágyulásai során az emlékező összetéveszti a törvényt annak érvényesítésével, az eszmét annak valóságfedezetével.

És más vonatkozásban is. Hogy az újságírás többnyire felületi munka, s hogy ez az alapigazság részben az emlékiratíróra is vonatkozik, az abból a meghökkentő állításából is kitetszik, mely szerint a munkássága során a magyarok irányában a szerbek részéről nemigen, inkább csak a horvátok felől érzett irigységet. Erről itt röviden annyit, hogy a szerbeket a magyarokénál is szomorúbb történelmük eleve irigységre predesztinálta. Ha evvel nem vagyunk tisztában, akkor a szerb embereknek a magyarok iránti viselkedését gyakran nem érthetnénk meg. (A mi irigységfajtánkról pedig itt hadd ne mondjunk semmit...)

Annak az embernek a gyökeres előítéleteit jeleztük itt, akinek intelligenciája és jószándéka lehetett a munkássága során, alaposabb műveltsége a gyermekkor nélküli évek, a sváb–magyar származás miatt – nem. Ez azonban nem jelenti azt, hogy Brenner a Magyar Szóból Szabadkára, a 7 Napba átkerülve nem csöppent volna a jugoszlávai magyarok akkori problémáinak gózába, s nem úgy viselkedett volna, ahogy az akkor távlatosan a legbölcsebb, pártszempontból pedig szemmel tartásra érdemes volt. Ők, a hétnaposok hoz-

zák vissza óvatosan a közhasználatba a magyar helységneveket, s a tájolás zavartalansága érdekében három színházra számíttának a Vajdaságban. Azon vannak, hogy a Magyar Tanszék és más intézmények Szabadkára kerüljenek, az ott már meglevők mellé és fölé épülve. S a topolyai színház megszüntetésének is az ellenzője, a becskerekai újraalakításának pedig a pártfogója Brenner, annál is inkább, mert kezdő korában már volt módja megismerkednie azok világával. Hogy ez nem alkalmi nemzetieskedő nekibuzdulás nála, azt ilyen merész, noha nyilván nem alaptalan kijelentéssel meri alátámasztani: „Nyugodtan állíthatom, hogy a Pancsován, Hertelenden, Székelykevé, Fehértemplomban, Ürményházán, Debellácson, Zichyfalván, Pártán stb. élő magyarok ügyes-bajos dolgairól többet írtam egymagam, mint az egész hazai újságíró-társadalom összesen.” (136.)

De Szabadkán is megteszi a magáét. A feleségével együtt ui. nemcsak hogy megalapították az ország első iskoláskor előtti intézményét (kiemelve az óvodát az iskola felügyelete alól), hanem a kétnyelvű oktatást is bevezették benne. Ezzel főleg a gyakran áthelyezett katonatisztek előtt került Brenner a nacionalizmus gyanújába. Azzal sem szerez magának jó poénokat, hogy kiáll Csubela Ferenc mellett, aki a tanyai iskolák kapcsán nem hajlandó különélbánásban részesíteni a számbeli kisebbséget alkotó többségi diákokat.

Emellett a kispolgáriság ódiumát is vállalva következetesen kiállt az állammonstrum által elnyomott kisiparosok mellett. Hasztalanul népszerűsít egy nagyfényi agronómust, akinek használható javaslata van az idős földművesek nyugdíjkérdésének megoldására, — s egyébire is. Nem hajlandó önkritikát gyakorolni az írásaival elégedetlenkedő politikusok főlészóltására: újságíróként és szerkesztőként egyaránt távolságot tart velük szemben, ha a hatalmukat éreztetik. A kiszolgálásuk helyett demokratikus módon vitacikk írására ösztönözné őket. Mi több, egyikőjüket elszámolásra szólítja föl, amikor az belebukott egy lapindításba. „Finom magyarkodásnak” nevezi szerkesztőségének azt a gesztusát, amikor interjúkat készítenek az ország vezető pozíciójú magyarjaival. (Igaz, ezzel részben az elvtársait igazolja, mivel ily módon azt bizonyítja, hogy a magyarok vezető állásokba is kerülhetnek.)

A legkockázatosabb kiállásainak egyike volt, amikor 1971-ben, egy budapesti magyar színész nő sportcsamoki kifütyülését követően a botrányos viselkedés miatt tiltakozók nevében szembeszáll a melléfogásairól hírhedtté vált Kopilović párttitkárrel, kitarva a

véleménye mellett, hogy a magyar nyelvű műsorbejelentést kísérő füttyögés igenis nacionalista megnyilvánulás volt a délszláv fiatalok részéről.

Persze nem lett volna ember, ha olykor nem alkudott volna meg, s nem lenne tisztességes, ha ezt az emlékirataiban elhallgatná. Gál Lászlónak a JeŃ c. vicclappal kapcsolatos botrányát illetően kényszerült kompromisszumot kötni, noha tisztában volt vele, hogy az egyébként magát jugoszlávnak valló Gál joggal figurázta ki a magyarok rossz szerb nyelvi tudásán és szellemi alsóbbrendűségén élcelődő belgrádi hetilapot. A kompromisszum annak elismerése volt, hogy Gál is tévedett, amikor belement a JeŃ által kezdeményezett nacionalista játékba.

A lapok (főleg a 7 Nap) annak is őrzik a nyomát, hogy Brenner a környezet- és a műemlékvédelemben is megtette a magáét. Palics pusztulását tette szóvá, amely miatt már Licht Antalt is kinevették. Azoknak a holland tőkéseknek az elutasítását fájjalja, akik fölkarolták volna a gyógyvizű, csodás alföldi tavat, amely egyelőre változatlanul fokozódó szegénye Szabadkának. Az újságíró azért is méltatlankodik, mert ő kezdetől fogva azt javasolta szóban és írásban, hogy hitelek koldulása helyett beruházási lehetőségeket kínáljunk a külföldi tőkének.

Ezenkívül a Beograd áruház helyén állt neoklasszicista épület lebontása és a villamossínek fölszedése miatt is voltak konfliktusai. Nem különben a Szabadkán viszonylag sokáig garázdálkodó, kezdetben az értelmiség egy részét is elbolondító Ljubiša Ristićtyel kapcsolatban.

Brenner János újságírói gerincességét azonban a szabadkai sajtó, a kulturális autonómia egyik fontos területének védelme is tanúsítja. Míg első ízben a 7 Nap is kiállt a Minerva számára megszerzendő, végül is elkótyavetyélt sajtógép mellett, addig másodszor, immár a hetvenes évek elején sajnálatosan egyedül maradt abban a kísérletében, hogy a rotót megmentse a hetilapja, azaz a jugoszláviai magyarság számára. Brenner a korszerű nyomdagépnek, a szabadkai magyar sajtóközpont megalakulási lehetőségének elvesztését az általa ma magyarkodónak bélyegzett politikusok bűneként említi. Fő felelősöknek természetesen az újdíkieket, illetve a Forum-ház érdekköréhez tartozókat tekinti. Ezzel kapcsolatban bőséges fölvilágosítást kapunk arról, hogy a Forum, a tartományi központ sajtóháza miként mesterkedett a problémaérzékenyebb és bátrabb 7 Nap terjesztésének megakadályozásában, egy szabadkai napilap infrastrukturális előké-

szítésének megghiúsításában. A szabadkai horvát (bunyevác) és az újvidéki magyar elvtársak mögött természetesen nem egyszerűen irigység vagy rivalizáló szándék állt, hanem a többségi nemzet centralisztikus államérdeke rejlett, ennek elemzésébe azonban Brenner az általa művelt műfaj szabályai miatt sem bonyolódik bele. Tehát ahogyan a cím ígéri: ő így látta, így érezte.

Ez a mentsége, amikor a nála fiatalabbak közül néhányat egyoldalúan ítél meg. Nem arról van szó, hogy nincs igazságalapja a sommásan éles jellemzőknek, hanem arról, hogy ezeket a karrierizmusra hajló, vagy legalábbis az állásukat féltő, netalán kissé elbürokratizálódott, lustaságra hajlamos akkori fiatalokat az a társadalom teremtette, amelynek Brenner is a gyermeke, tehát részben a függvénye volt. Hogy miért nem hallgattak őrá, hiszen nem egyet közülük ő csábított a 7 Naphoz? Azért, mert az érvényesülésük, a biztonságuk nem tőle függött. Mert nem érezték kényszerítést, hogy a viszonylag jól fizetett állásukat kockáztassák olyan eszményekért, amelyekben ők már – részben a mesterükkel ellentétben – nem hittek. Szerintem Brenner túloz a nála fiatalabbak kipellengérezésében. Méghozzá azért, mert azok leginkább az idősebbeket utánozták, azzal a lényeges eltéréssel, hogy ők már leplezetlenebbül voltak cinikusak. Nem látták értelmét a túlbuzgóságnak. Ennek dacára némelyikük – igaz, inkább régebről – komoly szociográfiai érdemekkel dicsekedhet. Sodortatottságuk körülményeit mindenesetre nem ők teremtették meg.

Brennert a megértése hagyta cserben, amikor nem egy esetben az újmutogatást választotta, ahelyett, hogy az általa is említett Moša Pijade jutott volna eszébe, aki kényes kérdésekben machiavellista demagógiával (kétértelműen) úgy fogalmazott, hogy válasza mind a dogmatikus politikusokat, mind pedig az alkotó értelmiségieket kielégítse. Brenner egész munkássága során e társadalmi hasadtudatúság ellen küzdött, s ma sem hajlandó belenyugodni, hogy az újabb nemzedékek a jelzett pijadei kettősséget megváltoztathatatlan társadalmi adottságnak, emberi abszurditásnak tekintik, s ezért úgy halásznak a zavarosban, ahogy tudnak. Mindezt persze látni kell, pláne egy memoárirónak, csak nem érdemes miatta indulatoskodni. Különösen „eposzi” állandó jelzők formájában – nem.

Az új nemzedék politikai beállítottságához is előítéllettel viszonyul a publicista. (Pedig tanulhatott volna a VMDK-tagga lett fiától – mondhatnánk némi rosszmájúsággal.) Abban persze igaza van, hogy itt nekünk ma-

gyar pártokra nincs szükségünk, vagyis egy nyílt, konstruktív belső vitákra épült szervezet jóval többet tehetett volna. Csakhogy ő ezt nem azért gondolja így, mert annyira nyomorúságosnak tartja az akkor még Jugoszláviában élő magyarok élet- és kultúrkörülményeit, hogy a korai érdekdifferenciáció több kárt eredményezett volna, mint hasznot, hanem egyszerűen – ő, a régebbi évtizedekben szinte példátlanul bátor – jórészt aggályoskodásból. A bombázások idején is a bőrünket féltette: hol a szerbektől, hol a NATO-tól. S az Orbán-kormány politikáját is aszerint ítélte meg, hogy a rendelkezése nyomán mennyire fokozódott a fenyegetettségünk, vagyis hogy Magyarország mennyiben eszmélt rá a mi túszt-voltunkra. Ma már egyre világosabb, amit személy szerint én már akkor is éreztem: biztonságunk a Belgrádra nehezedő nyomás növelésével fokozódott volna. Mert a fenyegetésektől eltekintve a vajdasági magyarok ellenében azelőtt sem követtek el vérengzéseket. Annak dacára tehát, hogy pártpolitikusaink időnként nagyokat mondtak, ebben az országban, ahol politikai okokból egymást is képesek voltak gyilkolni a többségiek, a „mieinknek” alig esett bántódása. (A néhány kivételtől és a házfoglalásoktól eltekintve.) S ez véletlenül sem véletlen. A behívók elutasítására való egyértelmű felhívás nyomán sem történt volna semmi vészes, hiszen a szabadcsapatok mindig fölsőbb utasításra cselekedtek. Belgrád bombázásának kockázatát aligha vállalta volna magára a vezetőség a nyúl-szívú magyarok megbosszulása érdekében.

Brenner természetesen már azt sem hajlandó megérteni, hogy „csak” emberi szempontból is fölmérhetetlen volt Antall miniszterelnöknek az a rendszerváltást követő kijelentése, miszerint ő 15 millió magyar miniszterelnöke szeretne lenni, függetlenül attól, hogy a határváltoztatást nem tartja sem szükségesnek, sem pedig lehetségesnek. Mert nem csupán arról van szó, hogy a korszerű Európa egyre inkább régiókban gondolkodik, hanem ennek egyik fontos okáról is: a nacionalizmus nem főntről szüntethető meg („...úgy gondoltam, hogy nálunk és az egykori szocialista országokban bizonyos fokú felügyelt, a nacionalista és szélsőséges indulatokat visszafogó átalakulás lenne jó” /303./ – olvassuk az emlékiratban), hanem letről, azaz, ha Nagy Testvérék nem akadályozzák meg az emberek identitástudatának a gyógyulását.

Hogy Brennernek aggályai vannak a magyarság határváltoztatás nélküli egyesülésének eszméjével kapcsolatban, az még a gyermekkor tapasztalataiban gyökerezhet. Könyvének egyik fontos gondolatát az

apjától kölcsönözte. Eszerint a második világháborút követően azt kaptuk a győztesektől, amit uralmi helyzetünkben adtunk nekik. Talán a szerző német származása ad rá magyarázatot: vajon a bűnöket illetően miért nem disztingvál. Szól ugyan a háborúvégi vérbosszúról, de közel sem aszerint, ahogyan az a meg- és ittmaradt magyar, illetve német kisebbség sorsát és magatartását – a viselt dolgoktól is függően – meghatározta.

Brenner déli temperamentumú emberként mutatkozik be. Eleve barátságos, nyílt, szinte lelkesedő, egyenes beszédű, de ha – akaratlanul is – sértik a nagyfokú érzékenységet, dühbe gurul, sőt haragtartóvá is válik. Inkább az általános emberi szempontjából szemlélődik. A nemzeti tulajdonságokat nemigen tartja megfigyelésre, lejegyzésre érdemeseknek. Annál az alapigazságnál mélyebbre nem hatolhat, hogy mindannyian emberek vagyunk, s ezért egyforma jogok illetnek meg bennünket. Pedig ha alaposabban szétnézne, akkor – a saját hajdani, anyanyelvért folytatott küzdelmeire visszaemlékezve – belátná, hogy az általa akkora odaadással szervezett reformpárt, legfeljebb annyi jogokat biztosítana a magyarságnak, mint a kommunisták a vajdasági öngazgatás idejében, azaz elvileg sokat, gyakorlatilag pedig (a magyar intézmények hiánya miatt, s mivel a nemzettársaink többsége az anyanyelvét nem ismerhette és ma sem ismeri kellőképpen) keveset. Ehhez azonban szem előtt kellene tartania, hogy mi a magyar nemzetnek önhibánkon kívül leszakított része vagyunk, s ezen a tájon, ahol fajtánk több mint ezer éve jelen van, csupán számbeli kisebbséget alkotunk, következésképp több tekintetben többletjogokra van szükségünk, hogy pótolhassuk azt, amit az anyanemzetünktől való elszakításunkkal elvettek tőlünk.

Mindez arra vall, hogy publicistánk (közéleti) világszemlélete, a neveltetése dacára, változatlanul materialisztikus. Mindig szorgalmas és odaadó volt, megvan az erkölcsi joga hozzá – mondhatná. Ahhoz azonban már aligha van, hogy ezt az ideológiát, most a XXI. században, üdvözlőként hirdesse. Az internacionalizmus fogalmát illetően, persze, ki is egyezhetünk. Némi iróniával azt mondhatnám: amennyiben az internacionalistának előbb az egyszerűbb, könnyebb stb. feladatot kell megoldania, akkor – mivel a Trianon utáni átkozott szóhasználat szerint mi Magyarországgal csak nemzetközi viszonyban lehetünk – akkor először az északi „szomszédunkkal” kell megoldani a nemzetközi (szó szerint internacionalista) kapcsolatainkat.

Mint hogy azonban a mai munkásosztály még nyomorúságosabb helyzetben van, mint Brenner újságírói tevékenységének idejében, s mert a fizikai munkát végző, rosszul táplált emberek agyműködése a létfenntartásuk kapcsán a mindennapi élet feladatai körül forog, ezért a „testvériesülést” a valamivel jobb (kevésbé rossz) anyagi helyzetben levő és gondolatilag szabadabb rétegnek: az értelmiségnek kell elkezdenie. Hogy ez a kapcsolatteremtés – a kultúrától a gazdaságig, az alapítványtámogatásoktól a vendégtanárok meghívásáig – lehetne jóval dinamikusabb, ahhoz aligha férhet kétség. Talán a nyugdíjas Brenner Jánosnak is lehetne egy-két tanácsa ezzel kapcsolatban.

Ami a körülöttünk élő többi nemzeti kisebbséget illeti, az én internacionalizmus-fogalmam szűkebb. Semmiképpen sem nacionalizmusból! Pusztán az őszinteség és eredményesség érdekében. Mert mindenki a saját problémáit és szükségleteit ismerheti legjobban. A cselekvőkészségünket rontjuk, ha a románokra, szlovákokra stb. várunk. Más kérdés, hogy azért figyelni kell rájuk, s lehetőség szerint együttműködni velük. Azonban csak akkor segíthetünk igazán nekik, ha előbb már önmagunkon segítettünk. Ne feledjük: az elmúlt évtizedekben a nagy-nagy összefogást hirdelve tartós értékű munkát nemigen végezhetünk.

Bármilyen jellegű jelentős, bennünket előbb-utóbb életre keltő segély csak északról érkezik, ha egyáltalán érkezik valahonnan. A belgrádi vagy újvidéki Nagy Testvér (hívhatják azt akár demokrata, akár reformista vagy bármilyen pártnak) érdemben a saját nemzetét is csak lassan s csupán egészen hosszú távon tudja megsegíteni. Ha egyáltalán véglegesen az európai civilizáció mellett kötelezte el magát. Brenner János azok közé tartozik, akiknek ezt a legjobban kell tudniuk. Hogy az északi határon nem tőlünk, hanem a lakószomszédaitól, sőt önmaguktól is elidegenítették az embereket, azt is lépten nyomon tapasztaljuk. Ebben azonban aligha a Brenner által oly lendületesen kárhoztatott Orbán-kormány a bűnös. Pedig publicistánk meglehetősen kesztyűs kézzel bánt a kádári-homi politikával.

Mindemögött Brenner János esetében az is kimutatható, hogy a kultúrát inkább csak verbálisan tartja rendkívüli fontosságúnak. Akkor is, ha annak idején példáját ritkító kemény harcokat vívott Szabadka műemlékeinek megőrzéséért és a sajtóháza megalapításáért, s ha az emlékirataiban annyiszor annyi szépet és jót is ír az Életjelről, Dévavári Zoltán vállalkozásáról. A kulturális veszteségeket – a szóban forgó életbölcselet

tanúsága szerint – túl lehet élni. Talán a szegénységet is, azonban ezt már nem nagyon érdemes. Következőleg mindent az élet anyagi oldalának a javítására kell összpontosítani. De hát ehhez is csak „odaátról” kaphatunk ösztönzéseket! Publicistánk ezt nem hajlandó tudomásul venni, benne a régi, beléje nevelt reflexek működnek. A Nagy Testvérral természetesen együtt kellene működnünk, mivel több mint nyolcvan éve valamiféle sorsközösségbe kerültünk vele. Csakhogy kizárólag teljesen egyenrangúakként, vagyis ha nem akadályoz bennünket, hogy mint egészséges emberek

(mint magyarok) létre jöhessünk. Akkor majd esetleg (persze, embere válogatja) pártközösségben is, tisztább lelkiismerettel.

Addig viszont vagy nem akarjuk tudni, hogy itt Trianon után sohasem voltak meg az emberi (nemzeti) létfeltételeink, vagy pedig (a kultúra szerepét hallgatólagosan lekezelve) az utópia, az apokrif remény világába vetjük magunkat, mint Brenner János. Ezért ugyanis holtbiztosan senki sem fogja beverni a fejünket. Ha ez valóban olyan fontos, hogy „okosok” maradhassunk.

Ellenkezőleg!

ILLYÉS GYULA SZÜLETÉSÉNEK SZÁZADIK évfordulójára emlékezett a Híd 2002. évi 11-12. számában. Mivel a főszerkesztőnek az 1983. évi Illyés-ellenes cikke óta nem illik foglalkoznia a nagy magyar íróval, középiskolásokat kért fel, hogy elemezzék Illyés Egy sápadt nő egy kis szobában c. versét. Nem ám az Egy mondat a zsarnokságról-t! Az ilyen megemlékezés méltó a Hídhöz és hagyományaihoz.

A FENTIEKHEZ KAPCSOLÓDÓK Bori Imre felelős és főszerkesztő interjúja, amelyet a Magyar Szónak adott (2000. december 29.). „A Híd visszanyerte régi fényét, talán tekintélyét is” – mondotta dr. Bori Imre akadémikus, miként a lap munkatársa nevezi a főszerkesztőt. Nem lehet tudni, melyik fényre gondolt az akadémikus: arra-e, melyben Mayer Ottmárék idején „fénylett”, vagy arra a tekintélyre, amelyet akkor „élvezett”, amikor Steinfeld Sándor vagy Olajos Mihály pártmunkások szerkesztették. Mindenesetre egy dologra igazi fény derült. Meg kell csak nézni a folyóirat fent említett számát, amelyben – a középiskolásokon kívül – elsősorban az újvidéki Magyar Tanszék tanárai jeleskednek írásaikkal, szám szerint tizen – akiknek műveit egyébként a „régifényét visszanyert” folyóirat minden számában megtaláljuk, mintha a tanszék folyóirata lenne, a többi munkatárs – közöttük egy új név sincsen – a folyóirat legtöbb számában viszontláthatja szellemi termékét. Na és itt van Fehér Kálmán verse is, de ezúttal nem Titót dicsőíti vagy siratja, hanem Cs. Simon Istvánt köszönti fel.

JUBILEUMOT ÜNNEPELT AZ ÚJVIDÉKI TV magyar szerkesztősége, fennállásának 35. évfordulóját. Ez azonban nem volt a vajdasági magyarság ünnepe is. Ennek a tévének a magyar nyelvű műsorait ugyanis még mindig azok az emberek készítik – kevés kivétellel –, akik végigszolgálták mind a kommunista, mind a miloševići rendszert, s ami ennél is rosszabb: tehetségtelenek, nem valók a kamera elé, beszélni nem tudnak, viselkedni nem tudnak. A vajdasági magyarságra nézve igazi csapás az Újvidéki Tévé magyar nyelvű műsora.

HIÁBA KERESIK BOSZNIA-HERCEGOVINÁBAN Radovan Karadžićot, a boszniai szerbek hírhedt

vezérét. Úgy elbűjt, hogy a legjobban kiképzett rendőrök sem tudnak nyomára jutni. Ugyanakkor azonban megjelent Újvidéken, a Zmaj Jovan utca egyik könyvkereskedésének kirakatában. Igaz, nem személyesen, furcsa is lenne, csak a könyve alakjában. Ott diszelgett a bolt kirakatában a költő-pszichiáter-államférfi-háborús bűnös könyve, az Ima čuda, nema čuda, min denki láthatta. Illusztrálta Momo Kapor. Eszem ágában sincs feljelenteni Karadžićot, de ha az illetékesek elindulnak az adott nyomokon, például ha megkérdeznék Momo Kaport, hogy került hozzá a verseskötet kézírata, hogy illusztrálja, ha megkérdeznék az újvidéki könyvesbolt vezetőjét, hogyan jutott a könyvhöz, kiderülne, ki a kiadó, hogy került a kézirat a kiadóhoz, honnan, kitől kapták stb., akkor talán – egy verseskötet nyomán – el lehetne jutni abba a barlangba is, ahol Karadžić re metenapjait tölti. Lám, egy könyv is lehet nyom!

BOLDOGOK LEHETNÉNK, HOGY KÉT VAJDASÁGI is kapott Magyarországon díjat a Magyar Kultúra Napján, ám kedvünket elrontja, hogy kik kapták. Mert például a Márai Sándor-díjat egy volt kommunistának ítelték oda, pedig tudjuk, hogy Márai Sándor elszánt kommunistaellenes volt, s vajon mit gondol odafönt erről a díjról s azokról, akik odaitették. A magyar kultúra lovagja címet pedig az a személy kapta, aki leginkább teadélutánok és bálók rendezésével tűnt ki. Micsoda mérce!

MÉG KÖRÜLBELÜL 700 MENEKÜLTKÖZPONT működik Szerbiában. Ezek volt kaszányák, művelődési házak és más épületek, ahol közösen élnek a Horvátországból, Bosznia-Hercegovinából és Kosovából menekült szerbek. Lassan felszámolják a központokat, s másutt helyezik el azokat a menekülteket, akik nem akarnak visszatérni egykori otthonukba. A Danas című belgrádi napilag értesülése szerint a gondokat azzal akarják enyhíteni a hatóságok, hogy menekülttelepeket létesítenek. Azaz: a szerbiai helységekben háztömböket építenek a menekültek részére, akik ezzel megszűnnek menekültek lenni, s Szerbia egyen jogú polgáraivá válnak. Ezt az építkezést anyagi-

lag támogatja az UNHCR, a községek pedig, ahol a menekültek lakást kapnak, ingyen adják a háztelkeket és a teljes infrastruktúrát. A hazatérni nem kívánó menekültek gondjainak egy része ezzel megoldódik, de két probléma születik. Az egyik: azok a községek, ahol a menekültlakások épülnek, vagy három hektár földet adnak a telek mellé, vagy a menekültcsalád legalább egy tagját munkához juttatják. Manapság, amikor mind több a munkanélküli, nem szabad kiváltságban részesíteni senkit, még a menekülteket sem. Az őslakosok munka nélkül maradnak, de beülnek helyükre (vagy az új munkahelyekre) a (volt) menekültek. Mellesleg: ha földet kapnak, meg tudják majd művelni? A másik gond: a Danas szerint eddig 60 ilyen menekülttelep létesült, a legtöbb – most tessék figyelni! – a Vajdaságban. Arról elfeledkeznek a hatóságok, hogy egy nemzetközi egyezmény szerint tilos megváltoztatni egy terület lakosságának nemzeti összetételét. Márpedig a menekültek letelepítésével ez történik. Nem is tudom megszámolni, hogy ez 1918 óta hanyadik letelepítés ebben a szerencsétlen Vajdaságban. S ez még csak a kezdet! Százezrek nem akarnak visszamenni oda, ahonnan menekültek, százezreknek kell lakást, földet, munkát teremteni. Valószínűleg ismét leginkább a Vajdaságban. Itt van föld, itt van beépítetlen terület, itt vannak szabad munkahelyek. S főleg akkor lesznek, ha az őslakosok továbbra is nagy számban elvándorolnak innen, hisz az ő számukra sem ingyen lakás, sem ingyen föld, sem új munkahely nem lesz.

MAGYARELLENES RÖPCÉDULÁK lepték el a télen az újvidéki Telepet, amely valaha magyarlakta városnegyed (külváros) volt, az utóbbi években azonban utcáin csak elvétve hallani magyar szót. Egy újvidéki épület falán ez a felirat látható: „Szerbia a szerbeké. Kisebbségek, kifelé! Csetnikek”. Egy újvidéki kerítésen pedig ez a felirat jelent meg: „Magyarok, hűtökocsikba!” Azaz: végezni velük, s hűtökocsikban a Dunába dobni, mint az albánokkal tették. Ilyen nyugodtan él egy kisebbség a Vajdaságban 2003-ban.

MINDENKINEK AZ LEHET A VÉLEMÉNYE a titói korszakról, amit akar. Voltak, akik akkor jobban éltek, voltak, akik rosszabbul. De az, hogy a titói Jugoszláviában jobb érzés volt magyarnak lenni annak idején, mint Magyarországon, az már egy kicsit sok. Pedig ezt állítja a Magyar Szó washingtoni tudósítója február 10-i írásában. És állítja ezt az a személy, aki nagyon jól bevágódott az USA-ban, a Magyar Televíziót is tudósítja, de a titói Jugoszláviában ifjúkommunista vezető volt, főszerkesztő, tehát lehet, hogy jól érezte magát.

Ellentétben azokkal, akiket üldözött a kommunista rezsim, akiket bebörtönöztek, akiknek az OZNA-val vagy az UDB-vel volt dolguk, akiknek könyvét vagy lapját betiltották, akik állás nélkül maradtak, mert nem tetszettek a hatalomnak. Nem is szólva azokról, akiknek hozzátartozóit az a rendszer 1944/45-ben kivégezte. Igaz, nem volt jó Magyarországon a Rákosi-rendszerben, nem volt jó az 56-os forradalom után, amikor Kádár vérebei üldözték a szabadságharcosokat, amikor ezreknek kellett menekülniük szülőföldjükről. De azért ami a titói rendszert, és a magyarokat illeti... Hát arról beszélgethetnénk a washingtoni tudósítóval. Akinek ott most biztosan jobb, mint nekünk itt.

A SZABADCSAPATAIRÓL ELHÍRESEDETT ARKAN pártja, mely Szerb Egységpárt néven működik, azt a látszatot akarja kelteni, hogy semmi kifogása nincs a Szerbiában élő kisebbségek ellen. Hogy a látszat ezúttal csal, bizonyítja ennek a pártnak (SSJ) újvidéki elnöke, aki úgy véli: „A Vajdaság tervezett alkotmánya szerint tartományunk olyan ország (!) lenne, ahol a nemzeti kisebbségek uralkodnak a nemzeti többség felett.” Természetesen nem vagyok hivatott az elnök értelmi képességeiről ítélni, de aki számolni tud, az könnyen rájön a nagy mellébeszélésre az elnök nyilatkozatában. Ha ugyanis összeadjuk az összes vajdasági nemzeti kisebbség lélekszámát (beleszámítva a cigányokat is), az messze lemarad az 1.321.807 vajdasági szerbtől. Hogy uralkodnának akkor a kisebbségek? Az ellen is tiltakozik Arkanék újvidéki szervezetének elnöke, hogy az alapokmány-tervezetben a vajdasági népeket „nemzeti közösség”-eknek nevezik. Az bántja, hogy a szerbek ugyanolyan nemzeti közösséget képeznek a tervezet szerint, mint a kisebbségek. Az szerinte lehetetlen: azért a magyarok, horvátok, ruszinok stb. mégsem hasonlíthatók össze, nem hozhatók egy nevezőre a többséggel! A ma már csak törpepártnak számító SPO (Vuk Drašković pártja, amelynek nincs képviselője egyetlen parlamentben sem) zombori Kerületi Bizottságának szóvivője ugyancsak bírálta az alapokmány-tervezetet, mert állítólag ellentétben van a most még hatályos szerbiai alkotmánnyal, mondván, hogy jelenlegi alakjában ez a tervezet a vajdasági kisebbségek túsza. Na szép! A készülő vajdasági alaptörvény a nemzeti kisebbségek túsza! Ezt ugyan nem okolta meg részletesen, de szavai mindent elárulnak. Azt ugyanis, hogy ebben a tartományban mindennek a kisebbségek az okai, hogy az alaptörvény a kisebbségek kedvéért készül, nekik kedvez, őket részesíti előnyben, ha tehát nem volnának... akkor minden rend-

ben lenne! De nem lenne, mert mindaz, amit Nikola Pajić állít, nincs is benne a tervezetben, nem is lehet, s nem is lesz. Ő, úgy látszik, az egyenjogúságot tartja a túszejtés okának. Mindenesetre ő a kisebbségek elleni uszítás mestere. Eszmeileg egy húron pendül az újvidéki magyarellenes röpcédulák és falfirkák szervezőivel. Vagy talán az ihletőjük?

HASONLÓKÉPPEN VÉLEKEDIK – MÁS ÖSZSZEFÜGGÉSBEN – ČEDOMIR POPOV, a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia újvidéki tagja. „A Vajdaságban történelmi valótlanosságokat terjesztenek arról, hogy a Vajdaság sohasem volt Szerbia része, de elfelejtik azt a történelmi tényt, hogy a Bácska, Baranya és Bánát Nagy Népgyűlése 1918. november 25-én úgy határozott: a Vajdaságot először csatolják Szerbiához, majd hat nap múlva Jugoszláviához.” Tagadhatatlan történelmi tény, amit az egyébként történelemtanár Popov mond. Ám azt meg sem említi – mert neki az talán természetes –, hogy annak a Népgyűlésnek a megválasztásában csak szerbek vettek részt, hogy a több mint 700 képviselő közül egy, ismétlem, egy volt magyar és hat német. És akkor, Popov szerint, a Vajdaság döntött a Szerbiához való csatlakozásról! Azt is sietett hozzátenni Popov a Novostinak adott nyilatkozatában (2003. február 23. 12. old.), hogy „hamisak azok az állítások, hogy Szerbia kifosztotta a Vajdaságot”. Állítását semmivel sem támasztotta alá. A fordítottját már a múlt század húszas éveit óta a verebek is csiripelik. Van még egy csemege Popov nyilatkozatában. Azt mondja: „Kraljević Markó és Miloš Obilićről Prileptől Szentendréig és Negotintól Rijekáig énekelnek.” Ez nem egyéb, mint igénybejelentés a macedón Prilepre, a magyar Szentendrére és a horvát Rijekára. Popov szerint valószínűleg ez nem hegemonizmus.

NEM HAGYHATJUK SZÓ NÉLKÜL két vajdasági fiatalembernek a szegedi JATE-n szerzett oklevele honosításának ügyét. Az eset közismert. Milyen következtetést lehet az egészből levonni? A Magyar Tanszék (a továbbiakban MT) bünteti azokat, akik magyarországi egyetemeken szereznek magyartanári oklevelet. Van ebben szakmai irigység, féltékenység is, de az oklevelek el nem ismerésének igazi oka más. Azok, akik az anyaországban jártak középiskolába, egyetemre, főiskolára, más nevelést kaptak, mint ami az újvidéki MT tanárainak tetszik. Most már nem a Rákosi- vagy Kádár-korszak tanárai oktatnak odafent, nem a Király Istvánok és Pándi Pálok viszik a szót, nemzeti szellemű nevelést adnak a magyarországi iskolák, egyetemek. És ez az, ami az MT tanárait bántja. Ők szívesebben látnák a titót,

jugoszláv szellemiségű nevelést, amilyent annak idején Sinkó Ervinék adtak. Az újvidéki MT-n még kísért Sinkóék szelleme, a jugoszlávság, a titóizmus. Ott még elutasítják a magyar szellemű nevelést, irodalomoktatást. Tehát az a kilenc vizsga, amelynek fejében honosították volna Pressburger Csaba és Szakmány György Szegeden szerzett tanári oklevelét, csak kifogás. A nemzeti szellemtől félnek az MT-n, azt akarják megállítani a határon. Ezért van sürgősen szükség az MT-n őrsgé váltásra, ezért kell az MT ajtajait megnyitni a szabad szellem, a magyar szellemiség előtt.

ALIGHOGY A SZERBIAI KÉPVISELŐHÁZ ELFOGADTA Az emberi és kisebbségi jogokról és a polgári szabadságokról szóló okiratot, a jobboldali, ellenzéki pártok máris tiltakoznak, kifogásokat emelnek ellene. Értem én, hogy nem tetszenek nekik sem az emberi, sem a kisebbségi, sem a szabadságjogok, de kifogásaik nevetségesek és ésszerűtlenek. Borislav Pelević, az Arkan-párt vezére például azt állítja, hogy ez az okirat nem védi eléggé sem a kisebbségeket, sem a többségi nép jogait, de támogatja a szeparatizmust. Đarko Obradović, az SZSZP parlamenti frakciójának vezetője szerint az okirat legnagyobb hibája, hogy a kisebbségi jogok mellett nem tartalmazza a kisebbségek kötelezettségeit is, mintha az alkotmányban és a törvényekben nem volnának lefektetve. Dragan Tomić, Ivković pártjának képviselője szerint a helyenként számbelileg kisebbségben lévő szerbek jogai továbbra is veszélyeztetettek lesznek. (A szerbek sehol sem lehetnek kisebbség! – mondotta egykor Milošević.) Zoran Čirkovićnak, az Új Szerbia frakcióvezetőjének véleménye az, hogy az anyanemzet tagjait megfosztották jogaiktól. Mindennek a kisebbségek az okai tehát, őket ki kell radírozni az alkotmányból, a törvényekből, az okiratokból, esetleg átadni őket a Fehér Sasoknak vagy más szabad csapatoknak, s akkor minden rendben lenne. Dragan Lazić SZDP-s képviselő ellenzi a vajdasági községek nemzetiségi alapon való összekapcsolódását, de nem kifogásolja a kosovói szerb községek hasonló módon való társulását. Túltesz mindezekre Dušan Bajatović, az SZSZP vajdasági bizottságának elnöke. Szerinte a Vajdaság készülő alapokmánya megeremti a kisebbségi terror mechanizmusát. Ezért aztán tüntetésre szólítja fel szocialistáit Nenad Čanak, a vajdasági képviselőház elnöke ellen. Végző céljuk Čanak és – tessék elképzelni! – Kasza József szerbiai kormányfőhelyettes megbuktatása. Bajatovićtól egyébként mást nem is lehet elvárni.

Létköz-nap

Tetten ért gondolatok
elsíratott múltak

mostomiglan-
mostodiglan

Mint megkövetett követők
hajbókolnak
hazug idők
a
kerge munkakórnak

Rabjai önnön maguknak
siratják álmaikat
de a terek
nem mozdulnak

elnyerni a madarak
bizalmát

Bérbeesalt próféta
téged is
csak a napfény
szeret néha

Utolsókat
rúgja
az év

beléd

Hatnak
az Ingyenes
hatósugarak

(Szabadka, 20002/3)

Magyarország külpolitikája: satuban a jószomszédsági viszonyok fenntarthatósága és a délvidéki magyar kisebbségvédelem között

1986-2002

Az 1986 – 2002 közötti időszak nyilvánvalóvá tette, hogy Szerbiában nem volt (és most sincs) eszmei és értelmiségi fogékonyság sem politikai akarat a délvidéki magyar kisebbség kollektív jogainak érvényesítésére, a magyar intézmények működtetésére, az etnikai alapon történő magyar önszerveződésre, s legkevésbé a magyar nemzeti kisebbség alkotmányos, törvényes jogrendben lefektetett közjogi autonómiájára. Politikai furfanggal, jogi fondorlatokkal, a polgári egyenjogúság mögé bújva kijátszották a nemzetközi kötelezettségeiket a kisebbségvédelemben.

E tekintetben nem jelentett jelentős elmozdulást még a 2002-ben elfogadott jugoszláv kisebbségvédelmi törvény sem. Ellenkezőleg, szándékos általánosságokba és pontatlanságokba burkolózva lehetővé tették az etnikai arányok megváltoztatását mindenütt, ahol a magyar kisebbség él Szerbiában és elsősorban a Vajdaságban.

A polgári és kisebbségi szabadságjogokról 2003-ban elfogadott alapokmány Szerbia és Montenegró között valamelyest enyhítette a szerbek és montenegróiak viszonyaiban felhalmozódott feszültséget, de továbbra is nyílnak és megoldatlannak hagyta az olyan jelentős politikai súllyal bíró nemzeti kisebbségnek, mint a Szerbiában élő magyarnak az alkotmányos és közjogi helyzetét, mint a Szerbiában élő magyar. Ezidáig Szerbiában a magyar nemzeti kisebbség politikai és közjogi alanyiságát Szerbiában nem ismerték el. Az elmúlt időszakban Szerbián belül olyanok voltak a politikai erőviszonyok, s annyira egyöntetű volt a kormánypártok és ellenzéki pártok egysége és közös fölzárkózása a potenciális politikai súllyal bíró magyar kisebbséggel szemben, hogy most sem várható javulás.

Mivel, hogy nem volt (és még mindig nincs) belső fogékonyság illetve belülről jövő politikai akarat a magyar nemzeti kisebbség helyzetének javítására, kizárólag és csakis a nemzetközi közösség által kívülről jövő kényszerítő politikai akarat hatására történhetnek változások Szerbiában a kisebbségvédelmi politika te-

rületén. Ebből kifolyólag, nagyon megkésve és kétszer hosszabb idő alatt jelentkezhet pozitív irányú változás. További öt-tíz késedelmi évre lesz szükség ahhoz, hogy tartósan megmutatkozzon a nemzetközi közösség jótékony és érzékelhető hatása a Szerbiában élő magyar nemzeti kisebbség életében.

A magyar nemzeti kisebbség helyzetét javító nyomásgyakorlásban Szerbiára szinte egyedül az Európa Tanács és az Európai Unió, valamint annak szervei és intézményei jeleskedtek. E nyomásgyakorlás hatásának volt köszönhető az, hogy a Szerbiában élő magyarokkal szemben nem történt nagyobb méretű atrocitás.

1. Mindenekelőtt ki kell hangsúlyozni, hogy az említett időszakban függetlenül attól, hogy négyszer alakítottak kormányt jobboldali és baloldali pártok, Magyarország külpolitikájában Szerbiával szemben, illetve a délvidéki magyar kisebbségvédelem területén alapvető eltolódás nem történt. Csupán kisebb hangsúlybeli változások voltak tapasztalhatók egyik vagy másik kormány részéről, de ezek nem jelentettek lényegbeli átalakulást. A tényekből és eseményekből következik, hogy Magyarország külpolitikája következetesen passzív volt. A lehető legnagyobb mértékben megértő volt Szerbia politikai és gazdasági nehézségeivel szemben, és ugyanakkor a lehető legnagyobb segítő-készséget mutatta ki e nehézségek leküzdésében.

Szerbia ezt az elmúlt időszakban semmilyen módon nem viszonzta.

2. Magyarország külpolitikája látható vagy nem látható, de a délvidéki magyar kisebbség részéről érzékelhető nyomást nem gyakorolt Szerbiára a kisebbségvédelem területén. A nyomásgyakorlás politikáját mint eszközt következetesen mellőzte.

3. Magyarország teljesen átengedte a kezdeményezést a délvidéki magyar kisebbségvédelem területén az Európa Tanács és Európai Unió testületeinek, szerveinek és intézményeinek. E tekintetben a maga részéről a nemzetközi civil szervezeteknek is átengedte a kezdeményező szerepet.

4. Magyarország messze lemaradva, szinte féltéken, a sor legvégén kullogott a délvideki magyar kisebbségvédelem tekintetében. Tette ezt annak ellenére, hogy ennek az egész időszaknak jellemzője volt a népirtás, és az etnikai tisztogatás a volt jugoszláv térségben.

5. Ennek ellenére Magyarország külpolitikája Szerbiával szemben is következetesen vagy következetlenül, de mindig előtérbe helyezte a Szerbiával fenntartható legjobb jószomszédi viszonyokat, akár a délvideki magyar kisebbségvédelem kifejezett háttérbe szorításával is. Nem tudott diplomáciai és politikai tökéletet követelni abból, hogy otthont adott a szerb ellenzéki szervezkedésnek, s hogy ezáltal hathatósan támogatta a Szerbiában 2000-ben bekövetkezett kormányváltást is.

6. Hallgatólagos egyetértésben a szerbiai államhatalommal nem tett mást, minthogy mesterséges légzéssel tartotta életben a délvideki magyar kisebbség néhány intézményét. A mesterséges légzésen túl azonban nem mutatott hajlandóságot arra, hogy biztosítsa a délvideki magyar kisebbség zavartalan közösségi életét és a kommunikációs kapcsolattartást a közösségen belül.

7. A szerb politikai életben tapasztalt erőviszonyok, az egységes fellépés és egyetértés az értelmiségi és politikai akaratban mind a kormánypártok mind az ellenzéki pártok részéről, sikeresen semlegesítette még a szerény kisebbségvédelmi erőfeszítéseket is a magyar külpolitika részéről.

8. A tényekből és eseményekből következik, hogy a magyar külpolitika hagyta „elvérezni” a történelmi Vajdasági Magyar Demokratikus Közösséget (VMDK) mint olyan politikai szervezetet, amely sikeresen egyesíthette volna a vajdasági magyarok rövid távú (napipolitikai) és hosszú távú (autonómiaira vonatkozó) törekvéseit. Ezt elővigyázatosságból tette azért, hogy a szomszédos országok részéről semmilyen okot ne adjon a vádaskodásra. Politikai szándékait illetően a legkisebb gyanút sem akarta ébreszteni a nemzetközi közösség részéről. A VMDK helyett segédkezett több erőtlén politikai párt létrehozásában, működtetésében, és gyakran ezek egymással szembefordításában is.

9. Annak örve alatt, hogy nem akar „beavatkozni” a vajdasági magyarok politikai önszerveződésébe, Magyarország külpolitikája a vajdasági magyar kisebbséggel szemben nem csupán tartózkodó, hanem kimondottan gyengítő szándékú volt. Tompította a vajdasági magyarok élesedő politikai harcát a jogvédelem területén a nacionalista szerb államhatalom politikájával szemben.

A délvideki magyar kisebbségi „politizálás” részéről csak a „Jagy” politikai követeléseket és a „kis lépések” politikáját támogatta. Még a legkisebb mértékben sem akarta veszélyeztetni nemzetközi tekintélyét az Európai Unióba való belépés előkészítési folyamatában. Érdemben nem akarta tudomásul venni a valós problémákat, hogy mások se lássanak árnyékot abbéli elkötelezettségén, hogy eleget fog tenni az Európai Unióba való belépés valamennyi követelményének, így a jószomszédi viszony kialakításának is. Sem a maga, sem a délvideki magyar kisebbség politikai elitje részéről nem engedélyezett túlméretezettnek vélt követeléseket még a szerb államhatalommal szemben sem.

10. Nyilvánvaló, hogy Magyarország külpolitikája nem akarta kihasználni a különben többször is teljesen reálisan kínálkozó lehetőségeket a magyar kisebbségvédelem területén még Szerbiával szemben sem, minthogy a nemzetközi közösség mostani megítélése szerint a kisebbségvédelem kevesebbet nyom a latban, mint a jószomszédi viszonyok mögött megbújó „status quo”. Az egységes Európa mint a „kisebbségek Európája” még nem reális valóság. Ezért Magyarország külpolitikája a délvideki magyar politikai életre is ugyanazokat a mércéket alkalmazta, mint valamennyi nemzetközi kapcsolatában.

Mivel Magyarország szilárdan eltökélte magát az Európai Unióba való csatlakozás mellett, a magyar külpolitika ezen az úton nem akart találkozni semmilyen váratlan akadállyal, a nemzetközi közösség részéről tett bármilyen megjegyzéssel, vagy akár még Szerbiának mint szomszédos országnak a részéről támasztott esetleges vádaskodással sem, abban az értelemben, hogy a kisebbségvédelem örve alatt beavatkozik belügyeibe.

Magyarország külpolitikája az említett időszakban, függetlenül attól, hogy melyik párt kormányzott, mindig azonos volt, s nem változott Szerbiával szemben a jószomszédi viszonyok fenntarthatósága tekintetében, s ennek megfelelően a délvideki magyar kisebbségvédelem területén sem. Előtérbe helyezte a jószomszédi viszonyokat, akár a délvideki magyar kisebbségvédelem kárára.

Ezen nem változtat az a tény sem, hogy nyilvánvalóan kényszerpályán mozgott. Ennek a politikának két nyertese volt: Magyarország, amely ezáltal kiérdemelte a nemzetközi közösség teljes bizalmát az európai uniós csatlakozásra, de sajnos, érdemtelenül Szerbia is, amely még mindig nem állította le a délvideki magyar kisebbséggel szembeni idegenkedő, gyűlölkö-

dő propagandáját, de az etnikai tisztogatás és az erőszakos asszimiláció politikáját sem.

11. Mindennek következtében a vajdasági magyar politikai pártok autonómiára vonatkozó programjai és törekvései 1995-től kezdve fokozatosan elerőtlenedtek, s nem jutottak kifejezésre a szerb államhatalommal folytatott politikai harcban.

Ennek a további következménye az lett, hogy a vajdasági magyar politikai pártok egymásközi csatározása látszólag rendkívül kiélezetté vált, de voltaképpen veszített politikai súlyából és jelentőségéből a szerbiai politikai porondon. Ez a küzdelem egyre jobban elsekélyesedett és politikailag cselekvésakadályozóvá vált.

Magyarország külpolitikája az elmúlt 15 évben elmulasztott több reálisan kínálkozó alkalmat is a délvideki magyar kisebbségvédelem területén.

A magyar külpolitika legnagyobb fogyatékosságai abból erednek, hogy Magyarország előtt mindezidáig teljesen ismeretlen maradt a Nyugat (a szövetségesek) további szándéka Vajdaság jövőbeni státusát és helyzetét illetően.

A Vajdaságban most lejátszódó privatizációs folyamatokban Magyarország úgyszólván semmilyen tökével nem vesz részt. Igaz, és ez nagyon komoly gyanút támasztó, hogy ebben a privatizációban ez ideig nem vett részt a német tőke sem. A privatizáció folyamatát a Vajdaságban a magyar és német tőke teljesen átengedte a maffiózó belgrádi és közép-szerbiai köröknek. Ezek tőke nélkül, úgyszólván „bagóért” jutnak a vajdasági társadalmi tulajdonban lévő vállalatok százaikhoz. Az úgazdagok kizárólag a belgrádi és közép-szerbiai maffiózókhoz tartoznak, akik tőkebővítés nélkül váltak magántulajdonosokká.

A vajdasági magyar kisebbség teljesen ki van szolgáltatva e maffiózók kénye-kedvének.

Ezt a privatizációt nem kíséri a termelés modernizációja, s nem is a modernizáció a célja, hanem az hogy a politikai hatalmat Belgrád és Közép-Szerbia javára erősítse. Várható, hogy ennek a privatizációnak következtében el fognak bocsátani a munkaviszonyból újabb 400000 munkavállalót (jelenleg Szerbiában a munkanélküliek száma 900000 fő). Ennek ellenére, a maffiózó módon végrehajtott privatizáció képtelen lesz új munkahelyet nyitni, mert nincs birtokában a modern technikának, gyártási eljárásoknak, a nemzetközi piacokon pedig versenyképtelen. A maffiagazdálkodás nem képes a tőkebővítésre. Ugyanakkor azzal riasztja el a külföldi tőkét, amely esetleg hajlandó lenne a tőkebővítésre, hogy a privatizációt „pénzmosással” és

szándékosan „szennyezett” portfólióval végzi a maga javára.

Nem fog tehát elmúlni nagy idő, s az ilyen módon privatizált vállalatok csődbe jutnak, illetve szándékosan csődbe fogják juttatni őket. Újból el kell őket adni az állóeszközök csökkentett értékében. A cégek ezáltal csak nagyon megkésve, négy, esetleg hat év múlva jutnak valóban üzemeltető, takarékos és tőkebővítésre képes gazdához.

Teljesen reális becslésen alapul az az állítás, hogy 2002 és 2011 között Szerbiából további 200000–250000 fő kényszerű emigrálni (1991 és 2002 között 400000 fő emigrált az országból a népszámlálás adatai szerint, de a szakértők 450000 főnél nagyobb számról beszélnek).

Mivelhogy Magyarország külpolitikája előtt ez ideig ismeretlen Vajdaság jövője, s nem lát bele a nyugati szövetségesek terveibe, passzív, csaknem nemzeti önfeladói politikát folytat a Vajdaságban, illetve a Délvidéken.

Vajdaság XXI. századbeli sorsát talán előrevetíti az a tény, hogy 2003. február 23-án az Európai Unió képviselője felkínálta a Vajdaságnak, hogy nyisson önálló irodát Brüsszelben. Minden bizonnyal nagyon megfontolt diplomáciai gesztusról van szó. Ez az esemény olyan folyamat kezdetét jelenthetné, amely ha lehetővé válna, behatárolná az egész térség további történetét a XXI. században. Arról lenne tehát szó, hogy ebből kiindulva fel kellene támasztani a jövő kínálta lehetőségeket. Nyilvánvaló, hogy a XXI. században is várhatók újabb határmódosítások, még ha ezek nem feltétlenül etnikai, hanem más gazdasági, közigazgatási, földrajzi, történelmi okokból, vagy más regionális érdekeket figyelembe véve fognak megtörténni.

Ha a jelen pillanatban lehetővé válna a Vajdaság irodájának a megnyitása az Európai Unió székhelyén, nemzeti szempontból a szerbeket juttatná nagy előnyhöz a magyarokkal szemben.

Ismeretlen tényező előttünk az, hogy a vajdasági szerbeknek van-e annyi politikai bátorsága, akarata és ereje, hogy éljenek az Európai Unió által felkínált lehetőséggel. Ez a polgárháborús veszélyekkel terhes lépés, tekintettel a többszáz ezer dinári mentalitású jövevényre a Vajdaság területén – nehezen elképzelhető. Minden kétséget kizáróan óriási ellenállásba ütközne Belgrádban is, ahol minden eszközt igénybe vennének a megakadályozására. Nem kisebb mértékben ismeretlen tényező előttünk az is, hogy a nemzetközi nyomás ellenére is képes lesz-e Közép-Szerbia politikai

erővel és akarattal megakadályozni a dolgok ilyen irányú folyamatát. Politikai ármánykodással és megvesztegetéssel meg fogja kísérelni keresztülhúzni az egész vajdasági politikai elit ilyen irányú próbálkozását.

Ismeretlenek tehát a szerb politikai porondon működő erőviszonyok abban az országban, amelyben továbbra is a bizánci észjárás az uralkodó, és bizánci eszközökkel és módszerekkel folyik a hatalmi harc.

Ha a vajdasági szerbeket nem sikerülne megakadályozni abban, hogy Vajdaság önálló irodát nyisson az Európai Unió székhelyén, a vajdasági szerbek ismét hasonlóképpen viselkednének, mint a XVIII. és XIX. században. Érdekérvényesítésükben Belgrádtól nem szakadnának el, de Belgráddal szemben most már jobban vigyáznának autonómiájukra. Érdekérvényesítésükben Bécsét történelmi okokból, Budapestet pedig multietnikai okokból bevonnák Vajdaság autonómiájának megőrzésébe.

Ismeretlen tényezők sorozatát rejtí magában az esetleges függetlenebb és önállóbb vajdasági entitás.

Főleg nem tudjuk, milyen előnyöket és veszélyeket jelenthet a vajdasági magyarok számára. A veszély abban van, hogy a szerbek ez ideig mindig tagadták és elárulták Vajdaság multietnikus jellegét. Vajon ezt tennék-e a jövőben is?

A továbbiakban ki fogja-e tudni használni a magyar külpolitika a kínáló lehetőségeket, vagy a szerbek a jövőben is rövid úton semlegesíteni fogják még a 2002-ben megkötött magyar-szerb alapszerződésből származó előnyöket is..

Legjobb eredménnyel kecsegtetne az, ha az Európai Unió rá tudná kényszeríteni Szerbiára, hogy elfogadja a régiókban gondolkodás jövőbeni politikai gyakorlatát. Ezzel Vajdaság nemzetközi jelentősége felértékelődne. Lehetővé válna a magyarok számára a nemzetben gondolkodás és határmódosítás nélküli egyesülés.

Erre várunk és ezért teszünk meg minden tőlünk telhetőt.

Kérelem magyar igazolványért

Alulírott N. N., szabadkai születésű, erdélyi apától és
baranyai anyától származó kölni magyar,
tisztelettel kérem
a méltóságos Hivatalt,
adná meg nekem,
soron kívül és paragrafuson túl,
a határon túli magyaroknak szánt,
a magyar nemzethez tartozást elismerő

IGAZOLVÁNYT,

vagy, ha mégis lehet,

A KÜLHONI MAGYAR ÁLLAMPOLGÁRSÁGOT

Kérelmem alátámasztásául csupán azt hozhatom fel,
hogy születésemtől fogva, kereken 73 éve
magyar vagyok,
vagy szerényebben:
magyarnak hiszem és vallom magam.
Némi főntartással: délvidéki, vajdasági magyarnak.
Tudom, hogy ez az állítás így egymagában édeskeveset ér,
utóvégre ugyanilyen jogon,
bizonyítékok, tanúk nélkül,
akár rinocérosznak is mondhatnám magamat
(no jó, mondjuk egy kissé érzékenyebb bőrű, kevésbé orrszarvú
rinocérosznak).

De miért?

Hol az az eszement rinocérosz, pardon: vajdmagyar ezt a kifejezést,
utólagos engedelmét kérve, Szerbhorváth Györgytől kölcsönöztem),
amelyik mindenáron épp rinocérosz (illetve persze: vajdmagy) akarna
lenni?

Pláne, ha erre az égvilágon senki sem kényszeríti, sőt!

Kéz- és lábbal, orral-szarvval bizonyítania kell,

hogy ő igenis az, ami,

és az is akar maradni, amíg él!

Kérem, ne értsenek félre: a világért sem akarok gúnyt űzni ebből a
komoly, immár törvénybe foglalt okmányból, amelyért folyamodom.

Nekem erre a **MAGYAR IGAZOLVÁNYRA** halálosan nagy szükségem van! Nélküle senki sem vagyok, arc nélküli azonosíthatatlan földönfutó, hazátlan bitang vagyok.

És még egyszer kérem, ne értsenek félre: Európa szívében élek, aránylag rendezett viszonyok között (a nyugati létminimum biztosítva számomra, és ez sok-sok millió földi lénynek elérhetetlen álm!), személyi igazolványom, állampolgárságom is van, persze, nem is egy, így hát nem azért fordulok Önökhöz, hogy valamilyen, akármilyen igazolványhoz juttassanak, és nem is azért, hogy magyarságom elismerjék (ez így is, úgy is megvan nekem, nem kell hozzá papíros), hanem azért, hogy a Jóisten mellett végre egyszer a hazám is számon tartson, tudomásul vegyen, **BEBORÍTSON EGÉVEL:**

Otthont adjon nekem a nagyvilágban, nevet a névtelenségben.

Mert én föltettem IDEGEN ÉG van, bármerre járok.

És nincs otthonom, csak lakáscímem.

És nevem sincs, csak egy **КАРЛО КОВАЧ** a szerb igazolványomban és egy **KARL KOWATSCH** a németben.

Füzeteimbe, könyveimbe gyerekkoromtól még beírtam olykor az ősi családnév mellé a saját keresztnévemet összes ékezetével, ípszilonjával, így: **GYÖNGYÖSSY KOVÁCS KÁROLY...**

Meg hát verseim alá, fölé, a megengedett költői szabadsággal, a magam-találta álnevet: **ÁCS KÁROLY.**

Ezen a néven írtam, ezzel az „áruvédjeggyel” ellátva bocsátottam ki a kezem alól azt, amit föltételezem a költészetemnek nevezhetek; s ami által néha kicsit magyar költőnek érezhettem magamat.

Igen, Uraim, paradoxon ez, igazi rinocérosz-paradoxon: egyfelől itt van egy létező, de névtelen (saját nevétől megfosztott), valódi identitás nélkül tengő-lengő öregember, aki makacsul azt állítja magáról, hogy ő magyar és bácskai, hogy Szabadkán született.

Újvidéken élt és dolgozott negyven évig, aztán még vagy öt hosszú éven át tengődött ott „nyugdíjasként”, míg végül Németországban talált menedékre hazáján többször „átutazva”.

Másfelől egy nem létező, kitalált néven nyilvántartott magyar költő, a Magyar Írószövetség, a Vajdasági Íróegyesület (ha még megvan), a Szerb PEN központ (volt?) tagja, könyvekben, folyóiratokban, antológiákban, lexikonokban itt-ott még föllelhető, irodalomtörténetileg jellegzetesen múlt századnak minősíthető fura

jelenség,
tehát kizárólag az irodalomban él, amíg él
(életrajzából még csak halálának évszáma hiányzik).
Ennek a paradoxonnak a feloldásához kérem szíves segítségét,

Tisztelt Hivatal,
és már nem is háborgatom tovább,
épp csak egyik első versem (legelső szabadversem!)
az 1946 májusában keletkezett „Ima az emberiséghez”
utolsó sorával zárom kérelmem:

„Várom a kinyilatkoztatást,

ámen!”

Köln, 2001. Szent István után negyednapra

Elismerés a szórvány szolgálatáért

Jeles ünnepre gyűltünk össze, a Költészet Napjának valóságos és az egységes Európába való betagozódásunknak jelképes előestéjén. Egy sajátos históriájú nemzet határokkal szétszabdalt részeinek képviselőiként egy a magyar műveltség határokön átnyúló tevékenységű „gyalogmunkása” elismerésének lehetünk részesei a történelmi levegőjű budai Várnegyed patinás épületében.

A Kráter Irodalmi és Művészeti Műhely Egyesület tavaly decemberben módosított alapszabályában rögzíti, hogy a szervezet „külön kulturális és szociális programok szervezésével segíti a határainkon túli szórványban élő magyar nemzetiségű lakosság humán felzárkóztatási stratégiáit, szorosabb kapcsolatba lépve azok kulturális, oktatási és egyéb szervezeteivel”. Az egyesület, a Püski és az Antológia Kiadókkal közösen, 1998-tól Csengey Dénes Különdíjat adományoz olyan határon túli magyar közéleti személyiségeknek, akik a következő területeken fejtenek ki kimagasló tevékenységet:

- nemzedéki-nemzeti önismeret;
- tájegységi nemzetiségi és nemzeti önismeret, továbbá
- helyi közművelődési, egészségügyi-szociális állapotleírás.

Az eddigi díjazottak között délvidéki írók és színművésznők, erdélyi lelkipásztort, tanámot és grafikus, kárpátaljai mérnök-feltalálót, felvidéki történészt, moldvai csángó költőt és újságírókat egyaránt találhatunk. Ez idén kerül sor első ízben a kitüntetés arany fokozatának átadására, és pedig **Kabók István** nyugat-bácskai történelemtanárnak és kisebbségpolitikusnak.

Jelöltünk 1950. augusztus 16-án látta meg a napvilágot Bácsgyulafalván, a telecskai dombvidéken. Mivel már kisgyermekkorában meggyöngyült a látása, általános iskoláit a Nándorfehérvárral/Belgráddal egybeépült Zimony speciális, szerb nyelvű tanintézetében kellett végeznie. Tehetségével kitűnt az ottani önképzőkörben és történelem-földrajz szakkörben, valamint a színjátszó csoportban felmutatott tevékenységével. Mivel az iskolában az angol mellett az eszperantó nyelv is köte-

lező volt, Kabók István ez utóbbit oly mértékben elsajátította, hogy jutalmul delegálták a budapesti eszperantó világkongresszusra. E kötődése egy életre meghatározóvá vált, amelynek tényeire a későbbiekben még visszatérünk.

Gimnáziumi tanulmányait Zomborban folytatta, ahol szintén a történelem szakkörben kamatoztatta képességeit. Innen egyenes útja vezetett az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karára. 1974-ben a történelem tanszéken abszolválva e tárgyat tanította Törökkanizsa, Szabadka, majd Magyarakanizsa iskolájában. 1981-ben egyik résztvevője és áldozata volt az ún. *horgosi orgona-affér* néven hírhedtté vált, vallásellenes koncepciók pernek – a Tito-rendszer önkényuralmi jellegét példázó eseményt Matuska Márton újságíró évekkel később, nagy visszhangot kiváltó cikksorozatban leplezte le az újvidéki Magyar Szóban –, a meghurcolás következtében Kabók István és több pedagógustársa három évig munkanélkülivé vált. Utóbb szülőfalujában tanított hat esztendeig történelmet és földrajzot.

1989-90-ben ismét magára vonta a figyelmet ellenzéki ténykedésével. A többpártrendszer összjugoszláv viszonylatban is első kezdeményezése: a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége gyula-falvi és nyugat-bácskai megszervezéséből oroszán-részt vállalt. Hosszú évekig dolgozott a VMDK országos tanácsának tagjaként, a nyugat-bácskai területi szervezetnek pedig felváltva tölti be máig az alelnöki és elnöki tisztét. Zombor járás – az ottani fogalmak szerint: község – képviselő-testületében két mandátumon keresztül képviselte faluját.

A rendszerváltozás óta a délvidéki magyarság ügyeinek fáradhatatlan munkása, aki a jó ügyek „tárca nélküli minisztereként” tartja a kapcsolatot a magyarországi kormányzervekkel, kulturális és szociális intézményekkel, alapítványokkal. Ha kell, lobbizik, ha szükséges, tankönyvet és pénzübeni támogatást szerez földjei közösségi és egyéni gondjainak enyhítésére. A kisebbség-anyanemzeti kapcsolatépítés, kötődés fontos formájaként szerepet vállal Bácsgyulafalva és az őrségi

Magyarszombatfa testvértelepülési kontaktusának kiépítésében és működtetésében. S ne feledjük: jó évtizede a felső tagozatos általános iskolások újabb és újabb rajainak történelmvetélkedőt szervez és vezet a zombori Petőfi Sándor Magyar Művelődési Egyesületben, és pedig az egész régió magyar gyermekeit bevonva.

Mint tudjuk, az 1990-es évtized a délszláv népek – s a velük együtt élő magyarok – történetébe fekete betűkkel íródott be. Az etnikai tisztogatás közvetlen és közvetett formáinak változatos eszköztárával öltek meg tízezreket, űzték el szülőföldjükről milliókat, kényszerítettek mindörbe szinte gyermekfejjel fiatalokat, hogy egy esztelen háborúban haljanak meg vagy váljanak gyilkosokká, veszítsék el testrészeiket, legyenek egy életre idegbetegek. Az elűzöttek helyébe pedig az adott országban éppen többségi helyzetben lévő telepítették be a máshonnan elűzött vagy tervszerűen evakuált saját néptestvéreiket. Aki egy kicsit is odafigyelt a ki tudja hányadik balkáni háborúra, az észlelhette, hogy nemzetszeink közül a legnehezebb helyzetbe a baranya-szlavóniai magyarság került, hisz jelentős hányaduk évekre anyaországi vagy nyugati emigrációba kényszerült, a maradék nagy része pedig a világon senki által el nem ismert krajnai szerb bábállam rabszolgasorsba taszított polgárává lett. Kabók István – sokakhoz hasonlóan – jugoszláv útlevéllel rendszeresen bejárt a megszállt falvakba, vitte a magyarországi és délvidéki humanitárius segélyeket, s tette mindazt, amit egy nemzeti lelkiismerettel megvert magyarnak tennie kellett.

De ugyanakkor – lévén birtokában egy nemzetközi nyelvnek és kapcsolatrendszernek –, a maga eszközeivel részt vállalt a nyugati közvélemény felelősségéből is. 1992-ben Bécsben, az eszperantista világkongresszuson, három évvel később pedig az akkor már független Szlovéniában, a maribori eszperantista szimpóziumon tartott előadást a délvidéki magyarok helyzetéről, illetve a délszláv háború történelmi okairól. A Nemzetközi Bizottság az Etnikai Szabadságjogokért nevű eszperantista szervezet meghívására 1993-94-ben összesen 42 előadást tartott ugyanerről a Benelux államokban, Franciaországban, Katalóniában, a Baszkföldön, Angliában és Walesben. Eszperantó írásai konferenciakötetekben, periodikákban és a Huszár Lászlóval közösen írott, 1994. évi „Magyarok a Vajdaságban” c. könyvében olvashatók, de természetesen közügyekben a délvidéki napi és hetilapok hasábjain számos esetben magyarul is hallatta hangját.

A történelemtanár és kisebbségpolitikus öt éve – a Mocsáry Lajos Alapítvány támogatásával –, a budai ORFI-ban gyögymasszóri képesítést szerzett, s jelenleg e pályán keresi kenyerét. Mindamellet máig folytatja sokoldalú segítő szolgálatát szülőföldje mindennapi teendőinek megoldásában, rendszeresen utazik, szervez és közvetít. Az emigrációban létrejött Délvidéki Magyarok Közösségében elnökségi tagként a kezdetektől részt vesz.

Mondandóm zárásaként a PoLiSz mostani számában megjelent írásából idézek: *„Tisztában kell lenni azzal a ténnyel, hogy a 19. században függetlenné vált és terjeszkedni akaró szomszédaink, valamint a történelmi Magyarországból kiszakadni óhajtó népek e törekvéseket szolgáló ideológiájakat a magyarellenességre alapozták. E magyarellenesség a későbbiek folyamán hol erősödött, hol vesztett intenzitásából, rendszerek jöttek-mentek, módszerek változtak, ám a cél örök állandóként megmaradt a mai napig: magyartalanítani a megszerzett területeket. Csakis ennek a szem előtt tartásával lehet kialakítani egy helyes, és talán hosszú távon eredményes magyarságpolitikát.”* A demográfiai, gazdasági, oktatási, kulturális, nyelvhasználati gondok sorjázása után kitér a délvidéki magyarság politikai önszerveződésére is. A cikk programadó része tengelyébe a VMDK máig időszerűségét nem veszített hármass autonómia-tervezetének a gyakorlatba átültetését állítja. Emellett szorgalmazza a vállalkozások élénkítését – mindúgy a helyi kezdeményezések felkarolása, mind a magyarországiak térségbeli megjelenésének az ösztönzése vonatkozásában. Kulcsfontosságúnak érzi az anyaországba áttelepült és ott a számítását megtalált vállalkozói réteg bekapcsolását a szülőföldi privatizációba. A kedvezménytörvény csorbítása ellen is felemeli a szavát. Utolsó mondatát minden érdekelt figyelmébe ajánlom: *„A magyarországi pártoknak meg kell, igenis meg kell egyezniük legalább egy megközelítőleg hasonló politikában a határon túli magyarok vonatkozásában, hogy az semmi esetre se essék a pártpolitika áldozatává!”*

Az elmondottak alapján talán nem kétséges, milyen morális és gyakorlati okok indokolták, hogy Kabók István kapja a Csengey Dénes Különdíj 2002. évi arany fokozatát. Isten tartsa meg őt jó egészségben, és szolgálja még sokáig népét eredményesen!

* Elhangzott 2003. április 10-én, Budapesten, a Magyar Kultúra Alapítvány budavári székházában, abból az alkalomból, hogy Kabók István Csengey Dénes Különdíjban részesült.

A „névvegyelemzés” módszerének megalapozása a Jugoszláv Királyság idején

Érdekes sajtótermékre hívta fel a figyelmem a minap a Történelmi Levéltár zentai részlegének egyik kedves munkatársnője. A mintegy negyvenlappos, A magyarok asszimilációs sikerei a Bácskában, Bánságban és Baranyában – adalék a Vajdaság magyartalanításának kérdéséhez (Eredetiben: Asimilacioni uspesi Mađara u Bačkoj, Banatu i Baranji – Prilog pitanju demađarizacije Vojvodine) c. kiadvány dr. Dimitrije Kirilović munkája, Újvidéken, a Duna bánság nyomdájában 1937-ben látott napvilágot mint az 1936. évi Kulturno-privredni pregled c. időszak kiadvány utánnyomata. Részünkre azért érdekes, mert szerzője fellelt nyíltan beszél az akkori „eurokompatibilis” jugoszláv állam nemzeti céljairól mintegy ideológiai alapot teremtve a nagyszerb asszimilációt támogató oktatáspolitikai „névvegyelemzés” módszeréhez. (Mint azt látni fogjuk: nem valami meggyőző eredménnyel.)

A szerző némi elnagyolt „történelmi visszapillantással” indít. Előadja, hogy az osztrák-magyar hatóság (?) az egész 18. század folyamán „az idegen elemek” betelepítését szorgalmazta a Monarchia déli területein, azaz a Bácskában, a Bánságban és Baranyában. Ez a folyamat 1884-ben érte el csúcspontját, amikor is mintegy 1300 bukovinai csángómagyar családot telepítettek le Pancsova, Titel, Okanizsa és Obecse környékén. Ugyanakkor nagy számú szlovák is érkezett a Felvidékről a Tisza mentére, bár arra nem történik utalás, hogy ezzel mi lehetett az elvetemült magyar kormányzat célja. (Nyilván az ország északi részeinek „elszlováktalanítása”.)

A továbbiakban a szerző az elmagyarosodás okait igyekszik feltárni. Elismeri, hogy a Trianon előtti Magyarország nem magyar lakosságának az asszimilációja részben önkéntes alapon történt „a magyarok kiváltságos helyzete” folytán, bár megjegyzi, hogy ugyanakkor a városi polgárság körében a bécsi központi kormány erőteljes elnémetesítő politikát folytatott. A közép-európai történelemben ugyancsak járatlan szerző egyébként később is elszólja magát, megállapítva, hogy a kiegyezés után felerősödött magyar asszi-

miláció célja „a beolvadásnak már korábban sem igen ellenálló nem magyar etnikai csoportok asszimilálásának befejezése”. Csakhogy ekkor (1867 után) a más vallású és erősebb nemzeti öntudatuk folytán „szívósabb” ellenállást tanúsító népcsoportok (ortodox románok és szerbek, luteránus-evangélikus szlovákok) közé való „behatolás” is megkezdődött. „Szerencsére” ennek véget vetett az első világháború kimenetele és a trianoni békeszerződés, bár az elmagyarosodott néptömegek kérdése megoldatlan maradt.

„Megoldásának” egyik nem csekély akadály – a szerző szerint is – az, hogy ennek a kérdéses néptömegnek a száma a „mi” Bánságunk, Bácskánk és Baranyánk területén rettenetesen nagy. Főként a Bácskában „tótoknak” nevezett katolikus szlovákokból, kisebb részükben sokacokból, bunyevácokból és németekből, továbbá ruszin, horvát, lengyel, bolgár, krasován (vlach), cseh, román, zsidó, örmény, görög, cincár és cigány töredékekből áll. A szerzőt megdöbbeníti a szerb családnevű „magyarok” nagy száma, s nem kevésbé, hogy a felsoroltak valamennyien „igazi” magyaroknak tartják magukat, eredetükről pedig alig, vagy egyáltalán nem is vesznek tudomást. Mi több: még a magyar származásúaknál is többre értékeli magyar voltukat. („Poturica je gori od Turčina = A törökké vált ember rosszabb a töröknél – jegyzi meg keserűen a szerző.”)

Egyes magyar írók egyébként büszkélkednek is magyarrá vált nemzettársaikkal, mivel úgy vélik, hogy erre a magyar nép kiváló tulajdonságai adtak okot, holott mindez az erőszaknak, illetve a várható előnyöknek tudható be – teszi még hozzá dr. Kirilović. Csupán azt téveszti szem elől, hogy az elmagyarosodottnak inkább az elnémetesedésből származott volna előnyük, csakhogy erre alig van példa a Délvidéken. Annál több viszont az itt eleinte valóban kiváltságos helyzetű német családok elmagyarosodására.

A szerző végezetül rátér a konkrétumokra, és felteszi a kérdést: hogyan lehetne minél pontosabban meghatározni a Jugoszláviában, pontosabban a Bánságban, a Bácskában és Baranyában élő magyarok lét-

számát? Erre – romániai magyar példából kiindulva – nem talál jobb megoldást, mint a névelemzést: „Magyar az, akinek a családneve magyar” – mondja ki a megfelelőbezhetetlen szentenciát, bár tudatában van annak, hogy a magyarra váltak egy része – különösen a tisztviselőréteg – a nevét is megmagyarosította, de – nehogy a sovinizmus tévútra vezesse, vagy mint mondja: rá ne süthessék a sovinizmus bélyegét – a „gyanús” neveket inkább fel sem veszi az „elmagyarosított” családok névsorába. Hogy ebben mennyire volt következetes, az kitűnik abból is, hogy noha szabályként tünteti fel a népnevek (Tóth, Horváth, Rácz, Orosz, Oláh, Lengyel, Török, Cseh stb.) kizárását, azért helyel-közzel mégiscsak szerepeltet ilyeneket a „nem magyar származás” bizonyítására.

A „nem magyar eredetű” családneveket egyébként járásek és települések szerint cirill betűs sorrendben sorolja fel, összesen 3718-at. A módszer buktatója egyébként az, hogy egy-egy „nem magyar” családnevet különböző helységeken többször is felvesz, viszont ugyanabban a helységben csak egyszer, még ha több család is viseli. Így aztán nem is derül ki, hogy hány ilyen „elmagyarosított” családról van szó tulajdonképpen.

Mint már említettük: az ilyen „elmagyarosított” családok között nemcsak délszlávokat, hanem más szlávokon (pl. csehek, oroszok, ruszinok, szlovákok) kívül még jelentős számú németet, zsidót stb. is felsorol, akiknek „visszaszlávosítását” szintén kíváncsún tartja, bár nehezen (vagy inkább egyáltalán nem) látható be, hogy ha már a nemzeti önazonosság elvesztéséről van szó, miért volna kedvezőbb délszláv, mint magyarra válni. (Ami e sorok írójának családnevét illeti, amely a jegyzék szerint a Bácska, a Bánság és Baranya több helységében is előfordul, feltételezem, hogy felmenőink esetében az egyszeri nyelvváltás sem lehetett könnyű, miért kellene azt egy újabbal megtétni?).

A szerző egyébként a „nem magyar” családnevek közé sorol olyanokat is, mint: Ábel, Ambrus, Bába, Bán, Bódi, Bor, Börösök, Börös, Bugyi, Bukor, Bün, Céma, Csányi, Csuka, Csúri, Dancsó, Dani, Detki, Fitus, Gázó, Gerencsér, Gilice, Gubányi, Guzsány, Gyömbér, Gyura, Halápi, Hódi, Karácsonyi, Kovács, Kozma, Lackó, Ladik, Lajkó, Lázár, Mátyus, Menyhárt, Móric, Muhi, Nyitri, Odri, Palásti, Palatinus, Pelva, Péter, Pintér, Poltura, Rekettye, Rúza, Sebők, Sétáló, Süli, Szabolcsi, Szajkó, Szili, Visnyei stb., nem is említve az olyanokat, akiknek – cirill betűkkel átírt – családi neve értelmezhetetlenné torzult: Balosa, Bezdan,

Dabas, Daci, Dar, Dregel, Frenc, Haladi, Kalocsan, Kanizsar, Marjas, Micske, Morvan, Pristaji, Tezser, Valka, Valkan, Vican, Zahi stb.

A névsor után a szerző megjegyzi, hogy bár munkája nem teljes, minthogy az nem is áll szándékában, ám mégis elegendő bizonyíték annak tekintetében, hogy az „elmagyarosítás” milyen méreteket öltött a Trianon előtti Magyarországon. Szerinte nem ritka az olyan elemi iskolai kisebbségi tagozat a Bácskában, a Bánságban vagy Baranyában, ahol egyetlen „tiszt” magyar családnévű gyermek sem található.

„Ha figyelembe vesszük azoknak a számát, akiknek a Bánságban, a Bácskában és Baranyában szerb az anyanyelvük, és ezt összevetjük ugyan ezen terület magyarul beszélő lakosságának létszámával, sőt hozzáadjuk a vajdasági németekét is, felmerül a kérdés: maradhatunk-e továbbra is ilyen közömbösek a Vajdaság magyartalanításának (demađarizacija) kérdésében, mint amilyenek az eltelt 18 év alatt voltunk?” – teszi fel a szerző a drámai kérdést, ám olvasóinak megnyugtatóra mindjárt meg is jegyzi: „A Vajdaság magyartalanításának több módja is van, közülük a legfontosabbak: a templom és az iskola” (Minnő csodás összecsengés a szerző által aligha ismert Reményik-verssel!).

A szerző szerint a katolikus egyház addig nem sokat tett a magyartalanítás érdekében, ám a tanulmány megírásának idején már „jobb a helyzet”: a szláv szellemben nevelt fiatal papság fokozatosan „leváltja” a kiérdemesült, régimódi lelkészeket.

Még jelentősebb ezen a téren az iskolák szerepe: el kell érni, hogy egyetlen nem magyar származású gyermek se látogathasson magyar tannyelvű iskolát vagy tagozatot, mert bár a hazai és a nemzetközi jogszabályok védelmezik a kisebbségeket, de ez a védelem nem terjedhet ki a renegátokra. Márpedig – a szerző szerint – a Vajdaságban magukat magyarnak vallók kilencven százaléka ilyen renegát, akiknek zászlóhordozója egy szabadkai zsidó napilap (az addigra már Naplóvá átkeresztelt Bács megyei Napló). Ez az elvetemült sajtószerző ugyanis azt követeli, hogy a gyermekek tanulási nyelvének megválasztásakor a szülők akarata érvényesüljön, csak hogy ez lehetetlen – teszi hozzá a nemzete dominanciájáért aggódó szerző –, hiszen akkor még a német kisebbség is képes volna magyar tagozatra íratni gyermekét, kivéve a nemzeti öntudattal rendelkező német többséget. (Hogy mire mentek velük a délszláv nemzeti öntudattal rendelkező „eszmétársak”, az már a történelemből ismeretes előttünk.)

Végső soron pedig harcba kell vetni a nemzeti egyleteket, elsősorban a Sokol, a Nemzetvédelem (Narodna odbrana), a Szerb és a Szlovák matica szervezeteit, amelyek a renegátokat „megdolgozzák”, s ugyanakkor különféle társadalmi könnyítéseket és kiüntetések is kilátásba helyeznek nekik.

A fondorlatos terv teljesítésére azonban már nem maradt elég idő. A délszláv álom ezúttal – első alkalommal – kudarcba fulladt. Ám egy újabb ideológia – most az internacionalizmus álcájában – karolta fel a nemzeti egységesülés ötletét, amelynek követői elődeiknél is célratörőbbek és kevésbé aggályoskodóak vol-

tak. Nekik sikerült részben erőszakkal, a magyar és német kisebbség megtizedelésével, illetőleg kiűzésével, majd újabbnál újabb betelepítésekkel kierőszakolni a Délvidék soknemzetiségű néprajzi arculatának a teljes átforgatását a szerb dominancia jegyében. S ehhez még a családnévelemzés fegyverére sem volt szükség.

A megfogyatkozott lélekszámú és mindinkább marginális jellegűvé váló délvidéki kisebbségnek azonban még ma is a kezében van két hatékony védelmi eszköz: a templom és az iskola. Csak tudnunk kell élni velük a megfelelő módon!

Visszaemlékezéseim

Tanulmányaimat, mint a Pázmáneum növendéke, Bécsben, 1938. július közepén fejeztem be. Az 1938-as év nevezetes volt számomra: két szigorlatot tettem le és elfogadták disszertációm. Érdekes és emlékezetes marad 1938. március 13-a; "Anschluss". Már előző napokban érezhető volt a feszültség minden síkon. Az előadások vontatottan haladtak; sem a profeszszorok, sem a hallgatók nem követték teljes figyelemmel a tárgyakat. Március 12-én megszűnt az előadás; a városban szokatlan nagy volt a tömeg, sokfelé katonaság és rendőrsereg. A hangulat nyomott volt. Reggelre bent voltak az SS-isták, mégpedig Grazból érkezve, vagyis árulás révén. Március 13-án aztán a rádión keresztüli adásban értesültünk a német csapatok bevonulásáról. Schuschnigget letartóztatták; egyetemünkön szünetelt a tanítás, s már a déli órákban sokfelé a német zászlót láttuk. Miután valamennyien külföldiek voltunk a Pázmáneumban, ránk is vonatkozott az azonnali távozásra felszólító germán rendelkezés, mely szerint 48 órán belül el kell hagynunk az országot. Vicerektorunk, dr. Magyar Gyula megrázó szavakkal méltatta a letartóztatott kancellárt, s megszervezte aznapi elutazásunkat. Március 14-én a déli órákban értük el a határt, azaz jutottunk a határ közelébe. Nyílt pályán állították meg vonatunkat s néhány SS-ista fiatal legény állig fegyverben vizsgálta felül az útleveleket és csomagjainkat. Pénz és értékpapírok, meg ékszerek után kutattak. Szegény teológusoknál amúgy sem sok a pénz, hát még most, mikor kapkodva, hónap közepén kellett útra kelni. Jó másfél órai kutatgatás után bocsátottak útra ismét minket, s így értük el a magyar határt. Greguss Pistával kettőnknek jugó útlevelünk volt, s ez váratlan akadályt jelentett: a magyarok ugyanis éjjelkor lezárták a határt a külföldiek számára. A segítséget váratlan fordulatnak köszönhettem: Hegyeshalomnál a határon véletlenül tartózkodott egy tábori pap, akit az egyik pazmanista megismert. Névrokonom volt! Amikor a Géczy-nevet hallotta, mindjárt kijárta, hogy útlevelünkben utódátumozva, március 12-ét ütötték, s így jutottunk tovább.

Persze egy napi „veszteséget” jelentett ez, mert jugó útleveleire csak 48 órányi átutazó vízumot kaptunk.

Csaknem öthetes kényszerszünet után értünk ismét vissza Bécsbe. Nagy változások vártak minket. Dékánunkat, Holstein professzort letartóztatták és Dachaubá vitték. Megbízott dékánnak az öreg Zaesztbauer lett; a tanárok karemeléssel üdvözöltek minket órakezdetnél, de sokan ezt úgy végezték, hogy becsmérő legyintésnek látszott. Disszertációm már az államilag kinevezett rektor fogadta el, s második szigorlatomat is már a germán irányítású időben tettem le. Azonnal bevezették az egyetemen a német szemeszterrendszert, de már ez minket nem érintett, mert tanulmányaink végén álltunk. Az apsolutóriumot július közepén vettem át, s csak a harmadik szigorlatra kellett még visszautaznom. Addig azonban más események zajlottak a világban; a Felvidék visszatérése Magyarországhoz. A tárgyalások és az általános feszültségek légkörében utaztam vissza 1938. november 5-én az utolsó szigorlatra. Esztergomnál akkor vonult át Csehszlovákiába a magyar hadsereg; s Bécsben még ülésezett az olasz-cseh-magyar-német bizottság. Közben a németek mindjobban berendezkedtek Bécsben. Novemberi felutazásom alkalmával magammal vittem a diakónussá szentelésem érdekében az „elbocsátót”. A szentelést november második vasárnapjára tűzte ki Innitzer kardinális. Előző nap hatalmas tüntetés zajlott, az érseki palota előtt, Innitzer kardinális ellen. A rendőrség nem lépett közbe, amikor a tömeg – mely igen vegyes összetételű volt – betörte az érseki palota ajtaját s ott rombolni kezdett. Másnap reggel, amikor dr. Magyar vicerektor úr vezetésével felmentem a kardinális magánkapójába, mindenfelé az előző esti rombolást láttuk. Egyetlen ép székem nem lehetett találni!

Az ordinációt Innitzer kardinális egy rozoga zsámolyon végezte. Megrendítő volt, ahogyan Innitzer kardinális a szentleckében olvasta: „non est nobis colluctatio adversus carnem et spiritum, sed adversus potestates...”

Utolsó szigorlatom után már nem várhattam meg doktorrá avatásomat, mert már a zsebemben volt katonai behívóm, Szarajevóba. Az átmenet Bécs és Szarajevó között leírhatatlan. Bántó, sértő és megalázó volt ott számomra minden. Nehezen viseltem el azt a fél évet, habár, tárgyilagosan véve, viszonylag nem panaszkodhattam. Megbecsüléssel gondolok vissza Čičković kapitányra, aki udvarias viselkedésével és megértéssel kezelte.

Pappá szentelésém Szajánban volt. Ujčić érsek úr előzetesen megállapított bérmaútját nem szakította meg, hanem a szajáni bérálás napján végezte el. Greguss Pistával együtt esdekeltük magunkra az Úr igáját. Msgr. Herresbacher Dénes volt nemes lelkű házigazdánk. Csak mint anekdotát említem, hogy Ujčić érsek úrnak aggályai támadtak a szertartás egyik részét illetően, s mindkettőnkét újból ordinált.

1939. július 15-én kaptam meg titkári kinevezésemet. Istenben boldogult Geröffy kancellár utasítására állottam be az egyházmegyei iroda életébe.

1939. szeptember 2-án zajlott le a káplánvizsgák napja. Délután a legjobb hangulatban szórakoztunk, amikor a rádióban közvetített zene megszakadt, s bejelentette a szpiker, hogy Németország megindította seregeit Lengyelország ellen! Kitért a második világháború!

Ennek közvetlen hatását még nem éreztük; mégis világos volt hogy Európát s persze a világot, sehol sem fogja a csapás elkerülni.

Mindenfelé kezdték kiépíteni a jugó védőrendszert. A „Karađorđe”-vonalat sokfelé láttam. Senki sem vette ezt komolyan, hiszen a Maginot-vonal sem jelentett akadályt a németek számára. Széltében járt is a tréfás kérdés: „Mennyi ideig tartott a lengyel védőfal áttörése?” – Válasz: két hétig! Mennyi ideig a franciáké? Válasz: két hónapig. S mennyi ideig fog tartani a „Karađorđe”-vonal? – Válasz: 6 hónapig! – ugyanis ha a germánok ezt meglátják öt és fél hónapig fognak hahotázni, s 15 nap alatt az egész országot azután megszállják. Így is történt. Semmiféle ellenállásra nem találtak! A korrupt jugó állam összeomlott, alig két hét alatt.

Amikor a végzetes Teleky-öngyilkosság feletti megrendülés még alig ült el, s amikor 1941 virágvasárnapján a német stukák szobabombázták Belgrádot, mindenki tudta, hogy a háború minket is elérte. A rádió téves híradást közölt, hogy a pápai követ és a belgrádi érsek ugyanabban az óvópincében életüket veszítették. Nagyhét szerdáján, igen körülményes utazás után, lejutottam Ujčić érsek úr házáig. Hát igazán nem sok hiány-

zott a hír igaz voltából. A palota melletti hatalmas, háromemeletes házát érte telitalálat, s így a veszély valóban nagy volt. A nuncius még húsvét előtt Rómába utazott, s nem jött vissza, Ujčić érsek pedig a főpapok közül egyedül maradt. Néhány horvát papja, így Petlić is, sietve elhagyta Belgrádot.

Idehaza, városunkban, roppant nagy volt a feszültség és várakozás. A magyarok várták a magyar hadsereget, a németek az SS-istákat. Nagypénteken, éppen a szertartások idején, hangzott el a budapesti rádióban Horthy kiáltványa, mely az ezeréves határokig való nyomulást tűzte ki a hadsereg feladatául. Nagyszombaton a temesvári rádióállomás azt a koholt hírt adta le, mely szerint Becskerekén a Német utcai germánokat öldösik és házaikat gyújtogatják. Ez pedig csak ürügyként szolgált arra, hogy a hosszú éveken át Németországban kiképzett „Erneuer”-ek behívják az akkor már Romániában lebzselő SS-kötelekeket, — ezek aztán húsvéthétfőn a késő esti órákban, hatalmas tömegben megszállták a várost. Semmiféle ellenállással nem találkoztak, hiszen a jugó hadsereg osztagai jóval ezt megelőzően, kb. 12 nappal előbb, csendes esti időben, vert hadsereggént kivonultak a városból! (Ennek véletlenül voltam a tanúja, mert késő estig, 9 óráig volt hittanórám az inasiskolában, s hazamenet láttam a díctelen hadat elvonulni.)

Húsvét harmadnapján reggel 8-kor láttuk a megszálló SS-sereg igazi ábrázatát. A főtéren „szórakozott” ez a sereg! A Vojvodina szálló tulajdonosának púpos, nyomorék fiát, Kohn Harryt, hajszolták le-föl a főtéren, öcska lapáttal és seprűvel, a kezével a lópiszkot gyűjtették vele össze. Nem maradt el a szennyes, röhögő tömeg sem. A germánok igen büszkék voltak az elért eredményre!

Az ezután következő napok szennyes időhalmazzá alakultak, amelyben a legdurvább és legembertelenebb események zajlottak. A zsidók összegyűjtése, aljas módon történő bánásmód velük, a jól bevált módszerek alkalmazása rajtuk, naponta új borzalmakkal szolgáltak. Az agyonhajszolt zsidókat „váltságdíj” összegyűjtésére üzték! Persze, sohasem volt elég az összegyűjtött pénz és aranymennység! Többfelé voltak zsidó gyűjtőtáborok, de a leghírhedtebb a melencei út végén levő kaszárnya volt. Édesapám jóbarátja, szegény Karucska? Ármint is odazárták. Csak egyszer láttuk még; félve jött be az utcáról, piszkosan, a sárga csillaggal a ruháján. Apámmal sirtak, ölelgették egymást. Eltűnt, soha többé nem látták. A nyár folyamán egyik nap elvitték a zsidókat. Vánszorogva vitték szegényes hol-

mijukat; sokan tántorogtak a kimerültségtől, s csomagjaikat letették a földre; a hajóállomásnál találkoztam egy ilyen csoporttal. Ismerőst nem találtam közöttük, habár az is lehet, hogy sok volt az ismerős köztük, de az ápolatlan külső és leromlott test uniformizálta őket. Az elhaladó, nézgelődő polgárokat sietve eltanácsolták az éber pribékek. Később, kb. 10-15 nap után az a hír járta, hogy Jabukán és Belgrádban kivégezték a legtöbbjüket. – Csak néhány zsidóról hallottunk, hogy sikerült megszökniük Magyarországra, ahol viszonylagos türelmi politikát folytattak velük. Később 1944-ben, Kemenes Jánossal találkoztam Szegeden. Rossz ruházatban volt, sárga csillaggal a karján. Jól esett neki, hogy be mentem vele az egyik szegedi vendéglőbe, nyíltan, s együtt reggeliztünk.

Az egyházmegyei irodában sok volt a munkám. Geröffy igazgató nem hiába kapta meg a „vaskancellár” nevet. Pontos munkát kívánt, s mindent idejében kívánt elintézni. Megvallom, kissé aggódva készültem a titkári feladatok végzésére, éppen a Geröffy igazgatóról hallottak miatt. Mégis hamar meggyőződtem arról, mennyire igazságos és megértő főnök volt. Meghitt, jó viszony volt köztünk. Csak az zavart meg, milyen egészségtelen a viszony közte és Kovács prelátus között. Ennek oka legtöbbször Kovács István volt. Sohasem volt őszinte senkivel, s így Geröffynek pontosan az ellentéte volt. Visszaemlékezem, hogy Kovács vicarius generális (általános helynök) csaknem minden alkalommal, mikor iratok aláírása végett mentem át hozzá a plébániára, hosszú ideig megvárakoztatott, vagy pedig üres beszélgetéssel visszatartott. Ilyen alkalmak után – ami csaknem mindig napirenden volt – Geröffy nagyon haragos volt. Különben hamar megláttam, Kovács prelátust senki sem becsülte, senki sem vette komolyan.

A konzisztoriális üléseken sokat elnökölt Ujčić érsek úr. Számomra mindig élményt jelentett nagyszerű latin tudása. Könnyedén beszélt bármilyen tárgyról latinul. Teológiai tudása igen széleskörű volt, s különösen értette az egyházjogot, habár valamikor morálist (erkölcstan) adott elő.

1941 korai nyarán történt; egyik délután nagy lőtást-futást láttam az adminisztrátúra folyosóján. Jankó Antal sietve csomagolta holmiját, rokonával, egy ugyancsak Jankó nevezetű kertésszel. Két nappal később, insalutato hospite (a vendéglátó gazda köszöntése nélkül) eltűnt. Ősszel, Ujčić érsek úr bizalmasan közölte velem, miszerint Jankó azt írta neki, hogy névtelenül fenyegető leveleket kapott, s ő engem nevezett meg ezek szerzőjeként. Mindig sötét alak volt ez a Jankó, de eny-

nyi komizságot nem mertem volna feltételezni róla mégsem. Az érsek úr, persze, nem hitte el ezt, de benem sokáig megmaradt ennek a rossz emléke. Később, véletlen párbeszédben, már 1946-ban, említést tettem Benkovicsnének erről, mire legnagyobb megrökönyödésemre nyugodtan azt mondotta ez az asszony, hogy ő írta a leveleket Jankónak azért, mert a gimnázium diplomában, a diákmise végén, amikor a magyar himnuszot jätsszák orgonán, — Jankó izgett-mozgott-csozogott! Amikor még ezeket a sorokat írom, Benkovicsné még éli!

Jankó különben a rossz szelleme volt az adminisztrátúrának. Gimnáziumi hitoktató volt. Nekem is volt hittanárom. Soha semmit sem tanultam tőle. A csillagászati „bölcsekedése” töltötték ki a hittanórákat. Mint titkár aztán láttam, nem is tud ez az ember semmit. Csak mint szláv nacionalista jutott be az aulába – még Rodić érsek alatt —, talán azzal a megbízatással, hogy állandóan ügyeljen a szláv szellem védelmére? Mindenesetre velem közölte a bántási útlevelesztály főnöke 1936-ban Újvidéken (amikor útlevelekiváltási nehézségeim voltak), hogy az adminisztrátúrától jött valakitől a bizalmas jelentés, hogy én Bécsben irredenta intézetben élek! Ha akkoriban sem „segít” az öreg Czikajló Laci bácsi, gyógyszerész, a maga jól bevált „baksis”-módszerével, sohasem kaptam volna meg útleveletemet. Csak Jankó volt – a nebič (jiddis: sajnálatra méltó)!

1947-ben, vagy 1948-ban jött a hír, hogy Jankót nagyon megverték az oroszok Pozsega vidékén. Jellemző, hogy Ujčić érsek is mennyire „értékelte” Jankót, azt mondta erre a hírre: „Megtették az oroszok azt, amit Ő – Jankó főnöke –, nem tehetett meg!”

A magyarok sietve kezdték megszervezni az iskolaügyet. Juhász Ferenc, a Torontál újságírója volt ennek a megszervezője és egészen a háború végéig vezetője. Az első összejeövetelen részt vett: dr. Könczöl József, aki a kereskedelmi iskola igazgatója lett; Kozma Gyula tanár, aki a gimnáziumi igazgatóságot vállalta el; Liska József, polgári iskolai tanár, a polgári igazgatója; Csauser Mária, okleveles tanárnő; Pfeiffer Károly, rajztanár, Bozsák Zsarkó, a könyvvitel és kereskedelmi számtan tanára; Kovalik Dragutin, gimnáziumi tanár, matematikus és néhány hölgy, akik kézimunkát, stb. tárgyak tanítását vállalták a polgári iskolában. A testnevelést Krisztián Jenő, tomatanár és leánya, Krisztián Margit vállalták az összes iskolában. Az ének- és zeneoktatást Láng Imre, becskerekai karnagy vállalta. Később csatlakoztak még: Csepcsányi István evangélikus lelkész, aki a francia nyelvoktatást vezette; s 1942-ben dr.

Tomka református lelkész, ugyancsak francia oktatást vállalva. A hitoktatást vállaltam minden osztályban, ami persze borzasztó lekötöttséget jelentett, hiszen az alsó „átképző” kurzus, mely 1941 május elejétől kb. július végéig tartott, napi 6 órát jelentett. Ez persze az irodai munkám terhére ment. Geröffy azonban nem panaszkodott emiatt, s türelmes volt a munkámmal, amit persze csak esti órákban végezhettem. Ősztől kezdve megoszlott ez a hitoktatási munkaköröm, mert érsek urunk kinevezte hittanárnak Jung Józsefet. Ha valakiről szépet és jót írhatok pápi életem során szerzett tapasztalataim alapján, akkor Jung József ez a személy. Mindig nemesen gondolkodott, melegszívű, remek humorérzékű, őszinte paptárs volt. A diákok sokkal jobban szerették, mint engem. Ezt meg is érdemelte. Mindenki-vel együttértett, mindig segítséget nyújtani kész ember volt. A hitoktatáson kívül a volt Messinger-intézetben létesült Szent Imre Kollégiumban vállalta a prefektusi állást, s ezt két éven át töltötte be, törökbencei plébános-sá történt kinevezéséig. A gimnázium IV. osztályában magyar nyelvet is tanított.

1941-ben tűnt fel Becskereken Römer Béla. Mint görögkatolikus pap kapott megbízatást, hogy a kleki (jankahídi) görögkatolikusokat ellássa. Miután ezekből már alig maradt meg két-három család, átvette Szentmihály pasztorációját is. Sokgyermekes család-apa volt, akinek emiatt anyagi gondjai voltak. Nemsokára behúzódt a városba, s tanárnak szegődött be a kereskedelmihez. Vállalt mindent, anyagi gondjai miatt. Városunkban az öreg Czikajló gyógyszerész volt görögkatolikus és egy mémök Nikolics néven. Ezek lelkipásztorkodását „megszervezte”, s vasárnapokon misézett is néha. Römer beiratkozott a kolozsvári civil fakultásra, hogy doktoráljon kánonjogból. Az a körülmény nem aggasztotta, hogy a magyar püspöki kar a 30-as években, sub poena suspensionis (a felfüggesztés terhe alatt) tiltotta a papoknak a civil kánonjogi tanulmányokat. Azért tiltotta ezt a magyar püspöki kar, mert csak két szemesztert kellett lehallgatni, és egy szigorlattal, s disszertációval lehetett megszerezni a doktorátust, s ezzel lekicsinyelték sokan a papok közül a római kánondoktorokat is. Römer kétszer-háromszor járt Kolozsvárra, s 1944 nyarán visszatért kánonjogi doktorként.

Miután a krizseváci görögkatolikus Ordináriussal minden kapcsolata megszűnt Römernek, a háború következtében, a krizseváci Ordinárius kinevezte „arhi-jerejski namesnik”-nek. Römer erre az 1943 és 1944 években megjárta a vicrius generalist (általános helynököt), mindaddig, amíg Ujčić érsek úr hivatalosan

nem kérdezte meg a krizseváci Ordináriust e munus természetéről. A válasz így hangzott: annyi, mint a római katolikusoknál az esperesség. Römer 1944 őszéig volt hűséges fia az Egyháznak. Amikor a rezsim megváltozott, hamar átnyergelt: a kereskedelmi iskola megbízott igazgatója lett, s kezdett kerülni minket. Később, 1948-ban (?), Zágrábba ment, civil előadó tanárnak s most is ott él. A jelenlegi görögkatolikus püspök, dr. Szegedi rövid jellemzést adott Römerről: semmi haszna sincs az Egyháznak belőle.

A gimnáziumban a keresztény szellem érvényesült. Csaknem teljesen a magyarországi hivatalos terv szerint folyt minden tárgynál az oktatás. Tanárhiány következtében vállaltam több osztályban a latin nyelv oktatását. Mai fejjel s az akkor szerzett tapasztalataim után ezt nem tenném. Nem ajánlom soha annak a papnak, aki hitoktatója az iskolának, hogy bármi fajta más tárgyat is tanítson.

A latin nyelv egyike a legkellemetlenebb és legnépszerűtlenebb tárgyaknak az iskolában, s ez volt azokban az években különösen, hiszen főtantárgyat képezett az oktatásban. A pontosság, amelyet a tárgy megkívánt, magával hozta a diákok idegenkedését, sőt kifejezett haragját a tanárral, azaz velem szemben. Még most is találkozom volt diákjaimmal, akik terhemre írják „szigorúságomat”. Pedig csak pontosságot és lelkiismeretes munkát kívántam. Maga az előadási anyag nem jelentett számomra különösebb gondot, hiszen Bécsben igen sok tárgyat tanultam latinul.

1942-ben, általános meglepetésre, Magyarországról, főleg Budapestről, tanárceport érkezett, dr. Vörös István vezetésével, aki valamennyi iskola főigazgatója lett. A város felfigyelt az érkezett tanárookra és tanárnőkre. Igen sokfelé hívták őket vendégségbe, zsúrokra, szórakozásra. Sajnos nem váltották be valamennyien a hozzájuk fűzött reményeket. Különösen romboló hatással volt maga a főigazgató, dr. Vörös István. Csaknem állandóan ittas volt, s minden diák nyíltan beszélt arról a bántó módon nyilvános „intim” viszonnyal, ami közte és Níveri tanárnő közt folyt. A Szent Imre Kollégium bennlakó diákjai fültanúi voltak intim találkozósaiknak. Nevetséges figurája volt a Pestről jött tanároknak dr. Kunkuti is, aki ugyan matematikai zseniként szerepelt (a 8. gimnázium tananyagát állítólag három év alatt végezte!), akinek azonban teljesen hiányzott a gyermekszobája. Elképesztő módon neveletlen és tapintatlan volt. Minden csinosabb diáklánynak hevesen udvarolt, s így karikatúrája lett önmagának. A tanárok között kimagaslott nemes viselkedésével, rajongó

nemzeti érzésével és pedagógiai készségével dr. Kurdics József, aki főleg az alsóbb osztályokban tanította a magyar nyelvet. A diákokra tartós, értékes hatással volt.

A diákok kedvence lett hamar Kamarás István, testnevelési tanár. Előző év nyarán hirtelen halállal távozott Christián Jenő, ismert becskerei tornatanár, s helyébe jött Kamarás István. Sokat segített nekünk, hittanároknak. A diákokat fegyelmezett viselkedésre nevelte, a vasárnapi szentmisékre az összes gyereket rendezett csoportokban meneteltette a templomba, s ott az egész diáksereggel együtt énekelt, vezette az éneket, s rendben tartotta az ifjúságot. Kamarás tanította meg a tehetséges fiúkat-leányokat a kosárlabda-sportra. Az ő nevéhez fűződik sok, később országos bajnokságban a legjobb eredményeket elért diáknak a kiképzése. Csak kettőt említek: Lóczyt és Englert, akik többszörös országos bajnokcsapattagok voltak.

A tanárok közül korrekt viselkedésű és remek szakképzettséggel rendelkező volt dr. Hardy Laura, aki latin és francia nyelvet tanított. A diákok tisztelték és komolyan vették. Határozott tanármó volt, néha szinte őrmesteri fellépéssel, de mindig imponált.

A három iskola (polgári, kereskedelmi és főgimnázium) a fegyelem és a magyaros szellem jegyében fejlődött. Anélkül, hogy más nemzetségbeli sértett volna bárki is, egészséges magyar és keresztény módon alakultak a gyerekek. Igen sok előadást rendeztek az iskolában és a színházban is, ahol a komoly munka eredményét igazolták. A legjobb sikerek között emlegették a 60 tagból álló gyermekköröst, amelyet Láng Imre ének- és zenetanár, egyházmegyei karnagy oktatott és nevelt. A Rákóczi-induló remek előadása még annyi év után is friss emlékként él bennem.

A német és szerb gimnázium növendékeivel csaknem teljesen hiányzott minden kapcsolat. A szerbek magukba zárt kört képeztek, s nem melegedtek össze sem a németekkel – akik pedig sok előnybe részesítették őket –, sem a magyarokkal. A német ifjúság teljesen a germán hatás alatt állott. Szegény Altmayer Oszkár, aki hivatalosan a német gimnázium hittanára volt, - nem egyszer panaszkolt, milyen sértő és elutasító, gunyoros volt vele szemben a gimnáziumi ifjúság. Pedig Altmayer Oszkár németisége ellen nem lehetett kifogás.

A német és a magyar lakosság, s így a tanulói-fjúság közötti ellentét érezhető volt minden síkon. A németek mindenben anyagi előnyt élveztek. A várandós anyák és fiatal anyák sok segínyt kaptak – ha németek

voltak, viszont semmilyen segélyben nem részesültek a magyar és szerb anyák. Amikor már mindenfelé kopogott – utcákon és iskolákban – a facipő, a németek kifogástalan bőrcipőkben jártak. A háborúval járó sokfajta élelmiszerjegy közül a leggyatrábbakat a magyarok kapták. Az első iskolai évben, télidőben, egyetlen kilogramm tüzelőt sem utaltak ki nekünk, magyaroknak, miközben a német iskolában szünet nélkül, vastag füstfelhő jelezte a rendes fűtést.

Az ellentét a magyar és a német lakosság és az iskolák között a robbanásig feszült 1944 tavaszán. Szent József napján reggel 5-kor értem jött két becskerei német, Hippon egyenruhában, s távozásra szólítottak fel. Bekísértek a Messiger-intézetben levő magyar főgimnáziumba. Lassan gyülekeztek a magyarok, s kb. 8-ra minden nevezetesebb magyart beszállítottak a gimnáziumba, a tantermekben helyezve el őket. Egymással nem volt szabad beszélnünk, s egyikünk sem sejtette, mi lehet az egész dolognak a célja. Végre délután kettőkor közölték velünk, hogy hazamehetünk, mert Magyarországon Szálasiék „sikerrel” vették át a hatalmat. Mindannyian éreztük a helyzet súlyosságát. Rákövetkező vasárnap a német ifjak közül igen sokan kört képezve álltak a plébániatemplom előtt, és várták a sorokban felvonuló magyar diákokat. Amikor diákjaink a lépcsőkön felfelé mentek, kezdték a templomba vonulókat ütlegetni a német diákok. Csakis a diákjainkat kísérő tanáraink lélekjelenléte fékezte meg diákjainkat, s nem került sor komoly leszámolásra. Így is jóegyhány diáknak fejéről verték le a Bocskay-sapkát, s ütötték meg azok viselőit. Állandó izgalomban teltek az iskolai év hátralevő hónapjai, de súlyosabb összecsapásra nem került sor. Valamennyien éreztük, hogy robbanásig feszült mindenfelé a légkör.

A háború (illetve a megszállás) elején, 1941 őszén, hirtelen támadt ötlettel, beiratkoztam a pécsi fakultásra. Czikkajló Sándor, aki Belgrádban kezdte jogi tanulmányait, s mint harmadéves jogász Pécsen folytatta ezeket, ajánlotta, hogy iratkozzam be én is. Főleg azért fogadtam el ezt, mert mint egyetemi hallgató „Passierschein”-hez, határátlépési igazolványhoz jutottam évente kétszer-háromszor is. A jogi tanulmányokat nehézség nélkül végeztem. A teológiai szemesztereim alapján elismertek Pécsen 5 szemesztert, s csak a vizsgákat kellett letennem. Már 1942 januárjában vizsgázhattam római jogból és magyar közjogból, vagyis az első alapvizsga anyagából. 1942 őszén a második alapvizsgát tettem le, s 1944 február elején a harmadikat is. Ekkor kaptam meg az apszolatoriumot, s utána mindjárt

jelentkeztem az első szigorlatra is. Ezt február 6-án tettem le. 1944 július elején szigoroltam a vegyesből, 1944 szeptember 21-én a harmadikat is letettem; két napra pedig, szeptember 23-án jogi doktorrá avattak. Disszertációm kitüntetéssel és külön dicsérettel fogadták el. Szigorlataimat jeles eredménnyel végeztem. Kitűnő eredményre nem is mertem törekedni, hiszen időből erre már nem is telt volna. Akkoriban, vagyis 1941 és 1944 között heti 37 órát tartottam az iskolában, vagyis hétfőn, szerdán és pénteken, reggel 8-tól este 9-ig (este 7-9 között esti tanfolyamon). A többi napokon, kedden, csütörtökön és szombaton az egyházmegyei irodában dolgoztam. Így tanulásra csak igen kevés időm volt.

Jogi doktorrá avatásom reggelén a pécsi egyetem rektorátusa előtt várakoztam. Egyszerre megszólított valaki! Dániel Gyanús László, a hírhedt extanár és újságíró, — földim. Kérdésemre: honnan kerültél ide, Dani? — ezt válaszolta: „Menekültem Becskerekéről, mert a város és az egész Bánát lángokban áll, betörték az oroszok Románia felől és a partizánokkal karöltve üldözik a magyarságot”. Szüleim és testvéreim sorsára gondoltam azonnal. Esküdözve hajtogatta, hogy így állnak a dolgok otthon. Velem volt Bancsák Dezső jogász is, s elhölve hallgattuk. Délfelé egyik ismerősön keresztül aztán megtudtuk, hogy még Romániában állnak a harcok az oroszokkal, s Bánatról semmi rossz hír nincsen. Ismét beigazolta dicstelen előnevét „Hazug” Dani, ez az ember. Az avatást követő nap felutaztam Ilonka nővéremhez Pestre. Pestre érve Csepelen, az állomáson keresztül, a gyorsvonat lángtengeren tört át. Az amerikai bombázók végigsöpörték a várost, s egész Pest a háborút szenvedte. Délután sógorommal bementem a Kordába, hogy valamit vásárolok. Légiriadó zavart a Nemzeti Színház „Jégó” helyére, és este 9-ig ott lapítottunk, teljes sötétségben, csupán a rádió jelentéseire ügyelve. Közben búgtak felettünk az amerikai bombázók. A légiveszély elteltével szomorú élménytől gyötörtén gyalogoltunk ki a Hermina-mezőre, ami kb. két órát vett igénybe. Villamosjárat nem volt, hiszen sötétben volt az egész város, azaz helyesebben: villanyvilágítás nélkül! — mert a város vörös fényben állott. Sokfelé égtek a házak, s óriási zűrzavar, izgalom mindenfelé. Mikor hazafelé tartottunk, Emil sógoromat határtalan félelem töltötte el. Messziről lángolt a házuk tája. Amikor odaértünk, megdöbbenve láttuk, hogy a lakásukkal szemben levő óriási bérház teljesen leromboltan terül szét a földön. Egyszerűen elsöpörte a légítámadás, s teljesen romba döntötte. Ilonka nővérem és két gyermeke a másik légoltalmi pincében voltak s így maradtak

életben. Ilyen körülmények között búcsúztam el testvéremtől és családjától azzal, hogy talán soha többet nem találkozunk, s a hajnali vonattal Szegedre utaztam. Rendetlen, menetrend nélküli utazással jutottam Szegedig. Ott a fogadalmi templomban reggel miséztem, s Bancsák Dezsővel, aki már nyugtalanul várt rám, Szőreg felé készülődtünk. Egy katonai járműre sikerült felkapaszkodnunk s Szőregre jutottunk. Ott hosszú órákon keresztül várakoztunk, míg végül egy jugó szerelvény, mely a mozdonyon kívül csak egy kocsiból állott, Kikindáig vitt el.

A papság soraiban a megszállás egész ideje alatt, nem volt nemzetiségi megosztottság vagy ellentét. Azok a papok, akik Németországban tanultak, kiegyensúlyozott és korrekt magatartást tanúsítottak. Német nemzetiségüket megvallották, de sohasem bántó, másokat sértő módon. Nem volt egy sem, aki őszinte híve lett volna a náciizmusnak. Valastyán Georg ugyan hangoztatta erősen a német győzelembe vetett hitét, s Kikindán tartott egyszer a Wehrmacht seregének nagymisét anélkül, hogy bejelentette volna Albert Mátyás kamarásnál, s gyakran köszöntgetett Hitler-karlejtéssel, — mégsem lehetett volna róla náci szellemet komolyan feltételezni. 1944 őszén, szeptember 30-án mégis elmentek. Ezt jól tette, mert kisebb dolgokért is életükkel fizettek egyes németek...

Komoly problémája és veszedelme akadt Lehmann Michaelnek, aki Suplján volt helyettes plébános, és 1943 november 1-jén összetűzött a hírhedt Josttal, a pán náci vezérrel. Lehmann nem tűrte meg a horogkeresztet a katolikus temető bejáratánál, mert kihívásnak minősítette. Már a hajnali órákban letartoztaták s bezárástól a belgrádi „Glavnjača”-ba, ahová a politikailag exponáltakat zárták. Majdnem 10 hónapig volt a zárkában, s nem is tudtunk róla. 1944 nyarán feljött az aulába, s ott öt percet tölthetett. Közölte, hogy rokonsága mentette ki a börtönből, de Bécsbe internálták. Csak 1947-ben jelentkezett levélben Bécsből, ahol teológiai doktorátust készült tenni, s ehhez kérte a kánoni engedélyt. Ezt a titlust meg is szerezte kiváló szellemi képességeivel. Lehmann Mihály minden pap előtt erkölcsileg nemesen gondolkodó, önzetlen papi eszménykép.

A háború hozta meg az esti órákban történő misézést. 1942 nyarán kaptuk meg a budapesti nunciatúrától az esti misézési engedélyt. Ezt az engedélyt a mind gyakrabban előforduló légoltalmi rendelkezés és veszély hozta meg. 1942 nyarán már gyakran repültek át Bánát felett amerikai bombázók, s ilyenkor a délelőt-

ti időben tartott misék alkalmával sok gondunk volt. A szentmisét – már a hívek miatt is – meg kellett szakítani, illetve kapkodva, a lényeges részeket végezve csupán, sietve befejezni. Az esti órákban ilyen zavar – emlékezésem szerint – nem volt egyszer sem.

A német megszállók zárórát hirdettek meg, kb. 1942 nyarától kezdve, a mind gyakoribb partizánmozgalmak letörése érdekében. A záróra este 10-től reggel 5-ig tartott. Nekünk, papoknak akkoriban volt kijárási engedélyünk, betegellátás esetére. Ez ugyan gyakorlatilag azért nem volt használható, mert a plébániának nem volt telefonja, s így a hívek éjszakai órákban nem találhatták meg a kapcsolatot.

A háború harmadik évében tiltotta be a megszálló katonai parancsnok a városon át kísért temetéseket. Az elhunytakat a temetőkápolnában ravatalozták fel, s a temetőkápolna előtt szentelték be. Ez volt az egyetlen értelmes rendelkezés, melyet mi katolikusok meg is tartottunk. A pravoszlávok és reformátusok 1944-ben visszaállították a menetben történő temetéseket, de később a városi forgalom növekedésével, kb. 1968-ban kényszerültek ők is a temetéseket a temetőkápolnákból végezni.

A karácsonyi éjjeli misét is anticipáltuk a háború alatt. Sokfelé este 6-kor tartották ezt a plébánosok.

A magyarok az ún. Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetségbe tömörültek. Ez ugyan kulturális jellegű szövetségnek indult, mégis, annak égisze alatt zajlott a magyar népcsoport minden jelentősebb eseménye. A bánáti DMKSZ elnöke Tallián Tibor báró, törökkanizsai földbirtokos lett. Ennek titkárává szegődött első időkben Knoll Géza, aki elégedetlen volt azzal, hogy Učić érsek úr csak Vranjevót adta neki. Knoll ugyanis két évet töltött Rómában, kánonjogi tanulmányozások végzése érdekében. A háború alatt kérvényezte az Adminisztratúrától, hogy a plébánosi vizsga alól mentesítsék kánonjogi doktorátusára való tekintettel. Učić érsek kérte tőle a diplomát, de azt nem tudta felmutatni, habár azt állította, hogy minden vizsgáját letette. A baj ott volt, hogy Knoll Gézának nem volt teológiai abszolutóriuma Đakovóról, s e nélkül nem szerezhette be a doktori grádust Rómában. Különben Knoll Géza érdeme, hogy mint kötelékvédő lebonyolította azt a sok hátralékos köteléki pert, amit Kovács István leváltott hivatalos kb. 20 év alatt hagyott felgyülemelni. Knoll Géza és dr. Szabó Márton, 1937-ben kinevezett hivatalos, csaknem 120 másodfokú, hozzánk a Bácskából küldött pert tárgyalattak le kb. két év alatt. Knoll nagy jártasságot szerzett a köteléki perek lebonyolításában. Külön-

ben Knoll csak egy jó évig volt Tallián titkára, mert 1942-ben valami vadászfegyvert rejtegetett magánál Aracson, s amikor azt valaki besúgta a törökbecsei hatóságnál, Knoll átmenekült Magyarországra, ahol fölcsapott tábori lelkésznek. Csak 1950 körül hallottunk felőle, mégpedig azt, hogy Újszegeden plébános lett, s egyike a hírhedt békepapoknak. Jó egynéhány év előtt halt meg. A háború kezdetén néhány szlovén származású pap menekültként kérte alkalmaztatását. Ploščica, Jabuka ilyen papokat kapott. A Jabukán működött Kokošinek papnak igen szép emléke maradt. Becsülték, szerették szorgalmáért, tiszta életéért.

Nálunk a kórházban működött Čadež Viktor. Tehetetlen öregember volt, akire alig gondolok vissza mint komoly emberre. A németek belágerozását és embertelen állapotát ujjongva fogadta. Az összes kórházi nővér elítélte szívtelensége miatt. 1946-ban aztán visszalért Szlovéniába. Nagy énekesnek tartotta magát, s feltolakodott mindenütt a kórusokra, s ott rátukmálta szökeit a kántorokra. Ijesztő volt hallgatni! Ez is elmúlt.

1942 Szilveszter napján meghalt Soka Ignác muzslyai plébános. Délután még provideálásra kimentem hozzá, de csaknem teljesen hideg volt már keze, homloka. Jung Józssival együtt látogatóban voltunk nála karácsony előtt. Jung nagyon beszélt neki a gyónásról, de nem volt kapacitálható a provideálásra, pedig már olyan gyenge volt, hogy alig mozgott. Megrendítő, hogy pap ilyen elképesztő merev legyen a szentségekkel szemben. Lehetséges, hogy a halálfélelem a domináns tényező? Temetését 1943 január 2-án végezte Kovács István vicarius generális (általános helynök), nagy aszisztenciával. A hívek teljes közönye mellett temették. Mindig idegen maradt a magyarok előtt. Ijesztően zsugori volt. Emlékszem, hogy egyszer megleckéztetett, mert a 160 dináros havi állami segélyt pénzesutalványon küldtem ki neki. A pár garasnyi postadíj miatt neheztelt meg rám az öreg.

Muzslyát két hónapon át én láttam el. Nehezemre esett, mert biciklivel kellett kijárom, téli időben. Akkoriban nem volt Muzslyára köves út, s igen sok időt vesztettem el a kompnál is. Soka Ignác utódja Jung Tamás lett, aki Belgrádból került Muzslyára. A hívek lelkesedéssel és magyaros ünnepléssel fogadták.

Az 1943-as év erősen zajlott. A német „Schulstiftung” erősen minden egyházi javadalmi földet megterhelt német iskolaadóval. Ez ellen kellett fellépnie az adminisztratúrának. Geröffy igazgató érvelése döntött, s a leghatározottabb módon utasítottuk vissza, mégpedig kivétel nélkül, a német községekben is. A né-

met nemzetiségű papság is örült ennek az erélyes lépésnek. Talán válaszként erre, Bánát-szerte érezhető lett a német iskolákban az egyházellenes fellépés. Bela Crkván és Kikindán a középiskolákban nyíltan izgattak a hitoktatás ellen. Ez aztán tartott 1944 őszéig, amíg ki nem vonultak a németek Bánátból.

Két pap, Wolf József és Altmayer Oszkár kemény módon „eszközölte ki” érsek urunktól az engedélyt, hogy civil fakultáson, Németországban, német nyelv és történelem szakra iratkozhasanak. 1943 őszén mentek el, s többé nem is tértek vissza a Bánátba. Wolf József ledoktorált – úgy tudom – germanisztikából, s jelenleg Innsbruck közelében plébános. Altmayer életében nagy zökkenő volt: attentavit matrimonium civile, — egy volt becskerekai nővel. Úgy hírlett, hogy gyermeke is van? Jelenleg Tirolban él, s mint hittanár működik. Rendezte állapotát az Egyházzal.

1943-ban tűntek fel a Romániából menekülő családok. A nyár folyamán csaknem naponta vonult át egy-egy karaván. Kínos volt nézni a tehenek és bivalyok által húzott szekereket, melyeken egy-egy család szorongott. A veszített háború csalhatatlan előszele volt ez. Magyarországon át menetelt a legtöbbje, de volt olyan csoport is, mely Újvidéken és Péterváradon keresztül ment Germánia felé. Az egyik ilyen menekülő csoportot egy plébános is kísért. A voitegi plébános volt, aki bejött hozzánk, misézett, nálunk hagyta az archivumban a voitegi plébánia négy darab anyakönyvét és egy kisebb monstanciát, majd távozott híveivel együtt. Ezeket nem merte magával vinni tovább. Mindez még mindig az irattárban van. Egyszer jelentkeztek ezek érdekében, de a dolog elaludt, mert a román követség nem vállalta a könyvek Romániába történő vitelét.

Ennek az évnek a nyarán szervezett az iskola tanulmányi utat Magyarországra. Közel 600 diákkal mentünk fel Pestre és ott néhány pesti történelemtanár ismertette Budapest nevezetességeit. Fárasztó volt a kirándulás, de emlékezetes maradt mindenki számára. Budapest székesfőváros biztosított a tanárok részére egy-egy elsőosztályú szabadjegyet egész Magyarország területére. Ekkor utaztam Kolozsvárra, Erdély szépsége lenyűgöző! Mégis ott kísértett egész úton a teljes bizonytalanság érzése. Romániából, illetve Erdélyből menekült a magyarság: 1943 augusztusában utaztam Kolozsvárról Pestre, s olyan zsúfolt kupéban utaztunk – a Kolozsvárról visszatelepülő magyar tisztviselőkkel, tanítókkal –, hogy ez megpecsételte a hangulatot. Mindenki csak gondterhelten arccal ült a vonatban,

féltek az emberek. Mi lehetett ezen a vonalon egy évvel később?!

1943-ban, Učić érsek úr kiadta „Priester und Politik” című bizalmas körlevelét. Azért említem ezt a jelzőt, mert a körlevelet azokhoz intézte leginkább, akik politikai kacérkodást kezdtek. Magyarok és németek egyaránt megkapták ezt az intelmet. Sajnos, egyik-másik pap nem vette komolyan ezt s később szemrehányást is tett magának.

Ebben az évben keresztelték el sok német község nevét germánra, így pl. Supljaja Stephansfeld, Szárcsa Petersheim, stb. lett. Ahhoz azonban, hogy ez már a köztudatba is átmeheessen, nem volt idő. A partizán mozgolódások erősödtek. Sok vonatot kisiklattak, s többfelé, aratás idején gyűjtogattak.

1943 őszétől kezdve nem tanítottam latint. Hiába kért erre dr. Vörös főigazgató. Örültem, hogy mentesülhettem ez alól. Még a nyár folyamán Jung József kérte, hogy plébánosként működhessem. Becsére nevezte ki őt az Adminisztratúra, s így attól kezdve minden hittanóra a polgárban, a kereskedelmi és a gimnáziumban rám várt. Nehezemre esett a sok óra, az igen népes alsó osztályok miatt különösen.

Az Adminisztratúrán a szokott munka folyt. A német egyháztanácsok vonatottan tettek anyagi vonatkozású kötelezettségeiknek eleget. A templomjavításokra úgyszólván alig biztosítottak valamit is, volt pénz bőven a megszállás alatt. Becskereken a német tanácsstagok magatartásán hiúsult meg a templomjavítás.

Érsek urunk rezerválta magának a felnőttek keresztelését. Igaz, nem volt sok ilyen eset. Hiszen a zsidókat elhurcolták, s így az 1938-ban, 1939-ben és 1940-ben viszonylag nagy számú cathecumen megcsappant. 1943-ban ajánlották a debelyacsa híveknek, hogy vegyék meg a zsinagógát, az amúgyis kicsinynek bizonyuló imaház helyett. Érsek urunk a leghatározottabban ellenezte, s igen bölcsen tette ezt.

1943 őszétől kezdve a harcokból hazaszivárgó hírek. A megszállás elején kreált „Prinz Eugen”-hadserget nagyjából a Balkánon vetették be, főleg a partizánok elleni ütközetekben. Sokan szolgáltak Boszniában is. Jöttek az elesettekről szóló hírek – s ezzel arányban csendesedett a germán öntudat is. Mégis, mindenki vigyázott a germánok jelenlétében, hogy a háborúról véleményt ne nyilvánítson.

Ebben az évben háromszor is jártam Budapesten. A vendéglőkben adagolták a kenyeret és igen egysegies volt már az étlap is. Alig lehetett valami rendeztebb étkezéshez jutni. Az éttermekben a magyar tisztok

teljesen elkülönültek a nagyszámú német tisztektől. Nem is láttam sehol, hogy magyar és német tisztek együtt étkeztek volna. Általános németundor volt. A háború végétől azonban mindenki félt, habár a német vereséget senki sem siratta. Csak a magyar katonák sorsa aggasztotta az embereket, mert az orosz frontról csak rossz hírek érkeztek.

A romániai németek a nyár során már özönlöttek Nyugat felé. Ügyszólván szünet nélkül folyt a népvándorlás. S egyszerre jöttek a hírek, hogy csatlakoznak ezekhez a mi németjeink is, szórványosan.

Olaszország kapitulációja volt az év fő eseménye. Augusztusban igen sok olasz hadifogoly érkezett Écskára. Köztük volt egy tábori lelkész is, aki néhanapján bejárt Muzslyára misézni. Az égvilágon nem tudott más nyelven, mint olaszul, s azt is úgy hadarta, hogy szédültünk belé. Az olaszok igen nagy számban keresték fel a lukácsfalvai és muzslyai magyar házakat, s ott megvendégelték őket. Egészen 1945 tavaszáig voltak itt, s ezeket 1944 novemberétől, a partizánok bevonulása után, jobban kezelték, mert ezek Mussolini uralma ellen léptek fel.

Szeptember 8-án az écskai katonai repülőtérre bombázták az amerikaiak. Az egyik repülőgépet lelőtték a németek, s a gép Muzslya déli határában zuhant le. A pilóta szörnyethalt, s temetését Jung Tamás végezte. Ezért az a néhány muzslyai, akik felcsaptak németeknek, kellemetlenkedtek Jung Tamással szemben.

Az iskolaév vontatottan indul. A diákok ugyan beiratkoztak, s a magyarországi tanárok is megérkeztek, mégis a levegőben lógott a háború végével járó veszedelemes hangulat. Szeptember 15-én utolsó jogi szigorlatomra indultam Bancsák Dezsővel. A határt Szőregnél léptem át. Az egyik német határőr egy jó órán át kutatót a holmim között. Gyanúsna találta a tanulmányi scriptákat. Alig akart tovább engedni. Röpiratnak tartotta a jegyzeteket.

Szegeden fejvesztettséget láttam mindenfelé. Élelmiszerekben komoly hiány mutatkozott. Kenyeret már jegyre sem kaptam. A vonat csak Bátaszékig ment. A dunai híd lógott a folyóban, mert az előző napok során bombatalálat érte. A bátaszéki plébánián kopogtam be késő este. A plébános türethető módon fogadott. Hajnalban miséztem, s utána kompon át jutottam át Dunántúlra, s onnan vonattal Pécsig. Pécssett a ferenceseknél laktam, mint mindig.

Mire szeptember 25-én hazaértem, nagy változások fogadtak. Az iskolában nem volt elegendő tanerő,

mert a magyarországi tanárok testületileg menekültek innen. Becsén át hagyták el a Bánátot, s velük együtt mentek többen azok közül, akik 1944 júniusában érettségiztek, abban a reményben, hogy majd egyetemre iratkozhatnak be Magyarországon. Többen Pécssett beiratkoztak ugyan, de tanulmányaikat nem is kezdték meg, mert a háború utolérte őket.

Szeptember utolsó napján reggel a zárdai misém után láttam meg azt a hatalmas német páncélost, amelyet az éjszaka folyamán állítottak fel a németek a plébániaépület közvetlen közelében, a templomhoz kb. két méterre. Nagy volt az izgalom, mert féltettük a templomot.

Ezen a napon betértem a Czikajló gyógyszerárba. Ott lakott, regisztrált lakásban egy Degrell nevű német tiszt. Bánáti volt, Módosról. Ez ijedten számolt be arról, hogy az oroszok áttörték a romániai német vonalakat s bevonulóban vannak. Ez a tiszt még akkor dél előtt elmenekült.

Október elsején reggel hatalmas teherkocsik állottak a megyeház előtt. Indulóban voltak az utolsó német menekültekkel. Megismertem sokat a menekülők közül. Asszonyok, gyerekek, a legkülönbözőbb csomagokkal megrakodva szorongtak a teherkocsikon. Köztük volt a volt beodrai jegyző, Kunszt is, aki nagy germán lett a megszállás alatt. Most magyarul szólított meg, a véleményemet kérte az események felől. Csak annyit mondhattam: nézzen körül, s láthatja a helyzetet.

Ezekkel menekült el Valastyán Georg, becskereki káplán is. Két kisebb kofferrel távozott. Szomorúan nézhette a megyeháza oromzatán lévő feliratot: „Dieses Land war und bleibt deutsch”. (Ez a föld német volt és az is marad.) Szegény Gyuri, a megszállás elején, amikor ez az ostoba felirat felkerült a megyeházra, azt mondta, hogy amit egy német generális mond, az szentírás! Ez a mondás attól a német SS-generálistól származott, aki 1941-ben vonult be az SS-isták élén. Hamar rácăfolt mondására a történelem.

A germánok összeroppanását és a hitleri hatalom bukását mindannyian vártuk. A nácizmustól iszonyodtunk. Mégis, az oroszoktól is rettegtünk.

Október másodikán, amikor a zárdá felé mentem, reggel fél 6-kor, primitív gyártmányú plakátokra figyeltem fel: „Dole Petar, - dole krajji!” Tehát az új irányzat nem lesz nemzeti jellegű.

A nap folyamán feltűntek a partizánok és szórványosan az oroszok. Megkezdtek a város pontjainak megszállását. A plébánia mellett álló tankkal csak októ-

ber elsején lőttek egyszer, de az is elég volt ahhoz, hogy a templom és a plébánia ablakai közül rengeteget betörjön a légnyomás.

Kovács prelátus nagyon félt. Kért, hogy beszámolót adjak a városban látottakról. Geröffy feljött az irodába, de csak rövid ideig tartózkodtunk ott, mert mindannyian idegesek voltunk.

Igy teltek el az első napok. Senki sem jelentkezett a vidéki papok közül, amit részben annak is lehetett tulajdonítani, hogy csaknem minden községben kijárási tilalom volt. A posta egyáltalában nem dolgozott. Az első levelet csak november végén kaptuk, erősen összefogdosott, átcenzúrázott formában.

A partizánok október első napjaiban megkezdtek a németek összefogdosását. Megindult az emberüldözés, olyan kíméletlenül, mint azt tették 1941-ben a németek a zsidókkal. Október vége felé szabadon már alig járt német. Begaszentgyörgy, Kničanin és Ćeska képezték a fő gyűjtőtáborokat. A kiszivárgó hírek borzalmasak voltak. A német férfiakat tömegesen végezték ki, minden ítélet nélkül! Becskerekén a váraljai utca végén, a volt malomban volt a gyűjtőtábor. A háború alatt itt őrizték a kommunistákat. Most változott a szerep. Olyan összezsúfoltagságról hallottunk, amit elképzelhetetlennek tartottunk. A kivégzések minden éjjelen át tartottak. A legszomorúbb az volt, hogy a legtöbb németnek nem volt semmi politikai vétsége. Hiszen a vezetők, még a kevésbé nevezetesek is, elmenekültek. Akik itt maradtak, azért tették ezt, mert teljesen ártatlanoknak tartották magukat. Itt láttam a genocídiumot gyakorlatban.

Október folyamán városszerte tartottak razziákat. Egy-egy utcát váratlanul lezárt a katonaság, s igazoltatták a polgárokat. Akinél nem volt személyazonossági igazolvány, vagy pedig ez német jelleget mutatott, minden tektória nélkül letartóztatták és elvitték.

Haas Ipoly volt akkor a segédlelkész, s miután ő és egész családja német volt, s ilyen személyazonossági igazolványa volt, nem merte végezni a temetéseket, mert egy esetleges razziánál letartóztatták volna. Ekkor a temetéseket, nagybőrára én végeztem. Néhányszor temetett Čadeč Viktor kórházi lelkész is. Egész októberben így volt ez. Október végé felé becserélték a személyazonossági igazolványokat, s Haasz Ipoly akkor a rendőrségen nem a háború alatt kiállított „Personenausweis“-t adta be, mert abban német nemzetiségűnek írták, hanem a pécsi jogi fakultás diákigazolványát. Ő is beiratkozott 1941 őszén a pécsi jogi fakultásra, s ott kapta ezt a magyar jellegű igazolványt. Ennek alapján, s az öreg Haas bácsi leleményessége

segítségével, megkapta az egész család a magyar nemzetiséget feltüntető új személyazonossági igazolványt, s ennek birtokában, 1944 november elsejétől ismét Haas végezte a temetéseket. Különben október telített volt borzalmakkal. Habár harcok nem voltak sehol a városban, izgalom volt bőven. A város északi részét néhány bombatalálat érte. Három személy pusztult el, s ezeket mi temettük el a katolikus temetőbe. Sokkal fájdalmasabb volt az agyonhajszolt és félelemtől össze-roppant öngyilkosok sora. Október 4-étől november 23-ig nyolc öngyilkost temettünk. A legtöbb felakasztotta magát, s csak ketten vetettek véget életüknek méreggel. Mindezt azért követték el, mert idegeik felmondták a szolgálatot, s a légerekből jövő borzalmak elől menekültek így az élettől. Eszembe sem jutott, hogy a kánonokban említett körülményekre gondoljak. A lelkiileg teljesen összeroppantott állapot lett tartóssá városszerte.

Közben a magyarok helyzete sem volt rózsás. Mindannyian úgy gondoltuk, hogy csak a sorrend lehet egyelőre ez, s mi is sorra kerülünk. Erre következettünk, amikor több magyar kivégzését tudtuk meg. Így pl. október 20-án nyílt utcán lőtték le Újházi Gyulát. Októberben tartóztatták le Haupt Bélát is, a tisztviselőszövetkezet tisztviselőjét, s végezték ki őt is, mégpedig a mi temetőnkben. Október egyik délutánján, amikor Láng Imre karnaggyal a temető utcába fordultunk, sortűzet hallottunk a temető irányából. Mire a temetőbe értünk, azzal fogadott a sírásó, hogy három személyt lőttek agyon a kápolna mögött, és az egyik Haupt Béla volt.

Október 23-án, vagy 24-én, a váraljai utca felől tértünk vissza a temetésről Láng Imrével. Az evangélikus temető oldalán, feljebb a kápolnától észrevettünk egy 14-16 tagból álló férficsoporthat. Egy szál alsónadrágban voltak, mezitláb. Fegyveres partizánok gépfegyverrel kísérték őket, a szentmihályi út felé. Köztük volt dr. Heinermann orvos, és dr. Weiterschan, a becskerek-i hitközség világi elnöke. Vitték őket kivégzésre. Dr. Weiterschan észrevett kettőnket, s én apszolúciót adva intettem neki vissza. Láttam rajta, hogy megértette mozdulatomat. Néhány nap múlva a plébánián járt valaki, aki megerősítette mindezt, mert ő is látta a halálra rendelt csoportot. Dr. Weiterschan közbecsülésnek örvendett városszerte. Személyi ellensége nem volt. Csak-hogy német volt, és tiszt volt a Prinz Eugenban. Habár soha nem volt harca bevetve, elég ok volt, hogy kivégezzék.

Zarándoklás Bey Moghba

Szeretem, ha reggel bepárasodik az ablaküveg és a reggeli nap fénytörései vándorolnak a képeken. Ettől gyerekkorom gőzfűgönyvére kell gondolnom, az íves, keletre néző ablakon. Most kukoricadaráló áll a kis ház szobájának egyik sarkában, a banyakemencét rég kidobták. Újra magtárnak használják, mint valamikor, beköltözködésünk előtt is. Akkor kerültünk oda, amikor Chaplin megunta családapa szerepét. Szárnyas sarkakkal átlépett egy másik filmbe, miközben a betelepülők a kövesutakon táguló szívvel, kórusban énekelték dalaikat. Volt valami félelmetes ezekben az éjszakai kórusokban. Betelepültek az új honfoglalók az elűzött svábok megüresedett házaiba. Mindig a kocsiút közepén jártak, megtehették, övéké lett a világ. Ajándékba kapták... Anya esténként befűgönyözte a páras ablakokat és a karbidlámpa fénykörében kopasztani kezdte a kacsát. Valami ünnep közeledett. Én sajnáltam a kacsát és Chaplint vártam. Anya közben énekelt, szép szomorúan...

A tornác egyik oszlopa tövében, a konyhaajtó előtt nagy vájdlingban óriási halak csapdosnak farkukkal a vízben. Üveges szemük fakó kék égdarabka, és egyre tátognak. – Csukják be a szemüket! – bújok anyához, aki eltűnt a konyha sötétségében...

A sors csodálatos játékosságából abban a szerencsében lehetett részem, hogy megszületésemkor a bába és Chaplin unokatestvére egyazon személy volt. Akkoriban újrajzolták az országhatárokat, embercsoportokat telepítettek ide-oda. Az esemény kezdetén a szülésznő olyan házhoz hívták, ahol az árammal volt valami baj. A szerelő zöld hokedlin állva bibelődött, egy asszony jajgatott a nyoszolyán. Eközben a bába beszédbe elegyedett Chaplinnal, mert ő volt a villanyszerelő, s éppen bő kilenc hónapja tért haza a hadifogságból. Azt beszélte, hogy átúsztta télen a folyót, úgy szabadult. Lötyögő zubbonyából dermedt énekes madarakat hozott a családnak, amelyben én még nem léteztem. A szülésznő Boszna-Bródban látta meg a napvilágot; sok rokona maradt még ott a Száva túlsópartján Szlavón-Bródban. Egy bizonyos Csonka Antal is, a

nagyapja, aki martonosi halásznak született s több mint tizenkét esztendő katonáskodás után a vasúthoz ment, és az említett városban élt három asszonyával. Na persze nem úgy, mint a vadfácánkakas, mely semmit sem tart a monogámiáról, hanem szép sorjában egymás után, megözevegyüléseit követően.

Chaplin, az apám, leugrott a hokedliről, mint akit áramütés ért. De hisz akkor! Itt jön most az egymásra talált családágak összehajlása. És következék halásznak született martonosi nagyapám végelbocsátó levele, kiadva a Magyar Királyi szegedi 94. népfőlkelő járásparancsnokságtól. Ami csodák csodája, minden pompájával megmaradt, igaz, szépia színén megszáradt vízfoltok mintáival – csak nem könnyektől? Itt lapul a vitrázsos, szecessziós tálalószekrényem aljában, angyalosan, címeresen, katonáival, zászlóival s kézzel írott szövegével, mintha diófapáccal volna följegyezve, amely szerint: „Csonka Antal 1867-ik évben Martonos községben, zsabljai járásban született, rom.kath. vallású halász, a m.kir. 5. honvéd gyalog ezredben 12 évig 3 hónapig, összesen tizenkét évig, három hónapig, mint tizedes, híven és becsületesen szolgált. Nevezett a következő kitüntetési jelvények és érmek viselésére jogosult: a jubileumi emlékérem. Miután törvényes szolgálati és népfőlkelési kötelezettségének teljesen megfelelt, a fegyveres erő kötelékéből ezennel elbocsáttatik és részére ezen okmány, a véderőről szóló 1889. évi VI. törvénycikknek 52. §-a értelmében kiadatik. Kelt Szeged, 1909-ik évi december hó 31-én.” Következik egy alezredes olvashatatlan aláírása. Amikor a Magyar Királyi szegedi 94. népfőlkelő járásparancsnokság által ezen elbocsátó levél kiadott, nagyapám harminckét éves volt. A hátulján saját kezűleg ceruzával írott neve és rangja (immár főkalauz!) bizonyítja, a végelbocsátó levél hiteles.

Tehát Chaplin, az apám, imaginárius – úgyszólván belső áramütéstől érintve, leugorván a hokedliről, nyakába borult a bábasszonynak, bemutatkozva, hogy ők bizony egy vérnek egyazon ágából valók, mivel a fentebb említett elbocsátólevél éppen nála található. Az

abban szereplő halásztizedesnek ő az utolsó és legifjabb hajtása a harmadik házasságából. Ide csak annyit szeretnék befűzni, hogy mesés szépségű, korán megözvegyült nagyanyám egy Szabadka-Bród közti vasúton ismerkedett meg az ekkor már kétszeres özvegy főkalauz nagyapámmal, aki erős-nagy szerelembe eshetett. Nagyanyám ugyanúgy, a fáma szerint, így a hosszú vasúti hintázás után már megkötöttest az egyesség.... De vissza az egymásra talált rokonokhoz, amiből az én szerencsém adódott, hogy abban a bizonyos sarki házban, ahol a pék lakott, a Kölcsey u. 28-ban, Chaplin unokahúga kezében születhettem meg, a háború egyik évének negyvenkettedik hetében. Ezeket követően a bába, mivel férje valamelyik hadszíntéren kóborolt, hozzánk költözött a három kislányával. Így születtem én bele Bey Mogh falujában egy igazi sokgyermekes családba.

Egy szép napon megjött a harcterek vándora, a három kislány apja, és Chaplin unokahúgával Hangyaboltot nyitottak a síneken túl, az iskolaépület elejében. A boltajtó a ház sarkáról nyílt, maga az épület is sarkon állt, – ők oda is költöztek...

A ház nagynehezen azonosítva s lefotózva ötven év után... A boltajtó befalazva, a lépcsők elsüllyedve a föben. Az épület végén, a falban hatalmas úr tá Tong, a valamikori tanterem fala volt az. Ott szerezte testvérbátyám a szemöldöke fölött azt a heget, ma is jól kivehető. Bent a zöld ajtófélfá iver ugyanaz. – Mellette két oldalt a savanyúsággal teli hordók álltak – kiáltott föl izgatottan Arletta, a bába legkisebb lánya. Tovább már nem is merészkedtünk, nehogy meglássuk az elhagyott, tojáshejszínű, koszorús faragású hálószobabútor. A szavunkat nem halló, meg sem értő ösöregaszszony szobája a régmúlt homályába merült. A góré még állt az udvaron. Szokatlanul hosszan és magasan nyúlt el, mint valami itt rekedt őskori lény csontvázának árnyéka. Szerettünk benne játszani a jó kukorica- és egérszagban, a tüzes nyári délutánokon....

Szóltanul jöttünk el...

Amikor a szél járása megfordult, — apjuknak időközben újra nyoma veszett – nos, akkor felszólították rokonainkat, hogy másnapra a legfontosabbnak tartott dolgaikkal együtt pakolás. Ezt megelőzte a bakan-csok bevonulása; mi gyerekek hatan, az ágy alatt hallgattuk a rémisztő dobok pergését. A csattogó léptek ritmusára skandáltuk: dűnnek, dűnnek... És jöttek... Testvéreink meg elmentek. A szülésznő a vonattetőhöz kötözte a kislányokat, hogy le ne guruljanak. Hasonló

helyzet ismerős egy bizonyos költeményből. A középső gyermek jócskán odapakolt a kolbászból egy szatyorba. Különben mindenük ott maradt. Ma sem tudni, kié lett a krémpiteszínű hálószobabútor, szekrénye belső peremén a gyűrűcskével...

Látom Lang Mária néni átuhogni az ámbituson. – Négy kőlap kitesz egy arabos, kék virágmintát – susogta. – A szőlőindák vért paltognak a krémsárga oszlopokra. Mindent magamra kell öltönnem – gondolta – heilige Mutter Gottes, nimm mich in deine Schürze! Fohászodott. A sok szoknyát – gondolta tovább – a ro-kolyát, a nyári rékilit, a Strumpfot, a fuszeklit, a nagy-kendőt a sok rojtjal, a pruszlikot, a schwarzwal-di kakukkos órát, a szentek képeit, a teli góré tengerit, száz libám tollát, almafám virágát. Én ásóm hová mentél? Indulni kell napnyugatnak, napnyugatnak, nagy lágemak, rémisztő kövesutaknak... A kőkeresztek itt maradnak. Meddig maradnak, kinek maradnak? Friss vér színű erezzel rakásba vettetnek márványkő keresztek. Földből kiszórt csontok énekelnek, éneklük az összetört csontok dalát, nem lesz, aki összeszedegesse. Égre kiáltanak: nincs örök nyugalom és nincs örök világosság! Lang Mária néni égne emelte karját és égre vetette fátyoloskék szemét, klumpája nem csattogott többé az arabos kék virágokon, melyeket sohasem akart elfelejteni. Leejtette karját útban a szekér felé...

Óriási vaskaput láttam, ahol átdobálják az embereket, ott lebegtek szőke, angyali fűrtjeikkel testvéreim a nagy kékségben, mintha táncoltak és integettek volna. A kapu nem nyílt meg, hiába vártam kitarulását s visszatértüket. Aláereszkedett a vasfüggöny...

Mi még maradhattunk egy ideig a Lang-házban, igaz, társbérloket kaptunk, akiknek az első ajándéka a tetvesség volt. Sűrű fésű az újságpapír fölött, petróleum, gyűrűs, barna hajam levágatása; látom a tükörben aláhulló fűrtjeimet, igaz, elmosódva, könnyeim prizmáján át. Chaplin nem áll a tükörben. Semmi kép róla. Se az örökös költözködésekről. A zöldkályhas lakásról is alig valamicske. Csak annyi, hogy testvéreim bedugtak a kályha lemijébe. Azóta is kerülöm a szűk utcákat és szorító helyeket. A gang szőlővel futtatott oszlopairól és a sötétkék virágú kőlapokról már van néhány filmkockám... Ezek után lépett át apám a másik filmbe, ahol nekünk, gyerekeinknek nem jutott szerep. Ennek következményeiként lettünk egy udvari kis ház lakói. A konyha nyitott kéményén át becsurgott a koromeső, s mint valami kaleidoszkópot, csodálni lehetett az eget. A

szoba ablakai keletre néztek. Döbbsenten álltam a házban. Ide jutottunk Chaplin távozása után?

Szülőházamat megtaláltuk a Temető utcán, a sarkon áll, vakolata mállott, lakótlán, szomorú ház lett a pék házából. Valamikor szüntelenül a frissen sült kenyér illata lengte körül. Gazdája most valahol máshol él, ez meg itt rogyadozik, mint a kimúlásra elvonult öreg állat.

Néhány fotó készült az utcai front előtt, én rózsaszínű hosszú szoknyában, a ház is rózsaszínes valahogy a délutáni naptól, szerencse, hogy sok zöld takar-

ja a sebeit. Alig egy saroknyira innen nyugszik Chaplin, alászállott szárnyas sarkaival, nagyon kicsike lett a gipszgalambok árnyékában. Élete másik szereplője hozatta ide. Még holtában is távol esik tőlünk. Körülötte régi, avitt fehér és újra csak fáradt rózsaszínű sváb sírkövek álldogálnak tanácstalanul, nagy halomban.

Az ember egy életen át készül és várakozik valamire a reggeli nap fénytöréseit megsűrű, párás ablaküvegek mögött.... Talán, hogy megszólaljon?

Keszég

A Bánságból, melyet felénk – egyúttal a **bánat** szót is helyiel kínálva Bánátnak neveznek – érkezett közénk erős szörzetével, alacsony termétével, pokoli gátlásosságával Óbecsén **NŐT** akartunk neki szerezni aminek, persze, még nagyobb berúgás még elviselhetetlenebb cirkusz lett a vége

Sziveri egy bozótvgó késsel hadonászva – annyira rajongtunk volna a japánokért? Vagy csak a harakiri birizgálta fantáziánkat a kelleténél élénkebben? hasba akarta magát szúrní az utolsó pillanatban rúgtam ki kezéből a bozótvgó kést
A Bánságból érkezett közénk mulatságos modorosságával, begurulós kisőregségével

Ezek a bánátiak, ha fölízgulnak, nem tudnak leállni! Ha begerjednek, képtelenek abbahagyni, **mert egy rövid időre sem ismerhették meg a folszabadulás mámorát!** hallgattam bánági társam a lepusztulásban, hallgattam legrobusztusabb költőnket az ivászatban, aki a kassai dómban végül is józanul szembesült a Nagyságos Fejedelem földi maradványaival

A **BÁNAT** szikes, sóvirágos, mentás tájáról érkezett közénk villódzó megfelelni akarásával, pokoli gátlásosságával
Hangja a *legférfiasabb* dörgés volt Fölhevülései, melyeken annyit mulattunk, a háborús években váltak egyre ijesztőbbekké, kiszolgáltatottságunkban váltak egyre megrendítőbbekké, szívszorítóbbakká
társaink megfogyatkozásában váltak egyre *hitelesebbé*
Amíg közülünk ki a másvilágra, ki a biztonságosabbnak vélt világba költöztette erejét, bepalizottságát, addig ő egyre elszántabban, eszelősebben, *rendíthetetlenebbül* akart lapot csinálni, újságot, akkor is, amikor azt már végképp nem lehetett
Férfias hörgései, szélmalomharcának mind makacsabb, mind kilátástalanabb dörgései egyre inkább a szülőföldet kezdték jelenteni, kicsit azt a *hont* is mely annyiszor mely majdnem végleg elveszett

TITO AN KÁMEN, avagy a gerinctelenek

Történelmi szatíra három részben, végjátékkal

Ez a dráma tipikus pannón, főleg vajdasági magyar értelmiségi sorsokat igyekszik megmintázni, ám (a dokumentáris alapoktól eltekintve) a fantázia terméke. Bírálatainak hitelét kockáztatná, ha konkrét személyt célzó karikatúrát nyújtana. Viszont alapjában véve mégis karikatúrisztikus jellegű, csak hogy az elmúlt évtizedek lényegéről, tipikus emberi (nemzetiségi) tulajdonságairól alkot torzképet. A formáját illetően a játékos (bohózáti) elemeknek alapvető szerepük van. Az egészen komolyaknak tűnő párbeszédnek sem teljesen komolyak. A szereplők pl. nagyjából (történetletlenül) tisztában vannak az előttük álló évtizedek lényegével. Jellemükről többnyire már a nevük is sokat mond.

SZEMÉLYEK:

PUHAI (író, tanár, kutató)

ERNA (Puhai felesége, jogi előadó)

IVÁN (a fiuk, elektrotechnikus, villanyszerelő)

LUJZA (a felesége, kinlódótanár)

VALENTIN (a fiuk, műszaki főiskolás)

RUGANYI (az első részben I. kápó: bölcsész egyetemista, majd politikus)

VASICS (az első részben II. kápó: partizántanító, majd politikus)

SZOBAPARANCSNOK (régí heródista, majd kámenista földmunkás)

RENDŐR

FOGOLY

CIKKÍRÓ

SZOCIOGRÁFUS

FŐSZERKESZTŐ

FELELŐS

KÖLTŐNŐ

SZPONZOR

FILOZOPTER

PUBLICISTA

KELEKOTYICS (festő)

I. rész

Hegyoldal, balról szakadékperem, hátul pavilonok, jobbról hátul konténer – a totalitárius rendszer büntető-átnevelő tábora a negyvenes és ötvenes évek fordulóján. A pavilonok fölött egy fáraó képe alatt öles betűkkel:

Tegnap óta éltünk
gyönyör-hárem,
hogy Te léptél előre,
Titán Kámen.

A háttérben piramisok sejlenek fel.

PUHAI (a szakadék peremén, révülten motyogva): Tíz másodperc sem kell, és találkozunk, apám. Zuhanás közben rögtön elájul az ember, s mikor a teste össze-
tönik, ami fájhat, már nincs benne. Mire leérek, a sérült csigolyám sem sajoghat! Így viszont, ha kiszabadulnék is ebből a pokolból, csak átnyögdécselem az életemet. Egy lépés... és röpülök... Az úristen tudja az igazságot és megbocsájtja e tettemet. Mártának ezután még kevésbé kellene. Gyerünk! Segíts, uram! (a jobb lábával előrelelép)

I. KÁPÓ (nesztelenül, gyorsan közeledve ráveti magát Puhaira): Hohó! Lassan a testtel! (Halkan, epésen.) Még a biblia szerint is előbb meg kell bannunk bűneinket, s csak azután jöhet a halál. (Hangosan.) Nem viheted magaddal a titkaidat, kutya! (Ellódítja Puhait a szakadék szélétől.)

PUHAI (festi-lelki fájdalmában a földön fetrengve): Még meghalni sem engeditek az embert!

I. KÁPÓ (halkan): Az Istened életre teremtett. (Szétnéz s hirtelen élesen.) Öngyilkos akartál lenni, ronda férges! Te még a régi, korcs hiteddel is visszaélsz! (Halkan.) Ha kijutunk innen, némi orvosi beavatkozással rendbe-

jössz! Gyógyfürdők várnak ránk! *(Elmereng.)* Igen, a fürdők... egy kis fürdőkád... vagy csak egy tus, szappandarabkával. *(A II. KÁPÓ közeledésére felfigyelve, mímelt dühvel.)* Gerinctelen disznó! Hogy mertél belerokkanni kámenizmusunk építésébe?! S a tetejében a kövágás felügyeletét is szabotálod! Kik azok a dögök, akik mímelik a legyöngülést?! *(Puhai hóna alá nyúl.)* No, Kámen-talpra állunk. Hogy mondd?

PUHAI *(magánkivül dadogva):* Ta-talpra ma...!

I. KÁPÓ *(dühöngve):* Micsoda? Te rohadt fasiszta!

PUHAI *(ijedten ocsúdva):* Kámen-talpra...!

I. KÁPÓ *(színlelt megnyugvással):* Az már más.

II. KÁPÓ *(időnként hátrapillantva):* Nocsak! Megelőlegezzük a földi paradicsomot és heverészünk? Még tán szerelmeskedhetnénk is van? *(Nagyon keményen a kápótársához.)* Ahelyett hogy lerúgtad volna a sziklafalon, tutujgatod. Mintha nem tudnád, hogy a kukorica és a víz milyen drága itt a hegyvidéken. Hívat a szobafőnök. *(Puhaihoz, miután I. kápó Puhaira köpve elmegy.)* Ki engedett téged ide? Amott nem tudtál hugyozni? *(Perverz gúnyjal.)* A kis vizesedésben akartál gyönyörködni, mi, művészlelek? No, nyomás vissza! *(A görnyedt sántikálóhoz szinte súgva.)* Az irodában fél füllel hallottam, amikor az őrnagy valamelyik kinti felettesével telefonálva azt mondta, hogy rendben van, ezután a kukorica helyett krumplit, babot meg egy kis húst adunk nekik. Meg hogy a heti tisztálkodás is lehetővé válik. Mérgeződött, hogy egy-két hét alatt nem lehet mindent megváltoztatni. Főleg az egészségi állapotot nem...

PUHAI *(a gerincét fogja s legyintve közbevág):* Az enyémet soha...

II. KÁPÓ *(dühösen jobbra-balra tekingetve folytatja):* A tábornok látogatását minél későbbre akarta halasztani. Azzal is érvelt, hogy az eszmei átnevelés nem lehet eredményes ilyen rövid idő alatt. Végül persze beadta a derekát. Te ezzel a két hónappal is megúszhatod, ha gyorsabban fejlődsz és hasznunk lesz belőled. Te mint kisebbségi értelmiségi tanúbizonyságot tehetsz a mi politikai érettségünkről, kámenista meggyőződésünkről. *(Megpillantja a közelgő rendőrpáncsokot s az ürüléktartályra mutat.)* Annak a tartálynak a párai majd

kikúrálják a gerinced! Szemed és füled azért csak van! Ha nem számolsz be róla, kik lazsálnak, amikor mi dolgozunk, akkor az azt jelenti: élvezkedsz és nem akarsz fejlődni. Beteges alak vagy te valójában, tetszik neked ez a feladat. *(Úgy csinál, mintha megrúgná Puhait, aki följajdul.)*

RENDŐR *(nyugodt fölényel):* Csak vitatkoztok s közben semmire sem haladtok. Nem megy se a fizikai, se a politikai munka. Elég lenne a ti számotokra a börtön is. Jelentéktelenek vagytok: ahhoz is, hogy likvidáljunk benneteket, ahhoz is, hogy ennyi erőt pazaroljunk az átnevelésekre. De ha a fejesek így akarják... *(Zavarosan.)* Titán Kámen felséges népfő mindenestre a legjobban tudja.

II. KÁPÓ *(fenéken rúgja Puhait, majd távozik):* Munkára!

PUHAI *(a tartályhoz vánszorogva, a közeledő I. kápóhoz):* Ilyen megaláztatást! Egész nap ebben az iszonyú bűzben... S aztán még jelentést is kell tenni: ki szaladgál ide naplopásból, anélkül, hogy hasmenése lenne. Ha valakit feljelentek, akkor várhatom a bosszúját. Ha hallgatok: ti törtök össze.

I. KÁPÓ *(a nadrágját letolva a tartály mögötti vödörön egy-két szellentés kíséretében a dolgát végzi):* Ha élve akarsz maradni, akkor kápóvá kell válnod. Főleg a normális székletű újoncokat kell jelentgetni. Az ő érdekükben is. Nemcsak azért, hogy a rendszer minél előbb egy új emberhez jusson, hanem hogy az illető minél előbb megedződve kikerülhessen innen... Aki itt nem bírja ki, az kint is alulmaradna. *(Az utolsó mondata röhögésbe fullad.)* Ezt csak azért mondom, mert sokat olvasott emberbarát vagy.

PUHAI *(kétségbeesetten):* De hát ez a legprimitívebb, legnyersebb darwinizmus!

I. KÁPÓ *(kioktató hangsúllyal):* Mint értelmiségi így is mondhatod. De csak nekem! Alig néhány hete vagy itt, s végre rá kell jönnöd: hogyan kell bizonyítanod az életképességed az új világban. Ez kiváló erőpróba számodra. Kint a társadalomban is valamiképpen kápók leszünk. *(Szuggesztív nyomatékkal.)* Értsd meg: kápótanfolyamon vagy. *(Közben felhúzza a nadrágját és begombolkozik.)* Puhai undorodva néz a vödörbe és a tartalmát a tartályba üríti.)

PUHAI (főlelegezve, naiv becsületességgel.) Hála Istennek, nem kell feljelentselek. Megette a fene, ha a puszta életben maradásomnak a felebarátaim megrágalmazása a feltétele. Az édesapám mindig...

I KÁPÓ (gonoszkodva): Az apádat hagyjad, főleg, ha vallásos vagy. Gondolj a megváltó kinjaira s mindjárt megvigasztalódsz...

PUHAI (főlháborodottan): Ez cinikus hülyeség. Egy naiv, hihetetlenül szorgalmas parasztembernek a nyakába szakadt szörnyű sorsát az isten fiának tudatos áldozatához mérni – istenkisértés.

I KÁPÓ (gyakorlatiasan magyarázva): Nem az, mert a mi világunkban Titán Kámen az isten. Még mindig nem érted? Az apád akaratlanul is megváltott téged azzal, hogy a vérbosszú ártatlan áldozata lett.

PUHAI (megvetően): Köszönöm. A gerincéhez nyúl. De én egy cseppet sem érzem magam megváltva.

I KÁPÓ. Ne békaperspektívából, hanem hosszú távon képzeld el az életedet. Ez majdnem olyan, mintha részt vettél volna a Nagy Népvédő Háborúban. Vezető ugyan nem leszel, nyilván nem is akarsz az lenni, mert szolgálékúnek neveltek. Velem együtt. (Szétnézve és élesebben.) Ha ezt kipucoltuk belőled, ott lehetsz mindig a népfik nyomában. (Eközben megjelenik egy fogoly és vizez. I Kápo kiabálni kezd.) Jelentkezz este a szobaparancsnoknál, hogy feltartottál az ostoba dilemmáiddal! Minél értelmiségibb a polgár, annál hülyébb! De tudom isten, csinálunk belőled szalonnát, kutyát!

PUHAI (rémülten siránkozva): Eszerint éjjel megint csak három órát fogok aludni...

I KÁPÓ (továbbra is emelt hangon): Emlékezz csak: vajon többet aludtál éjszakánként, amikor a papírt arra pocskoltad, hogy néhány száz oldalon jajongj a barbár majhónapok által letiport nemes kinlód nemzetünk nyomorúságáról. A szenvedés, amint magad is tudod, nem tisztított meg. Ez a mostani (nyomatékosan) "szenvadás" biztosan meg fog tisztítani. Szavatolom. (Közben a fogoly távozik. Puhai kétségbeesetten néz I Kápora, aki a vállát vonogatja és ismét halkán beszél.) Nem tehetek róla. Itt és ott kint csak megszokni lehet, megszokni nem. Európa bármely pontján elérhet ennek a társadalomnak a keze. (Nem veszik észre I Kápo közeledé-

sét.) Titán Kámen műve máris óriási, pedig még csak ezután fog igazán növekedni. Bizom benne, hogy az éjszaka sötétjében tovább világosodsz. Ha nem így lenne, veled buknék. Rám vagy bízva. Én viszont élni, haladni akarok!

IL KÁPÓ (gépiesen oktatva): Népfü úr! Először is Titán Kámen felséges népfü. A feliratra mutat. Az ott egy nagy költőtől vett idézet. Másodszor pedig az egyéni szereped túlhangsúlyozása a régi egoista parazitizmus maradványa. Ha még egyszer kivagyiskodsz, vesszőfútlásra javasollak.

I KÁPÓ (mint akit rajtakaptak, jófiúként dadogva keresi az új szerepét): I-igen... Titán Kámen felséges népfü, nekem meg el kell feledkezni magamról. Illetve fordítva: én csak a kámenizmussal azonosulva lehetek én.

IL KÁPÓ (Puhaihoz fordulva): S a múltunk nagy tévedéseit illetően hogy állunk, széplélek úr?

PUHAI (vigyázzállásban nagyon igyekezve): Mint csökevényeket kiirtjuk őket magunkból.

IL KÁPÓ (gúnyosan): Melyek azok a csökevények?

PUHAI (gépiesen): A magántulajdon, a nemzetféltés, az elitkultúra...

IL KÁPÓ (provokatívan) Milyen az a nem öncélú kultúra?

PUHAI (bizonytalanul): Az emberi felelősség különféle formáiból... példáiból áll... Voltak és vannak emberek, akik nem egy szűk körnek az ízlését szolgálják ki, hanem...

IL KÁPÓ (főlényesen közbevág): Igen, ezt ismerjük. Ez a nagy önzetlen egyéniségekről szóló polgári mese. Nincs köze a lényeghez. Mi eleve alárendeltjei vagyunk a népakaratnak, amelynek Titán Kámen felséges népfü a megtestesítője. De hátha okosabban értékeled a szerelmet, mint régebbi verses nyavalygásaidban.

PUHAI (katonásan pattogva, de a gerincfájdalmával küszködve): Két különmű ember kapcsolata mindig a közösség érdekeinek a függvénye. A szerelem mint polgári szenvedés, mint az osztályérdek megosztásának eszköze: az életből kiiktatandó. Élettársunkat csak a nép szeretetével lehet szeretni. S ez mindennél több.

IL KÁPÓ (elégedett mosollyal): Ez igen. Mégsem vagy te reménytelen eset. Talán már egy-két pirosujjást ki is költöttél.

PUHAI: Ez még csak az első változat (szégyenlőssé-gével küszködve, diadalmasan):

Lendül a népfő,
csapkod a kalapács,
röpköd az ének.
Itt kőbe vetünk,
s kenyeret aratunk
lent tífélétek...

IL KÁPÓ (gyanakodva, fölhaborodva): Hogyhogy kőbe vetünk? Ez imperialista rágalomra emlékeztet...

PUHAI (tudálékosan): A verset nem szó szerint kell értelmezni...

IL KÁPÓ (megvetően legyintve): ... hanem a polgári kétértelműség, kétszínűség szerint, igaz? Sajnos, még mindig nem gyógyultál ki egészen. Népuralmunk azt is jelenti, hogy az általunk teremtett valóságot világosan tükrözi a nyelvünk.

PUHAI (kópészkodva szaval):

Ha belenézel kedves a tükörbe,
és úgy látsz, hogy orrod kissé görbe,
vigasztal jusson akkor az eszedbe,
nem kettőnkért: népünkért vagy teremtvé.

IL KÁPÓ: Ez már jobb! (Gyanakodva.) Csak mintha nem lenne egészen őszinte...

PUHAI (tovább szaval):

Mi ketten miért ne lennénk egyek?
Élődsi önző én sose legyek!
Mert mit érnek a magányos hegyek?
Távoliak, fenségesek, zordak.
Lenézői a szép közös szónak,
Míg tenger szelétől el nem kopnak.

IL KÁPÓ (kioktatólag): Ez visszaesés. A mi népszavunk úgy szép, hogy osztályharcos! (Vállveregetve.) Még fejlődnöd kell! A magányos hegyek érezhetően vonzanak...

SZOBAPARANCSNOK (hirtelen megjelenik, gúnyosan): Ti ketten jobban szeretitek egymást, mint min-

ket... a népet. Buzis dolog a kötészet. (Il. Kápó eltávozik.) Ahelyett hogy tojásokon ünénk, dőgozni kő. Vége az úri kedvtelésnek!

PUHAI. Ezt otthon is megmondhatták volna. Most sem tudom, miért hoztak ide bennünket...

SZOBAPARANCSNOK (elővigyázatosan szétnézve): Ha otthon nem feledkeze meg rólam, megmondom. Az őrnagy tennap az asztalán felejtette a dossziét.

PUHAI (tapogatózva): Ha azt hiszed, hogy még hasznod lehet belőlem...

SZOBAPARANCSNOK (bensőségesen): Emléksző, amikor a népuralom ünnepe előtt hárman dőgoztatok az új számon a szerkesztőségben?

PUHAI (lógó orral): Persze. Baloggal és Ördöggel csináltuk...

SZOBAPARANCSNOK. Ördög a heródistákat dicsérte és Titán Káment hegyvidéki haramiának nevezte. Balog vitába szát vele...

PUHAI. De én hallgattam...

SZOBAPARANCSNOK (okosságának tudatában): Ez az. Ludasok közt kollaboráncs, aki kuka.

PUHAI: Én nem is igen figyeltem oda. Én nem politizáltam.

SZOBAPARANCSNOK (fölényeskedve): No csak ne add a hüliét. A semlegesség is politizálás.

PUHAI (ocsúdva): Tehát ezért sorsom megkönnyebbítésének az ára besúgás vagy megrágalmazás.

SZOBAPARANCSNOK. Úgy csinász, mintha erre most jötté volna rá. Közbe a háborút követően te is heródistaként indultál... jóvá köllött tenni, hogy azelőtt a mi megrontott fajtánkat, a kinlódokat dicsérted... Még egy gatyacsere sok lett volna!

PUHAI (indulatossan védekezve) Mindaddig Titán Kámen is heródistista volt... (Irigykedve.) S te is... Városunkban a majhonapok között sincs olyan régi

heródista, mint te... Te bezzeg tudtad, mikor kell átállni, de én... *(Keserűen legyint.)*

SZOBAPARANCSNOK *(idegesen észelve egy fogoly közeledését a vízedéhez, naiv tudálékossággal):* Az alapokat sem érted! Titán Kámen felséges népfiszterénységű nem át kezdettű fogva a népmozgalom élére. Heródest tapasztaltabbnak, alkalmasabbnak találta önmagánál. Csak akkó lépett elő, amikó nyilvánvaló vót, hogy az addigi vezér hatalomvágyó... népirtó...

PUHAI *(veszi a lapot):* Tehát önfeláldozással vállalta a nagy népvezér szerepét.

SZOBAPARANCSNOK *(örül, hogy Puhai is fölfogja, amit ő tud):* Úgy van! Mit gondósz, micsoda felelősség a heródisták táborába állni a harcot. *(A fogoly távozása után halkán.)* Ő, persze, virú s ugyanúgy garázdálódik, mint Heródes tette, s nekünk itt is, meg maj kint is úgy kő csináni, hogy az ő embereinek megfeleljen...

PUHAI *(fintorogva):* Ezzel mi is az ő embereivé válnunk...

SZOBAPARANCSNOK *(vigyorogva):* Mit számít az nekünk, ha közbe jó érezzük magunkat... Az ember mindig az embere valakinek, – nem? Te még mindig inkább csak a túlvilági istennek az embere vagy... *(Sunyi alázatossággal.)* Ne haragudj, hogy a mútkó úgy főpofoztalak... *(Magyarázkodva.)* De majnem mindenki a szobába vót, oszt a felelősség az felelősség.

PUHAI *(szemrehányón):* De mint szobaparanccsnoknak a vesszőfutásomkor nem kellett volna beállnod a sorba!

SZOBAPARANCSNOK *(főlényesen):* Mi az hogy?! Nekem kellett példát mutatnom. Ehhő képest csak simítás vót az a botütés...

PUHAI *(a korábbi kínok hatása alatt):* Igen, csak érintés volt, mert az elején még volt erőm rohanni, s nem találtál el rendesen...

SZOBAPARANCSNOK *(alkudozva):* Ha megmondom, ki csapott a gerincdre, beprotezsász maj portásnak?

PUHAI *(melankólikusan):* A záporozó ütések közül aligha foghatom rá valamelyikre, hogy az volt a végzetes. Amilyen kemény a munkáskezed, te is eltörhetted vol-

na. *(Keserűen.)* Nekem aligha lesz már valaha is befolyásom... Biztos lehetsz benne, hogy én kint is ugyanígy fogok függni - tőled.

SZOBAPARANCSNOK *(látja, hogy ismét fogoly közeledik a vízedéhez):* Rohadt herodista vagy te még mindig! Nem igaz, hogy sok embernek van hasmenése! Mēr nem gyűnnek most, amikó még egy tanú lenne rá, hogy baj van a kakálásukkal! *(Puhai arcát fürkészve feléje lép.)*

PUHAI *(ijedten szegezi a tekintetét a szobaparanccsnok lábbelijére s hebeg):* Néhány napja új, kemény orrú cipőt kaptál...

SZOBAPARANCSNOK. Te is megkapod rövidesen. *(A lábát felemelve megsimogatja a cipőjét. Puhai ijedten hátrál, miközben a szobaparanccsnok fölemeli a lábát, de csak hogy Puhai felé lépjen.)*

SZOBAPARANCSNOK *(súgva):* A saját lábadra.

PUHAI *(megnyugodva, de még mindig aggályosan):* A lábsebeimnek előbb be kell gyógyulniuk.

SZOBAPARANCSNOK. Köpök a kispógári lábsebeidre! Mit számít a te lábad, amikó Titán Kámen főseges néptárs tábornoka látogat meg bennünket rövidesen, oszt neked kő tanúsítani, hogy át vagyunk neveve. Remélem, sikerűt kiverni belőled a sok heródista szemetet. *(A vízele felé indul.)* No, mi lesz má! A nagy dógodat is kéccé végigcsináhattad vóna! *(Utánarúg az elrohanó fogolynak, majd ismét Puhai felé fordul.)* Az őrnagy aszongya: te vagy a legjobb dumájú köztünk. Persze, ha azt mondd, amit köll. Jó készülj fő, mer ha rosszú beszész, miattad ki tudja, meddig kő még itt marannunk. Ha jó lesző, akkó nem soká megyünk.

PUHAI *(szokásosan nyavalógva):* De hát kiegyenesedni sem bírok! S olyan nyilalásaim is vannak, hogy bármikor fölűölthetek, s akkor löttek a színjátéknak, meg a hazamenésnek is.

SZOBAPARANCSNOK. Érzéstelenítőt kapsz maj az orvostú.

PUHAI *(hitetlenkedve):* Orvostól...!

SZOBAPARANCSNOK *(diadalmasan)*: Hiába vagy könyvkukac, még most se tudod, hogy a világnak halannia kő. Az orvos már tennap megérkezett, hogy a sebeket rendbe hozza. Ma dére már cukros tésztát kapunk, hónap ruhaszállítmány érkezik. *(Főlfigyel a közeledő IL Kápóra.)*

PUHAI *(gyanakodva)*: Most is csak ugrattok, ugye? *(Siránkozva.)* Nem lesz itt jobb semmi, s innen sohasem juthatunk ki. Talán az is lenne a legjobb!

IL KÁPÓ *(gonoszkodva)*: Az orvos előtt nekünk kellene megreparálnunk a gerincet, hátha megjönne az életkedved.

PUHAI *(ijedten és szolgálatkészen feléje fordul)*: Majd összeszedem magam. Jó lenne, ha az őrnaggal főpróbát tartanánk.

IL KÁPÓ *(a fejét csóválva, dühösen)*: Számodra ez még mindig csupán játék. Téged majd odakint is állandóan szemmel kell tartanunk. Ha csak színészkedsz s nem meggyőződésből teszed, amit elvárunk tőled, elszüllyesztünk. Jól jegyezd meg: te vagy fent lehetsz vagy sehol. Persze, inkább a háttérben fogsz tevékenykedni. Mint nemzedet átnevelésének egyik fő felelőse. Jó példája leszel az egyenjogúsításnak. *(Puhai nem válaszol, ezért rövid szünet után gúnyosan folytatja.)* Ha belegondolsz, hogy apád még virágot dobott a megszálló csizmái elé...

PUHAI *(bizonytalanul)*: Nem tudom, de ha mégis: meg lehet érteni.

IL KÁPÓ *(dühösen)*: Mit? Azt, hogy békés szántóvetőként eleséggel látta el azokat, akik bennünket mint kisebbrendű fajt elűldöztek? Azt, hogy esténként imádkozott: védje meg az isten a hozzátartozóit otthon és a fronton a fegyvereinktől? Hogy mi döglünk meg a hegyekben, erdőkben, míg ti a nemzeti kivagyiságotoktól elteltlen dúskáltok a javakban.

PUHAI *(visszafogott indulattal)*: A kedvetek szerint állatok bosszút...

IL KÁPÓ *(pattogva)*: Nem egészen a kedvünk szerint... Az én apám is odaveszett...

PUHAI *(immár felesel)*: De fegyverrel a kezében...!

IL KÁPÓ *(kihúzza magát)*: Nem is összekulcsolt kézzel. Erre büszkék vagyunk.

PUHAI *(fölbátorodva)*: Akkor miért e gyűlölködő hangnem, ha úgy éltetek és haltatok, ahogy akartatok, s még bosszút is álltatok?

IL KÁPÓ *(sziszegő gyűlölettel)*: Azért, mert nem végeztem alapos munkát. Legbelül nem sikerült téged meggyőzőm az igazságunkról, a te igazi lehetőségedről.

PUHAI *(nyugodtan)*: Feleslegesen komplikáld a dolgot. Az őrnagynak is, meg az ő feletteseinek is csak az a fontos: használható ember leszek-e. *(Maliciózan.)* Mondd, nem a mi vidékünkön teljesítettél te szolgálatot a háború végén? Nekem néha úgy tűnik: mikor velem beszélsz, valójában önmagad akarod meggyőzni.

IL KÁPÓ *(sóhajlva, elhárító mozdulattal oktat)*: Az őrnagynak s utóbb a tábornok népfinek azt fogod mondani, hogy rájöttél: a kámenistáknak van igazuk, s hálás vagy azért az időért, amennyi kellett ahhoz, hogy fölkészülj a rád váró társadalmi munkára. Azt kell mondanod: itt kinyílt a szemed, újjászületél.

PUHAI *(a hátához nyúlva, nyögve)*: De a gerincem...

IL KÁPÓ: Azt mondd majd, hogy púposnak születél s itt érzed magad először teljes embernek.

SZOBAPARANCSNOK *(váratlanul betoppanva, félreértéssel)*: Tejes embernek! Naponta kapunk tejet. *(IL Kápóhoz.)* Az őrnagy szót, hogy ellenőrizsem a nevelések eredményét. Hónap ő vizsgáztatja.

IL KÁPÓ: Ahogy parancsolták.

PUHAI *(nyomatékkal)*: Ma csak másodszor kaptunk tejet.

SZOBAPARANCSNOK *(ordítva)*: Micsoda! Te még mindig nem tanúlad meg, hogy mi itt teje-mézze folyó Kánaánban...

PUHAI *(nekibátorodva, pimaszul)*: Kanadában...

SZOBAPARANCSNOK *(felháborodva)*: Oda szeretnél vóna lógni ugye, tőkések rohadt bérence!

PUHAI (*pimaszul*): Kánaánról mint elért valóságról a hamis próféták szoktak zengedezni.

SZOBAPARANCSNOK (*Puhaihoz rohan és átfogja a torkát*): Tetőfi nagyon régen gondolkodott így. Érted? Száz évve ezelőtt. No! Kánaánba vagyunk vagy Kanadába?

PUHAI (*köhög*): Ká-Kánaánban...

SZOBAPARANCSNOK (*fogcsikorgatva*): S hogy jutotunk ide? Mi?

PUHAI (*mintha leckét mondana*): Úgy látszott, hogy Heródes mutatott számunkra helyes utat, amikor megteremtette a birodalmát. Annyira törekedtünk az egységre, hogy még Titán Kámen felséges népi is hitt neki...

SZOBAPARANCSNOK (*megszorítja a rúgkapáló Puhai nyakát s ordít*): Nem hitt neki! A reakciók szoktak az Istenben meg Kanadában hinni. Szövetségese vót neki. Bízott benne.

PUHAI (*köhögve*): Sző-szövetségese volt neki. Bízott benne. Heródes féltékeny lett a mi felséges népfink növekvő tekintélyére, és el akarta tenni láb alól, minket meg szolgáskorba akart taszítani.

SZOBAPARANCSNOK (*diadalmasan*): Ez az! De hogy kerűtünk mi ide a táborba?

PUHAI: Félreértés miatt...

SZOBAPARANCSNOK (*nekidühödve*): Micsoda!? Szorít egyet Puhai torkán.

PUHAI (*köhögve*): Félreértettük a felséges népi rendelkezéseit.

SZOBAPARANCSNOK (*győzedelmesen*): Ja, az más.

PUHAI (*mindinkább belejön a szerepébe*): Minket valóban kitűntettek azzal, hogy idehoztak.

SZOBAPARANCSNOK (*főlényesen bólogat*): Úgy bizony.

PUHAI (*tovább mondja a leckét*): Minket a kámenisták fejlődésképeseknek találtak, s ahelyett, hogy mint osz-

tály- és nemzetellenséget kiirtottak volna bennünket, megadták nekünk az ideológiai átalakulás lehetőségét.

SZOBAPARANCSNOK (*mintha áment mondana*): Köszönjük nekik! (*Puhaihoz számonkérően*.) Mi lesz a dögöd, ha ezt a tanfolyamot befejezzük?

PUHAI (*mondja, amit érzése szerint mondania kell*): Jó példával járok előtt!

SZOBAPARANCSNOK (*szőmyülködve Puhai nyaka felé nyúl*): Te elő akarsz járnál?

PUHAI (*magyarázkodva*): A felséges népi parancsai szerint...

SZOBAPARANCSNOK (*megvetően*): Nem képzeled talán, hogy szóba áll veled?

PUHAI (*magabiztosan*): Azért lesznek felelős emberek, akik a nép képviselőiként továbbítják a rendelkezéseit. Ő - mi, mi pedig ő vagyunk. Ő azért felséges, mert a népet testesíti meg.

SZOBAPARANCSNOK: Mégis tudsz valamit. Mik most a legsürgősebb feladataink?

PUHAI (*rövid habozás után kivágja*): A vagyonosoktól elveszünk mindent...

SZOBAPARANCSNOK (*újra megtalálja a kötekedés lehetőségét s megrázza Puhai fejét*): ...mer rablófajzat vagyunk? Engem is azé zártak be, mer naplopó vótam, oszt irigyetem a nagygazdákat, ugye? A vacak regényedbe még így írtá a mozgalmi emberről...

PUHAI (*már nem táncolhat vissza*): Kisajátítjuk a kisajátítókat...

SZOBAPARANCSNOK (*cinikusan*): ...hogy senkinek ne legyen semmije.

PUHAI (*tudva, hogy úgy beszél, ahogyan kell*): Hogy mindenkit egyenjogúvá tegyünk... Hogy senki se öröklés vagy önző ügyeskedés által birtokolja a földet és a műhelyek, gyárak eszközeit...

SZOBAPARANCSNOK: Miért? (*Provokativan*.) Mert mindanyian egyformák vagyunk!

PUHAI (merészen): Csak lehetünk. Különben nem lennének nagy nehézségei a társadalmi átalakulásnak.

SZOBAPARANCSNOK: Meg a nemzetinek... Mi kinlódok vagyunk...

IL KÁPÓ (közbeszól): Jobb dolgok van nálunk, mint mikor egy országban éltetek a saját nemzetetekkel.

PUHAI (prófétikus okossággal, de gúnyosan): Mi nemzetiség vagyunk. Mi leszünk a majhonapok büszkesége. Minket a kevesebbeket és gyöngébbeket erősökké tesznek. Olyan erősök leszünk, hogy legyőzzük önmagunkat!

SZOBAPARANCSNOK (gyanakodva): Hogyhogy?

PUHAI (önmarcangoló átszellemültséggel): Elfelejtjük a háború végét, amikor megkaptuk a magunkét... Elfelejtjük, hogy nemzet vagyunk, nemzet voltunk... Elfelejtjük a jövőt fel nem ismerő íróinkat...

SZOBAPARANCSNOK (gúnyosan): Te elég rosszu haladsz az elfeledésse. Különben tunnád: nincs mit elfelelnünk. Csupán jó kő értékenünk, ahogyan Titán Kámen felséges népfő urja (ujját felemelve, kioktatólag és diadalmasan, hogy tudja a jövőteremtő varázsigét): "A tisztogatás után mindenkire építő munka vár. Egyenlő jogokra. Függetlenül a származástól." Felenni csak annak kő, aki nek a fejében még mindig sok a régimódi hűség...

CIKKÍRÓ (egy gépelt oldallal a kezében jelenik meg): Az őrnagy népfő küldött Puhai népfőhöz, hogy nézze át az írásmat. Megjelenhet-e így a táborlap következő számában?

SZOBAPARANCSNOK (a helyzetet élvezve, gúnyosan): Ez is a főpróba előkészítéséhez tartozik.

PUHAI (átfutja a kéziratot és a szobaparancsnok felé sandít): Miért tartod te szükséges rossznak a kulákok kisajátítását?

CIKKÍRÓ (elszántan): Azért, mert a kisajátítás a fejlődés érdekében elkerülhetetlen, viszont ebbe az eltulajdonításba sokan belerokkannak, sőt bele is pusztulnak... A szüleim öngyilkosok...

PUHAI (habozva, a szobaparancsnok, de főleg IL KáPó felé sandítva): Tudom... magam is tapasztaltam... De ha

bízunk az összefogásunkban, akkor a könnyeink gyorsan felszáradnak. (A szobaparancsnok és IL KáPó bólogatnak.) Az erőszak elkerülhetetlen alkalmazása mögött rejlő humánusmot kell kiemelned. (Rábeszélel.) Gondolj a majdani gyereked szép jövőjére...

CIKKÍRÓ (lehangoltan): Képtelen vagyok elfeledni a rímázkodó hangjukat... és... azok kegyetlen arcát, kiméltetlen kezét...

IL KÁPÓ (nyugodtan): Te esküdtél bosszút a szüleid sírjánál, ugye? A bosszúnak nincs mindig értelme. Most egyáltalán nincs. Jobb, ha nem beszélek arról, hogyan jártak a szüleim, amikor a kinlódok bevonulása-kor állítólag az ő padlásukról nyitottak tüzet rájuk.

PUHAI (a cikkíróhoz, hirtelen ötlettel, miközben KáPó IL és a szobaparancsnok gyanakodva figyelnek): Apád egészséges volt?

CIKKÍRÓ (lehajtott fejjel): Mindketten betegeskedtek a robotban eltöltött évek miatt.

PUHAI (egyre magabiztosabban): Gyarapodtak a háború előtt és aközben?

CIKKÍRÓ (kinyögve): Valamelyest.

PUHAI (a helyzet uraként): Szídták az őket agyonadóztató félfudális tőkés államot?

CIKKÍRÓ (felemeli a fejét): A naplopó urakat szídták.

PUHAI (összehúzott szemmel): A majhonapokat vagy a kinlódokat?

CIKKÍRÓ (habozva): Előbb az egyiket, később a másikat...

SZOBAPARANCSNOK (kitör): A kámenistákat mindig, de főleg a végén, ugye...?

CIKKÍRÓ (idegesen): Hát...

PUHAI (diadalmasan): No látod! Megváltás volt számukra a halál, még ha sem ők, sem pedig te nem így képzelte-tek el. Ha igazán szerettek, ők is azt várnák el tőled, hogy nyavalygás helyett illeszkedj be az új világba.

CIKKÍRÓ (bizonytalanul): Hát... majd igyekszek átsiklani a tragédiákon...

PUHAI (nagyon határozottan): Ami látszat, az nincs. A te helyed a kemény diadalmenetben, az építő munkában van. (A szobaparancsnok és a II. Kápó lelkesen bólogatnak, a megjelenő I. Kápó ujjong.) A megújulásra képtelenek elhullása nem tragédia, hanem történelmi szükségszerűség. Elődeink hibáztak: az önzés és nemzeti elfogultság vétkét nekünk kell jóvá tennünk.

NOVELLISTA (zavarodottan megjelenik és Puhaihoz intézi a szavait): Az őrnagy népfő küldött ezzel a kis novellával magához.

PUHAI (a kezébe veszi és belemélyed a két gépell oldal olvasásába.)

SZOBAPARANC SNOK (gúnyosan): Biztos a zisten itteni házárú írtá.

NOVELLISTA (csodálkozva): Miért éppen arról írtam volna?

SZOBAPARANC SNOK: Mikó néhány hónappal ezelőtt megérkezett, a munka szünetében csak a hegy erdős, havas meg ködös csúcsát bámultad. Aszontad, hogy ha van isten, akkó ott lakik.

NOVELLISTA (mentegetőzve): Leszoktam már az álmodozásról. (Keserűen.) Rájöttem, hogy az isten itt a földön lakik.

SZOBAPARANC SNOK (fenyegető keménységgel): Még nem tanultad meg eléggé tisztelni! (A Kápók helyeselnék.)

PUHAI (beleélve magát az új rendszer művészetfelfogásába): A hősöd miért a szerelmi csalódását követően csatlakozik a kámenistákhoz? Csatlósokra nincs szükség. Nekünk olyan ember kell, aki a kizsákmányoltsága során jött rá a mi egymásrautaltságunkra, vagy pedig a rendszerünk pozitív példái feledtették el vele addigi előítéleteit.

CIKKÍRÓ: Ez megtörtént eset, s az illető jó kámenista. Saját maga beszélt így élete sorsdöntő szakaszáról.

PUHAI (a saját fontoskodását élvezve): Az édesmindegy. Minket az érdekel, ami a mi világnézetünk szempontjából tipikus és példamutató. Ezt a szöveget át kell írnod.

III. KÁPÓ (Puhaihoz): Úgy gondolom, a főpróbád sikeres lesz. Ne feledd, a fejlődésed nekünk, régieknek köszönhető!

SZOBAPARANC SNOK. Bizony!

PUHAI (a gerincéhez nyúlva, kétértelműen): Ó, nagyon köszönöm.

Függöny

Az utolsó esély: a tudásalapú társadalom

Szellemi Bábel

Új Bábelt élünk: szellemi Bábelt. De Bábel tornyai megrendültek az elmúlt évtizedben. Mindaz, ami az emberi társadalom, az emberi civilizáció az elmúlt évszázadokban, évezredekben épült, mindaz amiben eddig hittünk, ami életünk alapját képezte — bizonyos formában gyökeresen átalakult, megfordult, megváltozott. Egy új korszak hajnalán ennek az átalakulásnak mi is a tanúi vagyunk: hisz benne élünk. A kérdés: felismerjük-e az átalakulást, annak szükségességét? Mert ez a folyamat megdöbbenést, riadalmat, ellenálást váltott és vált ki a társadalomból, — elsősorban a politikai, gazdasági és a szellemi elit részéről. A riadalom oka a szellemi alultápláltság, a presztizsféltés, a leértékelődés esélyének felismerése, a hivatali rang féltése, a berögződött struktúrákhoz való ragaszkodás, a megújulás képtelensége. De ez csak az egyik oldal, az egyik látószög. A másik oldalon ott vannak azok a tanárok, polgármesterek, lelkészek, politikusok, mérnökök, informatikusok, egyetemisták — sőt kétkezi emberek, akik a kritikai megjegyzések ellenére felismerték a lényegét, az újat. Az elmúlt tíz évben a világ nagy része, így Európa is megértette a döntéskényszer, a stratégiaváltoztatás szükségességét, s most — késve bár, de még nem későn — rajtunk a sor. Az új kor politikai neve: információs társadalom. Az új jövőkép neve: tudástársadalom. Az új területfejlesztési alternatíva: az intelligens térségek és települések programja¹.

Mit tehetünk ennek ismeretében? Késznek kell lennünk arra, hogy szellemileg felnőjünk, képesnek kell lennünk az állandó megújulásra, arra, hogy a tudást szinte minden órában, minden percben a magunkévá tegyük, hogy az Új Gazdaság, az Új Társadalom és az Új Világrend elképzelhetetlenül nehéz követelményei mellett megálljuk helyünket, hogy mindennek — ma még szinte felfoghatatlan — lehetőségeit és tárházát a magunk és környezetünk számára felhasználjuk, elő-

segítve ezzel egy új világkép: az intelligens polgárság és az öntudatosodott régiók megszületését itt, nálunk, ebben a térségben is.

Az információs és tudásalapú társadalom értelmezése

Mindezek után jogosan tehetjük fel a kérdést, hogy mit értünk mindezek alatt? Mi is az az információs társadalom és a tudásalapú társadalom? A kettő együtt kiegészíti egymást, elválaszthatatlanok egymástól, de nem egy és ugyanaz. Nehéz a válasz a kérdésre, mert mindezt egyértelműen a jelen pillanatban még nehéz meghatározni. Talán azt mondhatjuk rá, hogy a jövő, mely hirtelen elénk toppant, egy új világmodell, egy új térítő, mely az elmúlt, s az ezt megelőző korok után következik. Filozófiailag: egyszerre evolúció és káosz. Az eddigi világmagyarázatok a meghatározásnál értelmetlennek, üres fecsegésnek tűnhetnek, mert időben nem érzékeljük a változást. Hisz az idő és a tér még mindig elválik, a tér még mindig ismerős: az ostobák még mindig sikeresek, s látszólag még mindig egyetlenegy mozgatórugója van a világnak: a siker, s ami ezzel együtt jár — a pénz és a hatalom. Azonban, mindez már csak egyfajta illúzió, átmenet, a vagyoni kezd relatívvá, sőt ködszerűvé válni. Valami változik, s tudjuk, hogy a változások általában a tehetségeket, a reformátorokat, a felfedezőket szeretik.

Varga Csaba szociológus, a tudásalapú társadalom egyik első magyar felismerője, Don Cuppitt tézisét alapul véve úgy véli, hogy „az információs társadalom egyik már most látható, de még erőteljesebben valószínűsíthető jellegzetessége az lesz, hogy számos eleme mégis szinte összehasonlíthatatlanul más lesz, mint ami létezett évezredek óta: az 5000-8000 éves kulturális rend éli utolsó pillanatait²”. Matolcsy György sze-

1 Varga Csaba: Intelligens Régiók Magyarországon, Agroinform Kiadóház – Stratégiakutató Intézet Kht. – Budapest, 2001.

2 Don Cuppitt: Előttünk istenek nyomában. Kulturtrade, Budapest, 1997.

rint az emberiség eddigi útjából egyenesen következő átalakulás inkább lehetőségeket, kihívásokat rejt magában, amelyekhez a nyitottság, a bátorság és a kreativitás mint legfőbb erények szükségesek. Meggyőződésünk, hogy ezeknek a magyarság nincs híján.³

A tudásalapú társadalommal kapcsolatban Varga Csaba úgy véli, hogy ez „egy globális új modell, a pénzközpontú újkapitalizmus után szellemi tőke központú, alapvetően innovációs jellegű gazdaság és társadalom”.⁴ Csörgő Zoltán a tudástársadalmat egy olyan közösségnek tartja, „amelyben összekapcsolódik az eszköz (technológia) és a (társadalmi) cél, és mikroszinten olyan emberek alkotják ezt a közösséget, akikben egyensúlyra jut hagyomány és kreatív újítás, s az így megteremtett felelősségteljes szabadságban a külső és belső törvények, azaz önmaguk és világuk megismerésével értelmet találjon a létük, megtalálják testi, lelki, szellemi otthonukat.”⁵

A XXI. század tudástársadalmában, az információáramlás felgyorsulásával a kitörési pontok, a gazdasági tényezők a régiók — az intelligens régiók lesznek, ahol az egészséges munkamegosztás és az egymás közti rivalizálás fog érvényesülni, mintegy **Végső Határt**⁶ képezve. A nemzetállam fogalma meghaladottá válik, megszűnik a több évszázados megosztottság, azzal hogy a versenyképesség megmarad, sőt az lesz a fő mozgatóerő, hajtóerő, de egyben az egymásra utaltság szellemi, s ezáltal gazdasági tényezője is.

Az intelligens régiót Reznitz János olyan térségi szerveződésként jellemzi, „amely hatékonyan alkalmazkodik a globális versenyhelyzet kihívásaihoz, a fejlődés kialakuló új formáihoz úgy, hogy képes hasznosítani saját fejlődési adottságait, ki tudja aknázni helyi potenciálját és innovációs közeget hoz létre.”⁷ Az eddigiekkel ellentétben az intelligens régiókban nem az áru és a tőke van vezető szerepben, hanem az adatok, az információk, ezzel együtt természetesen a tudásáramlás. Mindez azonban csak abban az esetben lehet sikeres, ha a régiót vezető kormányzat, a hatalom megfelelően irányítja, koordinálja, s igyekszik a külön-

féle felmerülő problémákat megoldani, azokra választ találni. Nem véletlenül, mert az intelligens régiókat „közös tudatú és érdekelttségű polgárok alkotják, akik ennek megfelelően közös identitástudattal és egységes jövőképpel is rendelkeznek és olyan civil kultúrát hoznak létre, amelyben meghatározó az önkéntes és kreatív a részvételük.”⁸ Az intelligens régió sikere elsősorban abban van, hogy kihasználja a globalizációt, a technikai fejlődést és az új tudás alkalmazásának a megfelelő irányvonalát.

Amennyiben ez nem sikerül, úgy könnyen krízis léphet fel, amit a magyar kutatók három csoportba soroltak: 1.) személyes (pl.: az elavult szemléletmódok továbbélése, morális igénytelenség, kimaradás az új tudásvilágból, stb.), 2.) területfejlesztési (a tudáshoz való hozzáférés hiánya, közösségi devianciák, korábbi – elsősorban politikai – struktúrákhoz való ragaszkodás, társadalmi értékek, erkölcsi normák átalakulása, stb.) 3.) közösségi/társadalmi (elavult hálózatok, tartós kimaradás az informatikai társadalomból, elavult területfejlesztési tervekhez való feltétlenül ragaszkodás, stb.)

Végleg megdőlni látszik Leibnitz tézise, miszerint „ez minden világok legjobbjika”, hisz a társadalom a megújulás, az egyensúly és az egyenlőség elvén tovább fejlődik, s új tartalommal töltheti meg az eljövő évszázadokat.

Globális stratégiák az információs társadalomban

Paul Kennedy szerint az információs forradalom a globalizációval egyidőben alakul ki „az információs forradalom hatására az információ, valamint a tudás létrehozásának és terjesztésének új körülménye”.⁹ Mindez hosszú távon azt jelenti, hogy a tudásalapú termeléssel szemben a hagyományos ipari termelés háttérbe szorul, leküzdhetővé válnak a ma még sokszor olyan áthághatatlanak tűnő akadályok, mint a tér, a határok és a távolságok. Tény, hogy az információbír-

3 Matolcsy György: Globális csapdák és magyar megoldások. In: Növekedés és globalizáció. Kairosz Kiadó / Növekedéskutató, 1999.

4 Varga Csaba: Intelligens Régiók Magyarországon. In: Intelligens térségek a globális világban

5 U.o.

6 Pető Bertalan: A technikai civilizáció és a lélek. Platon Könyvkiadó, Budapest, 2000.

7 Zygmunt Bauman: Modernség és ambivalencia. In: Multikulturalizmus (szerk. Feischmidt Margit) Osiris Kiadó - Láthatatlan Kollégium, Budapest, 1997.

8 Reznitz János: Szétszakadás vagy felzárkózás. A térszerkezetet alakító innovációk. MTA Regionális Kutatások Központja, Győr, 1993.

9 In: Varga Csaba: Intelligens Régiók Magyarországon

10 Paul Kennedy: A XXI. század küszöbén. Napvilág Kiadó, Budapest, 1997.

toklás egyre nagyobb értéket képvisel, s lassan versenybe száll a pénztőkével és az anyagi javakkal mind a gazdaságban, mind a politikai életben. Ezt felismerve, az Európai Unió 1993-ban (lemaradva az USA és Japán mögött) a **White Paper** néven ismertté vált tanulmányban fogalmazta meg ezzel kapcsolatos stratégiáját, mely a gazdasági növekedés és a versenyképesség fokozásának jövőjeként az európai információs infrastruktúra kiépítését jelölte meg. Mindezt az ún. Bangemann-jelentés követte 1994-ben, amely már a megvalósításhoz való út fontos lépéseit, elemeit is meghatározta.

1999 decemberében **Helsinkiben** hozta nyilvánosságra az Európai Bizottság Romano Prodi által vezetett kormánya az **eEurope** néven ismertté vált politikai nyilatkozatú programtervezetet¹¹, melyet az Új Gazdaság korszaka alapkövének is tekinthetünk. Az eEurope üzenete megfontolandó: az információs társadalom előnyeit mindannyiunknak ki kell használni, hisz az új korszak mindannyiunk életminőségén javíthat, mellyel alapvetően megváltoztathatjuk a demokráciáról vallott eddigi téziseinket is. Az on-line kormányzásra való átállás, az elektromos kereskedelem, az on-line egészségügy új korszakot nyithat az emberiség történetében. S hogy mindez nem csupán pusztán illúzió, nem utópisztikus elképzelés, bizonyítja az a tény, hogy ez a tervezet – s most ezt húzzuk alá – az Európai Bizottság politikai programjának az alapja!

Az elektronikus Európa programját 2000 márciusában a **Lisszabonban** megtartott rendkívüli csúcserkeztelen öntötték formába. A program az **eEurope Akcióterv** elnevezést kapta, amit 2000 júniusában hoztak nyilvánosságra¹², s ennek értelmében: biztosítani kell az **olcsó, gyors és biztonságos internetet** (a gyors hozzáférést, a kutatók és a diákok gyors kiszolgálását, valamint a biztonságos hálózatokat és az intelligens kártyákat). Mert alapvetően fontos a **befektetés az emberekbe és az ismeretekbe** (az európai ifjúság beléptetése a digitális korszakba, a munka megszervezése a tudás-alapú társadalomban és mindenki részvétele a tudásalapú gazdaságban). Ugyanígy az **internet használatának ösztönzése** (az e-kereskedelem elősegítése, az elektronikus közigazgatás: elektronikus hozzáférés a közszolgáltatáshoz, a távegészségügy megteremtése, a globális hálózatok digitalizálása, s ennek megfelelően a intelligens közlekedési rendszerek kialakítása).

Az eEurope stratégiájával kapcsolatban a fentiek gondos elemzése után egyértelműen levonhatjuk a következtetést, hogy mindez egy merőben új gazdasági stratégia, melynek értelmében Európa jövőjét bizonyos rendszerben fogják megszervezni, biztos alapokra helyezni. A felfogás újdonsága, hogy a gazdaságfejlesztés keretébe sorolja az eddig ettől távol tartott oktatást és egészségügyet is.

Mindezen ismeretek után számunkra a 2000. május 11-12-én Varsóban megrendezett Európai Miniszeri Konferencia zárónyilatkozata, az ún. **Varsói nyilatkozat** bír alapvető fontossággal, hisz ebben fektették le azt az elvet, hogy az uniós tagság egyik alapfeltétele az információs társadalom fejlesztésére kidolgozott alapelvek adaptációja. Magyarán, ha a Vajdaság, Szerbia egy szép napon az Eu tagja kíván lenni, akkor a kelet-európai országokhoz hasonlóan érvényesíteni kell a regionális fejlesztési politikát és az információs társadalom célkitűzéseit.

Mit jelent ez a gyakorlatban? Csak párat emelnek ki: haladéktalanul hozzá kell kezdeni a telekommunikáció és az ezzel kapcsolatos piac liberalizálásához, haladéktalanul bevezetni és versenyképessé tenni az IKT-t (információs-kommunikációs-technológiát), meg kell valósítani az elektronikus aláírást és fogyasztóvédelmet, fejleszteni a kis- és középvállalkozók e-business felfogását, biztosítani az általános, a közép-, a főiskolák és egyetemek internetes multimediális hozzáférhetőségét – sőt azt a tanterv részévé kell tenni, biztosítani kell a regionális fejlesztési politikákban, tervekben és célokban az információs társadalom alapvető céljait, kihasználni a Phare-program és az IT projektek adta lehetőségeket....

A mi helyzetünket nehezíti az a szomorú tény, hogy két évvel a rendszerváltás után sem indult be a gyakorlati privatizáció, a modern adózási rendszer bevezetése és mindaz a szükséges reformfolyamat, megszorító intézkedés, amin a tranzícióban lévő országok nagy része többé-kevésbé már így vagy úgy, de túljutott. Szerbia, s ezen belül a Vajdaság esetében merőben más a helyzet, a reformfolyamatokba tehát be kell építenünk az elmúlt évtizedben bekövetkezett gyökeres változásokat is. Amennyiben ez nem történik meg, amennyiben ezt nem kezdjük meg mihamarabb, úgy a lépéshátrány nemhogy csökkeni, hanem éppen ellenkezőleg – nőni fog.

11 www.inco.hu - 2000/1.

12 www.inco.hu - 2000/2

Ezt támasztja alá, hogy a Varsói nyilatkozat elfogadása után már elkészült a 2005-ig szóló intézkedések költségvetésének javaslata, **Európai digitális tartalom a világhálón** címmel¹³, mely szerint olyan környezetet kell létrehozni, ahol a piaci kezdeményezések, az európai kreativitás, Európa kulturális sokfélesége és technológiai erősségei piacilag kihasználhatóvá válnak.

Az EU-ban a területfejlesztés irányelveit a Strassbourg-Hannover CEMAT konferencián fektették le 2000. szeptember 7-én és 8-án. Bár az itt meghatározott irányelveket eddig számos kritika, szakmai megjegyzés érte, az mindenesetre egyértelművé vált, hogy a globalizációval szemben adható legmegfelelőbb válasz a régiók kezében van. A területfejlesztésben tehát „nincs más esély, mint a térségi szerkezetet átalakító információs társadalom elfogadása és fejlesztése”.¹⁴

Mindez azt jelenti, hogy az **intelligens régióban** (pénzügyi, befektetési központ, információs software, elektronikai központ, logisztikai csomópont) létre kell jönnie az **intelligens városoknak** (minden lakásban és irodában telefon-, kábel-, vagy mobilalapú internet-hozzáféréssel, öt-hét nyelven oktató virtuális egyetemmel, biotechnológiai központtal), az **intelligens kistérségeknek** (kutatásfejlesztő központok, gazdasági-társadalmi fejlesztések), a **technológiai övezeteknek** (tudományparkok, innovációs parkok, jövőparkok) és az **intelligens településeknek** (médiaparkok, filmgyárak, digitális televíziók, tudáscsatomák).

Mi tehát a jövő? A jövő a globalizáció által fokozatosan létrejövő – történelmi terminológiával élve és idézőjelbe téve — egységes birodalom, ahol a régiók játsszák majd a fő szerepet. Nem véletlenül, hisz a globalizációval szemben éppen a lokalitás, az egymással való együttműködés léphet fel sikeresen. A folyamat már beindult, Európában eddig huszonnyolc **IRISI** (interregionális információs társadalom) és **RISI** (regionális információs társadalom) projekt valósult meg - elsősorban Skandináviában és Angliában. És ami a lényeg: nem központilag, nem kormányok hozták ezeket létre, hanem mindenütt a regionális akarat.

A jövő tehát elkezdődött, s rajtunk áll, hogy ezt kihasználjuk, éljünk vele. Ha most nem tesszük meg az első lépést, ha a bemerevedettség, a megrögzöttség, az önzés kerekedik felül, akkor jó eséllyel pályázhatunk

az „Európa rezervátuma” címre, ahová majd turisták jönnek a múlt technikai színvonalát és a helyhez, az új röghőzkötöttséget tanulmányozni.

Globalizáció és regionalizáció Huntington ellenelmélete a civilizációk összecsapásáról

Ez eddig elhangzottak után jogosan merülhet fel bennünk a kérdés, hogy hogyan definiáljuk az eddig emlegetett két kulcsszavunkat? Hogyan határozzuk meg a globalizációt, illetve a regionalizáció fogalmát?

A globalizációt gyakorlatilag egy teljes egészet alkotó rendszerként kell felfognunk, melynek alapcélja, hogy a földi civilizáció egy egységes egészszé váljék. Ez az egységesülési folyamat mára már elérte a harmadik világ országait is, s egyértelművé vált, hogy mindazok a térségek (országok), melyek ebből kima radnak, a vesztesek táborába kerülhetnek, hisz a kevésbé fejlett országok csak egy globális világban, gazdaságban erősödhetnek meg. A globalizáció több szintű: vagy totális, vagy részleges. Nyilvánvaló, hogy a nemzetállami szint fokozatosan alávetődik a globalizációban, s a lokalitáson keresztül eléri az adott ország összes állampolgárát. A globalizáció mindannyiunk számára kézzelfogható kifejeződése a globális gazdasági-pénzügyi rendszer, mely már most jelentős hatással van mindennapi életünkre. Varga Csaba szociológus szerint „a földi globalizáció a harmadik évezred elején még egyszerre uralkodás és alávetettség, tömegtársadalom és egyedi lokális társadalom, egységesített tömegkultúra és az egész világra ható egyedi kultúrák hálózata”.¹⁵

Samuel P. Huntington **A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása**¹⁶ című hatalmas munkájában, melyet először a Foreign Affairs című folyóiratban 1993-ban publikált, s amely **A civilizációk összecsapása** című tanulmányának folytatása, ezt az egész kérdéskört teljesen más szemszögből közelíti meg. Huntington elmélete szerint mindaz, ami társadalmunkban jelenleg zajlik egy komplex átalakulási folyamat, melyben felerősödik a vallásosság, s a globalizációs folyamattal egyidőben hatalmas civilizációs összecsapá-

13 www.omikk.hu/omikk/digkonyv/euif/euif004melleklet.htm

14 Varga Csaba: in: *Intelligens térségek a globális világban*

15 Varga Csaba: *Társadalom és tudásrégió – elméletek és víziók* in.: *A legutolsó utolsó esély. Stratégiakutató Intézet, Nagykovács, 2001.*

16 Európa Könyvkiadó, Budapest, 2002

sok előtt állunk. Huntington véleménye szerint kilenc civilizáció küzdelme van kialakulóban, s a jövőt ezek egymáshoz való viszonya határozza meg. Ezek a civilizációk: a nyugati, a latin-amerikai, az afrikai, az iszlám, a kínai, a hindu, az ortodox, a buddhista s a japán. Mondanivalójának lényege: a Nyugat válságban van, teljesítményének maximumát a XX. század első felében elérte, azóta folyamatos mélyrepülés, tévesztés tapasztalható a nyugati társadalmak életében. A fő összecsapás nyugat és kelet, az iszlám és a magát demokráciának tartó társadalmak között már nem sokáig tartható, hiszen a nyugati civilizáció lakossága folyamatosan csökken, ezzel szemben az iszlám világ népessége robbanással fenyeget, a szegénység és a kiálatatlanság pedig a szélsőségekig kiélezheti a viszonyt a két civilizáció között. Ékes példája ennek szeptember 11-e, vagy a nemrégiben kitört és mára már befejeződött II. öbölháború.

Nem osztjuk Huntington borúlátó nézetét térségünkkel kapcsolatban, s hisszük, hogy Európa egységesülése nem állhat meg Röszkénél, illetve Nagylaknál. Ezt az optimizmusunkat támasztja alá Romano Prodi nemrégiben tett kijelentése, miszerint „nem az a kérdés, hogy a Balkán csatlakozni fog-e Európához, s hogy ezen államok ezt akarják-e, hanem az a kérdés, hogy mindez mikor és hogyan fog megtörténni”.¹⁷

Huntington elméletét is figyelembe véve leszögezhetjük, hogy az egységes Európa, melynek belátható időn belül mi is a tagjaivá válhatunk, egy teljesen új dimenziót, fejlődési irányt jelenthet ennek a térségnek is. Prodi üzenete világossá kell, hogy tegye: akarjuk, vagy nem, ez a térség rövidesen integrálódik Európába, vele együtt teljessé válik a globalizáció is. S mi jobban tesszük, ha nem ellenkezünk, s mindezt a magunk javára fordítjuk.

Mindez tehát azt jelenti, hogy a globalizációban a lokalizáción keresztül a legfelső szinten a világ egységessé válik, miközben a helyi egység az alsó szinteken láthatóvá és értelmezhetővé válik. Míg a második évezred a regionális nagyhatalmak és a nemzetállamok korszaka volt, ahol a lokalitás elszigetelt jelenség volt, addig a globalizáció kora ennek az ellenkezője: nemzetállamok államiságukat fokozatosan feladják a lokalitások - régiók javára.

A régiók világában a határok gyakorlatilag megszűnnek, fokozatosan eltűnnek. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy a térképeken szereplő határok nem ott lesznek, ahol azokat a történelem során meghúzták (bár közigazgatásilag igen!), hisz a régió fogalma is átalakul, szerepe megváltozik – egyfajta tudás-, intelligens régióvá alakul át. Nagy változást jelent ez, hisz a huszadik században a régiókra elsősorban a nemzetállami központi akarat végrehajtójaként tekintettek.

Az átalakulás révén Európában a régió a térszerkezetben a középső szintet foglalja el a nemzeti és a helyi szint között, s az három elemre bontható: nagyrégióra, régióra és megyére. A régiók már nemcsak egy országon belüli területi egységként szerepelnek, hanem átlépik az államhatárokat, létrejönnek az új kontinentális nagyrégiók, melyek jelentősen átalakítják egy-egy régió szerepkörét. A mi esetünkben ez azt jelenti, hogy a Trianon előtti vármegyéket egyfajta régiók kiindulási pontjának is tekinthetjük, melyek rövidesen újraszületnek (de nem a maga régi történelmi valóságában – azok csak régiószervező háttéremként jelennek meg) és újra fontos szerepkörrel rendelkezhetnek. Példa erre az egykori Zemplén, vagy Torontál vármegye. Ez azonban egyelőre nem jelenti azt, hogy egy-egy magyar régió már szervesen beilleszkedett volna a közép-európai nagyrégióba, hisz a folyamat maga még csak most kezdődött el. Cséfalvay Zoltán¹⁸ szerint a közép-európai régió-övezet sokáig csak Bécsig nyúlt el, s a kilencvenes évek történelmi átalakulása indította el azt a folyamatot, melynek hatására a fejlett régiók átlépték az osztrák–magyar határt és a Győr–Tatabánya, illetve a Szombathely–Veszprém–Székesfehérvár vonalon elérték Budapestet (és Pozsonyt – Párizsból vagy Berlinből szemlélve¹⁹).

A Kárpát-medencében létrejövő régiók, illetve kistérségek, mivel azok eddig közigazgatásilag nem léteztek, így határaik, szerepkörük sem eshet egybe a régi, történelmi vármegyékkel. Ezért a régiók létrejöttük után történelmi képződménynek tekinthetők. A létrejövő régiók térszerkezetét elsősorban az információs kor (a tudásalapú társadalom) fogja meghatározni, s az fogja átszabni a területi-társadalmi egységeket is. Fontos azonban kiemelnünk (s minduntalan hangsúlyozni valónak tartjuk) azt, hogy mindez nem jelenti egyben azt is, hogy rövid időn belül ezek a régiók politikailag is

17 A nemrégiben Belgrádban megrendezett Délkelet-európai Együttműködési Folyamat tagországainak csúcstalálkozóján a Horvát Televízióknak adott interjúban.

18 Cséfalvay Zoltán: Helyünk a nap alatt... Kairosz Kiadó, Miénk a 21. század sorozat, 1999.

19 A legújabb elméletek szerint

önálló szubjektumként szerepelnek majd mindennapi életünkben. Az itt elmondottak csupán gazdasági értelemben igazak, mert az egységesülő Európában belátható ideig az államok adminisztratív határai fennmaradnak, s ezzel együtt fennmaradnak az egyes államok közigazgatási egységei is. Az egységesülés elsősorban gazdasági egységesülést jelent. Azonban a regionalizáció történelmi szükségszerűség, egyenes folytatása – hogy csak rövid időre menjünk vissza a történelemben – az ipari forradalom hatására létrejövő vasúthálózat által kialakult térszerkezetnek, vagy a szocialista államberendezkedés által megrajzolt területi egységeknek.

Összegezve az elmondottakat, a régiók öt szerveződési folyamat hatására jöttek létre : 1.) természeti-környezeti, 2.) történelmi-néprajzi, 3.) gazdasági-társadalmi-politikai, 4.) kulturális-szimbolikus, 5.) információs-kommunikációs.

Európában az utolsóként említett folyamatnak van a legnagyobb hatása. A globalizáció alternatívája a lokalizáció, annak ellenére, hogy a két folyamat egymásra van utalva, s majdhogynem szimbiózis állapítható meg a két folyamat között. A lokalitás és a globalitás új határa – ahogy azt Varga Csaba jól megfogalmazza – konfliktushelyzetet mutat, miközben a lokális és a globális világ szükségképpen gazdag együttműködést takar.

Levél

Utasi Jenő
24427 Tótfalu
Zlatiborska 4.

Tisztelt uram,

Mellékelten küldöm Önnek annak a végzésnek a fénymásolatát, amely alapján Mimics Károly, a Tartományi Statisztikai Hivatal Társadalmi Statisztikai Osztályának tanácsosa 1992. január 1-jével beosztás nélkül maradt.

Mimics az Önök folyóiratának 2002. évi második számában az *Aracs* első sikere című írásának 7. oldalán – egyéb alaptalan minősítések kíséretében – ezt állítja: Bozóki Antal „miniszterkedése alatt rövid úton kirúgott engem is a munkahelyemről”.

Mimics Károly ezen állítása egyszerűen nem felel meg a valóságnak. Már csak azért sem, mert már régen nem voltam a tartományi kormány tagja, amikor ő beosztás nélkül maradt. A kormány tagja tisztségét ugyanis 1990. január 1-jétől (formálisan) 1990. november 15-ig töltöttem be (ténylegesen pedig október 9-ig). Nem „rúghattam ki” tehát a munkájából csaknem tizenöt hónappal később. Ekkor már magam is állami hivatal nélkül voltam.

Az igazsághoz tartozik még, hogy Mimics Károly ez után még két évig élvezte a (keresetnöveléssel is járó) fizetett szabadságot, ami nagyon sok más dolgozónak nem adatott meg és – a rendelkezéseimre álló adatok szerint – csak 1994. április 21-én nyugdíjazták (anélkül, hogy ki lett volna „rúgva”).

A folyóirat ellen hamis adatok közlése miatt, amelyek erkölcsi kárt okozhattak nekem, nem indítok pert, mert ezt méltóságon alulinak tartom. Elvárom viszont, hogy a folyóirat következő számában – a sajtótörvényre való hivatkozás nélkül – leközlik ezt a levelet és a mellékelt végzést. Mimics Károllyal ebben a témában a továbbiakban nincs szándékomban vitát folytatni. Amennyiben úgy tartja, hogy az általam közölt adatok nem felelnek meg a valóságnak, úgy állítását kénytelen lesz a bíróságon igazolni.

Felhívom egyébként a szíves figyelmét, hogy a folyóiratban több olyan cikkre is akadtam, amelyből kicseng a gyűlölet és az uszítás hangja a más véleményt/álláspontot képviselők iránt, ami nem tesz jó szolgálatot a vajdasági magyarságnak. Sajnálatos tény az is, hogy mindez Önnek mint tisztelendő atyának a főszerkesztése alatt, vagy az Ön nevével való visszaélés mellett történik.

Tisztelettel,
Bozóki Antal

Újvidék, 2002. október 5.

Dokumentum

Republika Srbija
Autonomna Pokrajina Vojvodina
POKRAJINSKI ZAVOD ZA STATISTIKU
Broj: 27-1/91
25.12.1991.godine
NOVI SAD

Na osnovu člana 65. stav 4. i 66. Zakona o radnim odnosima u državnim organima ("Službeni glasnik RS", br. 48/91) i člana 1. stav 2. i 22-29. Zakona o radnim odnosima ("Službeni glasnik RS", br. 45/91), donosim sledeće

REŠENJE

U t v r d j u j e se da radnik Zavoda MR KARLO MIRNIĆ
koji je do sada bio raspoređen na zadacima i poslovima _____
savetnik u Odsjeku društvenih statistika
ostaje n e r a s p o r e d j e n, počev od 01.01.1992. godine.

Imenovani radnik se upućuje na plaćeno odsustvo dok mu se ne obezbedi neko od prava utvrdjenih u članu 24. Zakona o radnim odnosima ("Službeni glasnik RS", br. 45/91), a najduže dve godine.

Danom ostvarivanja nekog od prava ili istekom dve godine plaćenog odsustva, radniku prestaje radni odnos u Zavodu.

Za vreme dok se nalazi na plaćenom odsustvu, neraspoređenom radniku se na ime naknade ličnog dohotka - plate utvrđuje koeficijent od 2,65.

Neraspoređenom radniku za vreme korišćenja plaćenog odsustva naknada ličnog dohotka uskladjivaće se sa 50% utvrdjenog procenta porasta plata zaposlenih u državnim organima.

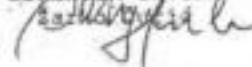
O b r a z l o ž e n j e

Stupanjem na snagu Zakona o radnim odnosima u državnim organima i donošenjem novog Pravilnika o organizaciji i sistematizaciji radnih mesta u Republičkom zavodu za statistiku Republike Srbije utvrdjen je broj i struktura radnika za izvršavanje funkcija Republičkog zavoda za statistiku na teritoriji AP Vojvodine. Nakon raspoređivanja radnika Pokrajinskog zavoda za statistiku na radna mesta u Sektoru za statističke poslove na teritoriji AP Vojvodine utvrdjeno je da gore imenovani radnik ne može da se rasporedi ni na jedno od tih radnih mesta ili na neko od radnih mesta u drugom organu odnosno organizaciji koji odgovara njegovoj stručnoj spremi pa je stoga, a primenom citiranih propisa, rešeno kao u dispozitivu.

Pravna pouka: Protiv ovog rešenja imenovani radnik ima pravo da podnese prigovor direktoru Republičkog zavoda za statistiku u roku od 8 dana od dana uručenja rešenja.

Rešenje dostaviti: Imenovanom, rukovodiocu, Računovodstvu, Organizaciji za zapošljavanje i Odeljenju za pravne i opšte poslove.

DIREKTOR ZAVODA

Válasz

Sajnálom, hogy Bozóki Antal és köztem félreértésre került sor.

Bozóki Antal engem közvetlenül nem rúghatott ki, és nem bocsáthatott el a munkahelyemről. Nem is volt semmilyen erre vonatkozó közvetlen kapcsolatunk.

Bozóki Antal Radovan Božović kormányában tárca nélküli miniszter volt. Azt a megbízatást kapta, hogy szervezze át a tartományi közigazgatást és építse le a személyzeti létszámot. Ez bizonyos mércék szerint meg is történt. A Tartományi Végrehajtó Tanács bizottsága név szerinti javaslatot tett a létszámleépítésre. Ez a javaslat végigment kétszer, „fölfelé” és „lefelé” a munkaközösségi gyűlésen, szakszervezeti gyűlésen, igazgatóbizottságon, szakkollégiumon, valamint a társadalmi önvédelmi és honvédelmi bizottságon.

Nem Bozóki Antaltól függött, de úgy történt, hogy „minden autonomistát”, minden horvátot és – három-négy eset kivételével – minden magyart vagy elbocsátottak a munkaviszonyból vagy nyugdíjaztak. (A ONO-bizottságok megítélése volt, szerintem, a döntő.)

Engem mint munkarokkantanat a törvény értelmében semmiféleképpen nem lehetett volna elbocsátani a munkaviszonyból vagy adminisztratív úton nyugdíjazni a beleegyezésem nélkül.

Munkaügyi pert indítottam.

A panaszlevelem dr. Végh Enikő a Jogi Egyetem (szintén elbocsátott) tanára fogalmazta meg és adta be a bíróságnak.

Két évig pörösködtem – eredménytelenül. Ráment az egészségem.

Mint keresztény erkölcsű ember (hogy ne nevezzem magam becsületes embernek), szerettem volna ledolgozni a teljes negyven évi munkaidőt, mert – noha rossz munkám volt – ki akartam érdemelni a nyugdíjat. Az adminisztratív nyugdíjazásom véglegesítése előtt egy nappal beadtam a kérvényem a rokkantsági nyugdíjaztatásomra. Minden meg volt beszélve a munkahelyem vezetősége, a nyugdíjaztató bizottság és a bíróság között. Az előre elkészített döntés egy perc alatt meghozatott.

Ezúton kérek bocsánatot Bozóki Antaltól, ha úgy érzi, hogy megbántottam.

Mirnic Károly

A Tisza-parttól az óceánig

Tóth István szobrászművész életútja

Tóth István (Zenta, 1912. november 1. – Hollywood, 2002. január 18.) anyja mosónő volt, apja napszámos, kilencen voltak testvérek – ennyi talán elég is, hogy érzékeltessük: az emberi lét mélyéről küzdötte fel magát a művészi pályára, ennek a múltnak a szorongása kísérte végig egy életen át...

Tehetsége korán kibontakozott. Saját elgondolása szerint készült eszközökkel agyagból formálta szobrait, és festett is. Közben sablonkészítőként kereste kenyerét egy kézimunka-szaküzletben. Dr. Halász János zentai orvos „fedezte fel” a 16 éves szobráskodó östehetséget, ő volt az első pártfogója. Felhívta rá a befolyásos emberek figyelmét, és támogatta taníttatását. (Csaknem 50 évvel később, 1977-ben a művész elkészítette az akkor már New Yorkban élő jötevőjének életnagyságú bronz mellszobrát, amelyet a torontói Magyar Kultúrközpontban lepleztek le abból az alkalomból, hogy hozzájuk került dr. Halász 24 000 kötetes könyvtára).

1936-ban dr. K. B. tollából megjelent egy cikk Tóth Istvánról az újvidéki *Reggeli Újságban*, amelyet a zentai hetilap is átvett, ezzel felhívta Zenta város vezetésének figyelmét, hogy ne engedjék elveszni ezt a tehetséget. Így végül is dr. Halász erőfeszítését siker koronázta.

Tóth István 1937-ben, miután magánúton befejezte a középiskolát és leérettségizett, 25 évesen felkerült a budapesti Képzőművészeti Főiskolára. (Ezt megelőzően 1935-ben Sípben leszolgált katonai idejét.)

1943-ban Sidló Ferenc és Páczay Pál tanítványaként kitüntetéssel fejezte be az akadémiát, és Páczay asszisztense lett. Ebben az évben több művet alkotott. Jelentős *Szent Borbála* című szobra, a *Fürdőző nő* pedig elnyerte a Munkácsy-érmet. Horthy István kormányzóhelyettesről készült fehér márvány mellszobrát, amely a zentai Tisza-parton (a Stevan Sremacsobor helyén) állt, 1944-ben a Tiszába vetették, Munkácsy Mihályt ábrázoló monumentális szobra viszont, amely a budapesti Főiskola bejáratát díszíti, még ma is az eredeti helyén van.

Tóth István számos ösztöndíj és kitüntető érem tulajdonosa. Tanulmányi ösztöndíjat nyert a római Col-

legium Hungaricumtól továbbképzés végett, de a közbejött háború miatt nem tudta érvényesíteni. 1947-ben azonban ismét megkapja ezt az ösztöndíjat, és már mint nős ember 1948-ban elhagyja Magyarországot, Rómába megy tanulmányútra.

Ott-tartózkodása idején már nemzetközi kiállításokon is részt vett, realista művészként vált ismertté.

Bejárta Európa több országát, 1949-ben pedig Dél-Amerikába hajózik. Tóth Istvánt nemcsak a klasszikus és a modern művészet érdekli, de a primitív kultúra is, ezért behatóan tanulmányozta Mexikóban az aztékok, Közép-Amerikában a maja, Peruban az inka, Venezuelában pedig az ősi venéz kultúrát is.

1951-ben Venezuelában állapodik meg, elnyeri az állampolgárságot, letelepszik Caracasban, és felépíti a város legmodernebb műtermét.

A kezdet nagyon nehéz volt, eleinte még ácsmunkát, szobafestést is vállalt, farmerként gazdálkodott, s közben folytatta a szobráskodást is.

Ujjongva fedezi fel a közeli őserdőkben a nemes szoboranyagot: az erős kötésű, szépen erezett, színes trópusi fát. Mint azt levelezéséből megtudjuk, boldogsága határtalan, amikor a mahagóni rönköt két ácsbakra fekteti, kapcsolóvassal rögzíti, és vésővel munkához láthat. Felfedező útjai során a bennszülöttek tárgyaival gazdagította néprajzi gyűjteményét is.

Csakhamar Venezuela egyik legfoglalkoztatottabb szobrásza lett. Tizennégy évi ott-tartózkodása alatt számos kiállításon vesz részt, kormány megbízásokat teljesít, magángyűjtemények számára dolgozik. Művei számos múzeum, galéria állandó kiállításain láthatók (Caracasban, Maracayban, El Jankitóban és El Palmarban). Köztéri szobrai Caracason kívül vidéki városokban is megtalálhatók: Maracayban a bronz jaguár, El Palmar fürdőhely főterén pedig a szökőkutat egy szoborcsoportja díszíti (egy bennszülött családot ábrázoló monumentális szobor).

Új hazája részéről minden elismerést megkapott: a caracasi művészvilág egyik vezető személyisége lett, igazi honfitársuknak tekintették. José Martin dél-amerikai

filmrendező Tóth István művészetéről színes hangosfilmet készített, amelyet a Zentai Művésztelepen is bemutattak, amikor 1973 augusztusában másodszor hazalátogatott. (Először 1964-ben járt itthon.)

Amikor 1962-ben meghívást kap egy tanári állás betöltésére, mégis elhagyja Venezuelát, és egy Los Angeles-i iskola (Isabelle Buckley School) művészettanára lesz. Ez a működése azonban nem tart sokáig. Közben lázasan alkot, s következő kiállításokon vesz részt: 1963-ban Raymond Burr Gallery, Beverly Hills, 1964-ben Museum of Artsis, Lajolla, 1965-ben Pepperdine College and the L.A. Art Association. Kaliforniában öt gyűjteményes kiállítása volt. 1966-ban a Downey Museum of Art, 1970-ben a Karpathia Gallery mutatta be 47 alkotását.

1968-ban újra tanári állást vállal Los Angelesben a Barnsdall Art and Craft Center-ben, ahol szobrászatot tanít nagy sikerrel. Az intézet igazgatója szerint közel negyvenen szerepelnek várólistán, hogy a magyar művésztnár osztályára bejussanak!

Ebben az évben végleg letelepszik. Hollywood egyik dombvonulatán telket vásárol, házat építtet magának tágas műteremmel, ahol tanítványokkal is foglalkozik. Saját keze munkájával teraszos kertet képez ki, gyümölcsösset.

1968 májusában elnyeri az amerikai állampolgárságot. A felesketési szertartást egy helyi tévéállomás közvetíti.

Ténylegesen és képletesen is beépül a felső középosztályba, bár ennek ára van: művészete, tanársága nem mindig elegendő a megélhetéshez, ezért munkát vállal a Walt Disney stúdióban (1971-ben), fellép nyilvános rendezvényeken, magánpartikon és TV-ben szerepel, mint a világ leggyorsabb kezű, hihetetlen képességű szobrászát mutatják be, ti. találomra kiválasztott modellről fél óra alatt képes tökéletes portrészobrot készíteni, ami általában 5-6 órai munka egy szobrásznak, és legalább egy óra a gyors kezűeknek. A fél óra világviszonylatban is rekord.

1975-ben elkészül *A csillagok elérése* című szoborkompozíciója, amelyet a három úrhajós 1969. július 29-i történelmi jelentőségű holdutazásának szentelt, és az univerzummal való letagadhatatlan kapcsolatunkra utal. (Az emlékmű hét méter magas, a három bronzalak négy méteres, és az emlékművet egy négy méter átmérőjű tiszta (steinless) acélból készült keret veszi körül, amely a holdat szimbolizálja.)

Ezzel az alkotásával részt vesz a Bicentennial jegyében rendezett képzőművészeti kiállításon, amely 1975. augusztus 20-án nyílt meg Los Angelesben, a Calif. State Museum impozáns termeiben.

Ezt a művet a konzervatív nemzeti érzelmű magyar emigráció által 1965-ben létrehozott Árpád Akadémia aranyéremmel jutalmazza 1979. március 29-én.

1975. október 3-án a Külföldi Magyar Képzőművészek Világszövetségének elnöke - a kaliforniai képzőművészekkel egyetértésben - Tóth István szobrászművészt nevezte ki a Világszövetség kaliforniai csoportjának elnökévé.

Megszámlálhatatlan művei közül még csak néhányat említenék: *Prófeta, Űrbe fülelés, Anya gyermekével, Szerelem, Madonna, Mózes, Torzó, Bagoly, Kondorkeselyű család* stb. Szobrai csodálatos, színes dél-amerikai sapetero keményfából, fiberglasból, bronzból, alabástromból, terrakottából és olasz márványból készítette.

Noha mindenekelőtt az absztrakt művészi alkotás híve, azért nem fordított hátat teljesen a figurális ábrázolásmódnak sem. Ezek közül is csak néhányat említenék: 1974-ben Mindszenty hercegprímást mintázta meg, amikor Los Angelesbe látogatott, dr. Halász Jánosról, amerikai tudósokról, valamint Ronald Reagan elnökről készített természetes méretű mellszobrot.

Magyar filmesek kis, de igen tehetséges csoportja 1981-ben félórás színes hangosfilmet készített Tóth István művészetéről. Nem amatőrök által létrehozott „keskenyfilmről” van szó, hanem nagy színházakban is levetíthető dokumentumfilmről. A film címét Tóth István egyik jól ismert kompozíciója adta *Reaching to the Stars*, azaz *A csillagok elérése*.

A művészettörténet, a lexikonok sajnos alig jegyzi a nevét, még az amerikai magyar szakkiadványok sem tüntetik fel. Nálunk (Amerikában is) újságcikkek méltatják. Az első híradást – Ivan Meštrović ösztönzésére – Hegedűs Béla írta róla a *Magyar Szóban* (1963. augusztus 20.), majd Ács József (1973), Fehér Ferenc (1971, 1977) és újabban – három folytatásban – Fodor István (2002. március 14., 15. és 19.).

Mint minden zentai, ő is lokálpatrióta volt. Háromszor látogatott haza, a Tisza-partra (utoljára 1983 novemberében), 1973 szeptemberében részt vett a művésztelep munkájában. A zentai Városi Múzeum nyolc művét őrzi, a budapesti Nemzeti Galéria pedig kettőt.

A mokány, szívós és dolgozós kezű Tóth Istvánt csak kilencvenéves korában győzte le az Alzheimer-kór.

E számunk kiadását az

Illyés Közalapítvány,

***a Tartományi Művelődési, Oktatási
és Tudományügyi Titkárság***

valamint az

óbecsei önkormányzat

támogatta.

Aracs

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Alapító: az Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka

Kiadja a Logos Grafikai Műhely, Tóthfalu

Főszerkesztő: Utasi Jenő

Felelős szerkesztő: Vajda Gábor

Lektor: Gubás Ágota

Fedőlapterv: Gyurkovics Hunor

Szerkeszti a szerkesztőbizottság. Tagjai: Bata János, Cirkli Zsuzsanna, Gubás Jenő, Gyurkovics Hunor (képzőművészeti szerkesztő), Marcsók Vilma, Tari István, Tomán László, Utasi Jenő, Vajda Gábor

Egyes szám ára 80,00 dinár, évi előfizetés 320,00 dinár + postaköltség. Külföldi előfizetés a belföldinek kétszerese.

Szerkesztőségi fogadóórák: **hetente szerdán 8-tól 12 óráig** a szabadkai Városi Könyvtár földszinti olvasótermében. A szerkesztőség címe: **Gradska Biblioteka – Városi Könyvtár, 24000 Subotica – Szabadka, Dušan cár u. 2. Telefon: (024) 553-115. Fax: (024) 42-069.**

Készült a Logos Grafikai Műhelyben, 800 példányban

A folyóirat megrendelhető: **Grafička Radnja „LOGOS”
24427 TOTOVO SELO
Zlatiborska 4.**

e-mail: logos@tippnet.co.yu

vajda@suonline.net

Tel/fax: **+381 (0)24-883-040**

Olvasható az interneten: **www.aracs.org.yu.**

A Logos folyószámlaszáma: 335-5022-27 Metals Banka AD Novi Sad Expozitura Senta

A Szerbiai Igazságügyi Minisztérium a 651-01-157/2001-08 szám alatt jegyezte be a folyóiratot.

E számunk képzőművészeti anyagát Tóth István szobrászművész alkotásai képezik.

